

LAVO Törnqvist Jan, Wilhelm Norrman

27.05.2004

EDUSKUNTA
SUURI VALIOKUNTA

Viite
KOM(2004) 334 lopullinen

Asia

Euroopan komission vihreä kirja "rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä, vastavuoroisesta tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Euroopan unionissa"

U/E-tunnus:

EUTORI-numero:

Ohessa lähetetään perustuslain 97§:n mukaisesti selvitys eduskunnan suurelle valiokunnalle tiedoksi Euroopan komission vihreä kirja "rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä, vastavuoroisesta tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Euroopan unionissa".

Ylijohtaja

Pekka Nurmi

LIITTEET Muistio 27.5.2004, asiakirja EU/2004/1057 (KOM(2004) 334 lopullinen)

EUTORI/Eurodoc nro:

EU/2004/1057

U-tunnus / E -tunnus:

Käsittelyvaihe ja käsittelyn tarkoitus:

Asiantuntijoiden kuuleminen 10.-11. kesäkuuta 2004
Kirjalliset vastaukset 31. heinäkuuta 2004 mennessä

Asiakirjat:

KOM(2004)334 lopullinen

Käsittelijä(t):

Oikeusministeriö, Lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist, 1606 7700
Oikeusministeriö, Tutkija Wilhelm Norrman, 1606 7709

Suomen kanta/ohje:

Tampereen Eurooppa -neuvoston päätelmien mukaisesti valtioneuvosto kannattaa vastavuoroisen tunnustamisen periaatetta ja katsoo, että sen pitäisi olla unionin oikeudellisen yhteistyön kulmakivi. Sitä vastoin valtioneuvosto suhtautuu epäilevästi pyrkimykseen rikosoikeudellisten järjestelmien liialliseen lähentämiseen. Oikeudellisten päätösten vastavuoroinen tunnustaminen on mahdollista myös ilman jäsenvaltioiden lainsäädännön pitkälle menevää lähentämistä.

Valtioneuvosto ei kuitenkaan vielä ole muodostanut kantaansa vihreän kirjan sisältämiin yksittäisiin kysymyksiin. Kannanmuodostuksen ja vastausten valmistelu on käynnissä oikeusministeriön vastuulla.

Pääasiallinen sisältö:

Euroopan yhteisöjen komissio on 30 päivänä huhtikuuta 2004 antanut vihreän kirjan rangaistusten lähentämisestä, vastavuoroisesta tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta (EU/2004/1057, KOM 2004 334 lopullinen). Kysymyksessä on keskustelu- ja kyselyasiakirja, jossa komissio tiedustelee jäsenvaltioiden kantaa siihen, tulisiko jäsenmaiden rangaistuksia yhdenmukaistaa ja miten vastavuoroista tunnustamista voitaisiin kehittää.

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 29 artiklassa on asetettu tavoitteeksi vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen luominen. Komission mukaan on selvitettävä, voivatko rangaistusten kansalliset erot olla esteenä tavoitteen toteutumiselle. On myös tarpeen analysoida, voivatko erot aiheuttaa ongelmia jäsenvaltioiden oikeudellisessa yhteistyössä, johon kuuluu myös rikostuomioiden vastavuoroisen tunnustamisen periaate. Komissio viittaa perusteluissaan myös perustamissopimuksen 31 artiklaan, jossa säädetään oikeudellista yhteistyötä rikosasioissa koskevasta yhteisestä toiminnasta.

Vihreässä kirjassa käsitellään kahta pääaihetta: rangaistusten määräämistä ja niiden vastavuoroista tunnustamista. Rangaistuksista tuodaan esiin ehdollinen ja ehdoton vankeusrangaistus, sakkorangaistukset, oikeudenmenetykset (rajoitukset ja kiellot), menettämisseuraamukset, vaihtoehtoiset rangaistukset (yhdyksuntapalvelu ja sovittelu) ja

oikeushenkilön rangaistusvastuu. Rangaistuksen määräämisestä asiakirjassa otetaan esiin tuomioistuimen harkintavalta, yritys ja osallisuus, koventamis- ja lieventämisperusteet, rikosten uusimisen vaikutus rangaistuksiin ja konkurrenssitilanteet. Lisäksi käsitellään rangaistusten täytäntöönpanoa (ehdonalainen vapaus, elektroninen valvonta ja kotiaaresti, armahdus). Vastavuoroisen tunnustamisen kannalta käsitellään lähinnä vankeusrangaistusta ja em. vaihtoehtoisia rangaistuksia.

Aiheita käsitellään neljässä luvussa. Johdannossa esitellään asiakirjan tavoitteet, rakenne ja menetelmät. Johdannon mukaan keskeisimmät neljä kysymystä koskevat 1) rangaistustasoa, 2) syyteharkintaa, 3) yleisiä oppeja (erityisesti osallisuus ja rangaistusten mittaaminen) ja 4) rangaistusten täytäntöönpanoa (rangaistuslajit, armahdus, ehdonalainen). Johdannon mukaan tavoitteena ei ole kaikkia rikoksen lajeja koskeva yleinen harmonisointi.

Toissa luvussa on katsaus niistä toimista, joihin unionissa jo on ryhdytty. Neuvosto on tehnyt eräiden rikosten osalta puitepäätöksiä, joissa on sovittu myös seuraamuksista. Puitepäätöksiä on tehty liittyen euroväärennyksiin, maksuvälinepetoksiin, rahanpesuun, terrorismiin, ihmiskauppaan, laittomaan maahantuloon, ympäristörikoksiin, lahjontaan ja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Lisäksi keskusteltavana on eräitä puitepäätösehdotuksia, joihin liittyy myös rangaistussäännös. Vankeusrangaistusten osalta puitepäätöksiin on yleensä sisällynyt määräys siitä, mikä ankarimman vankeusrangaistuksen vähintään on oltava. Komission mielestä se on riittämätöntä harmonisointia.

Puitepäätös eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä on unionin ensimmäinen vastavuoroisen tunnustamisen rikosoikeudellinen sovellus. Lisäksi neuvostossa on valmisteltu puitepäätöksiä taloudellisten rangaistusten ja menettämisseuraamusten tunnustamisesta. Myös erilaisten kieltojen tunnustamisesta on keskusteltu. Komission arvion mukaan vastavuoroisen tunnustamisen keinot ovat kuitenkin edelleen puutteellisia.

Kolmannessa luvussa kuvataan oikeustilaa jäsenmaissa seuraamuslajeittain. Myös ns. yleisten oppien sekä rangaistusten täytäntöönpanon ja vankimäärien eroja analysoidaan. Jaksossa esitellään lisäksi aiheisiin liittyviä kansainvälisiä sopimuksia. Esitystä täydentävät vihreä kirjan liitteenä olevat oikeusvertailut.

Kolmannessa luvussa käsitellään vastavuoroista tunnustamista koskevat Euroopan neuvoston yleissopimukset, Euroopan yhteisön piirissä solmitut sopimukset ja alueelliset järjestelyt (Benelux-maiden sopimus ja Pohjoismaat). Johtopäätöksensä komissio toteaa, ettei yksikään sopimuksista ole sellainen, johon kaikki unionin jäsenvaltiot olisivat liittyneet. Lisäksi monet EU-maat ovat tehneet varauksia ja selityksiä, jotka merkittävästi rajoittavat sopimusten tehokkuutta. Olemassa olevien sopimusten tarjoama mahdollisuus jäsenmaiden väliseen vastavuoroiseen tunnustamiseen on siten epäyhtenäinen ja vaillinainen.

Neljännessä luvussa käsitellään avoimia ongelmia ja tarvetta Euroopan unionin toimille näiden ratkaisemiseksi. Lukuun sisältyvät myös komission 39 kysymystä.

Komissio muistuttaa aluksi unionin toimintaa ohjaavista läheisyyden ja suhteellisuuden periaatteista sekä kuvaa lyhyesti syitä eri jäsenmaiden rangaistuskäytäntöjen erilaisuudelle. Komission mukaan unioni voisi toimia rangaistusten yhtenäistämiseksi ainakin niillä aloilla, joita muutenkin on harmonisoitu.

Komissio pohtii, onko rangaistusten erilaisuus uhka vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen toteutumiselle tai vapaalle liikkuvuudelle. Asettuvatko esimerkiksi rikolliset maihin, joissa heidän toimintaansa ei rikosoikeudellisesti puututa tai joissa seuraamukset ovat lievimmät?

Komissio kysyy, onko lähentäminen tarpeen yleisten oppien, seuraamuslajien tai rangaistusten täytäntöönpanon osalta? Miten esimerkiksi aiempi rikollisuus tulisi huomioida

rangaistusta määrätessä ja miten muissa jäsenmaissa tehtyjen aiempien rikosten tulisi vaikuttaa rangaistukseen. Komissio kysyy myös, tulisiko jäsenvaltioiden rangaistuskäytäntöjen eroja selvittää tarkemmin ja koota niistä tietoa kansallisia tuomioistuimia varten. Ns. vaihtoehtorangaistusten osalta komissio pohtii, missä määrin jäsenvaltioiden välisiä eroja tulisi kaventaa sen turvaamiseksi, että esimerkiksi yhdyskuntapalvelu voidaan tuomita muillekin kuin vain asianomaisen jäsenvaltion asukkaille. Entä miten tällaisten rangaistusten vastavuoroista tunnustamista voitaisiin kehittää? Vankeusrangaistuksista komissio kiinnittää huomiota mm. ehdonalaisten vapauden yhdenmukaistamiseen. Oikeudenmenetysten, kieltojen ja rajoitusten sekä menettämisseuraamusten yhdenmukaistamisessa on komission mukaan odotettava aiemmin tehtyjen päätösten vaikutuksia.

Vastavuoroisen tunnustamisen osalta komissio keskittyy vankeusrangaistuksiin ja vaihtoehtoisiin rangaistuksiin. Komission kysymykset tuomion täytäntöönpanon siirtämisestä koskevat mm. sitä, mitä ryhmiä siirrettäisiin, kuka siirtämistä voisi ehdottaa, millä perusteella siirtämisestä voisi kieltäytyä, miten ehdonalaista vapautta koskevia sääntöjä sovellettaisiin ja tulisiko siirtämisen edellytyksenä olla, että rangaistusta on suorittamatta vähintään tietty määrä.

Asiakirjan lopussa on kolme liitettä, joissa on verrattu jäsenmaiden lainsäädäntöä. Ensimmäisessä liitteessä käsitellään vankeusrangaistusta, ehdollisia rangaistuksia, viikonloppurangaistuksia, teknistä valvontaa ja kotiarestia. Toisessa liitteessä on vertailu jäsenmaiden ns. vaihtoehtoisista rangaistuksista eli yhteiskuntapalvelusta ja sovittelusta rikosasioissa. Kolmannessa liitteessä verrataan rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevia säännöksiä eri jäsenvaltioissa. Siinä käsitellään myös anteeksiantoa ja armahdusta.

Neljänteen liitteeseen on koottu 39 kysymystä, joita komissio pitää kaikkein tärkeimpinä. Lisäksi komissio pyytää kommentoimaan aiheita muutoinkin. Perustellut vastaukset tulee toimittaa 31. heinäkuuta mennessä.

Kansallinen käsittely:

[EU-ministerivaliokunta/komitea/jaosto/Ahvenanmaan informointi]

Eduskuntakäsittely:

[Tiedot yhteistoiminnasta eduskunnan kanssa, ml. valiokuntakäsittely]

Kansallinen lainsäädäntö:

[Tiedot sääntelytasosta(laki/asetus/VnP/P/muu)]

Taloudelliset vaikutukset:

[Tiedot asian taloudellisista vaikutuksista sekä kansallisesti että yhteisölle]

Muut mahdolliset asiaan vaikuttavat tekijät:

[Tiedot muiden jäsenmaiden kannoista tai muista asiaan vaikuttavista tekijöistä]

EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel 30.04.2004
KOM(2004)334 lopullinen

VIHREÄ KIRJA

**rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä, vastavuoroisesta tunnustamisesta ja
täytäntöönpanosta Euroopan unionissa**

(komission esittämä)

VIHREÄN KIRJAN TAVOITTEET

Euroopan unioni on asettanut tavoitteeksi korkeatasoisen suojan antamisen kansalaisille vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvalla alueella (Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 29 artikla). Komissio katsoo, että on tarpeen arvioida, estävätkö rikosoikeudellisten seuraamusten alalla ilmenevät kansalliset eroavuudet tämän tavoitteen toteutumisen. Olisi myös selvitettävä, haittaavatko nämä eroavuudet jäsenvaltioiden välistä oikeudellista yhteistyötä. Tätä varten on ensin selvitettävä, mitkä seikat haittaavat vastavuoraisen tunnustamisen periaatteen toteuttamista. Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaan tämän periaatteen pitäisi olla unionin toiminnan kulmakivi oikeudellisen yhteistyön alalla, niin että yhdessä jäsenvaltiossa määrätyt rangaistukset voitaisiin panna helpommin täytäntöön myös muissa jäsenvaltioissa.

Tämä vihreä kirja on valmisteluasiakirja, johon saatavien vastausten ja kommenttien avulla pyritään muodostamaan selkeämpi käsitys siitä, olisiko tarpeen ja mahdollista laatia säädösehdotus, jonka avulla voitaisiin kenties jossain määrin ensinnäkin lähentää rikosoikeudellisiin seuraamuksiin sovellettavia sääntöjä yleensä ja toiseksi toteuttaa vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroinen tunnustaminen Euroopan unionissa.

ASIANOSAISTEN KUULEMINEN

Komissio esittää tässä vihreässä kirjassa kysymyksiä ongelmista, jotka sen mielestä ovat tärkeimpiä todellisen oikeusalueen toteuttamisen kannalta.

Komissio pyytää näihin kysymyksiin perusteltuja vastauksia kaikilta asianosaisilta tahoilta. Vastauksissa voidaan tarvittaessa esittää kommentteja myös muista asiaan liittyvistä näkökohdista, vaikka niitä ei olisikaan käsitelty vihreässä kirjassa. Vastaukset ja muut kommentit on toimitettava **31. heinäkuuta 2004 mennessä** osoitteeseen

Euroopan komissio

Oikeus- ja sisäasioiden pääosasto (DG JAI), yksikkö D.3B-1049 Bryssel
Faksi: +32 2 296 76 34

Sähköposti: JAI-justicepenale@cec.eu.int

Asiakirja-aineiston hallinnoinnin helpottamiseksi vastaajia pyydetään ilmoittamaan erikseen, jos sama vastaus toimitetaan komissiolle useammalla eri tavalla (esimerkiksi sekä sähköpostitse että kirjallisesti). Vihreää kirjaa koskevien kommenttien esittäjiä pyydetään myös ilmoittamaan, mitä etuja ja miten laajaa taustaryhmää he edustavat.

Vihreä kirja sekä siihen saadut vastaukset ja kommentit julkaistaan komission Internet-sivustolla osoitteessa
http://europa.eu.int/comm/justice_home/news_consulting_public_en.htm, paitsi jos
vastauksen tai kommentin esittäjä nimenomaan kieltää julkaisemisen.

SISÄLLYSLUETTELO

Vihreän kirjan tavoitteet.....	2
Asianosaisten kuuleminen.....	2
1. Johdanto	7
1.1. Lähentämisen tavoitteet	9
1.2. Vastavuoroiseen tunnustamiseen liittyvät tavoitteet.....	12
1.3. Vihreän kirjan esitystapa ja rakenne	14
2. Euroopan unionin tasolla toteutetut toimet: tilannekatsaus	15
2.1. Seuraamusten lähentäminen.....	15
2.1.1. Sopimus Euroopan unionista	15
2.1.2. Wienin toimintasuunnitelma	15
2.1.3. Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmät	15
2.1.4. Jo hyväksytyt tai vireillä olevat säädökset.....	16
2.1.5. Vapausrangaistukset.....	16
2.1.6. Sakkoseuraamukset.....	19
2.1.7. Oikeudenmenetykset.....	20
2.1.8. Menetetyksi tuomitseminen	20
2.1.9. Oikeushenkilöihin kohdistuvat seuraamukset.....	21
2.1.10. Vaihtoehtoiset rangaistukset	22
2.1.11. Rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano	23
2.1.12. Päätelmät.....	25
2.2. Rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroinen tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa	26
2.2.1. Eurooppalainen pidätysmääräys.....	26
2.2.2. Rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustaminen.....	26
2.2.3. Menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten tunnustaminen.....	27
2.2.4. Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten tunnustaminen	27
2.2.5. Sopimukset, joita Euroopan yhteisön jäsenvaltiot ovat tehneet Euroopan poliittisen yhteistyön puitteissa.....	28
2.2.6. Päätelmät.....	28
3. Nykytilanne: Kansalliset lainsäädännöt ja kansainväliset sopimukset	29

3.1.	Tilanne vaihtelee jäsenvaltioittain huomattavasti	29
3.1.1.	Aineellisen rikosoikeuden säännöt.....	29
3.1.1.1.	Syyttämismääräyksuutta ohjaavat periaatteet: legaliteetti ja opportunitaetti	29
3.1.1.2.	Rikosoikeudellisen tuomioistuimen harkintavalta	29
3.1.1.3.	Osallisuuden aste ja avunanto	30
3.1.1.4.	Toteutumisaste ja yritys	30
3.1.1.5.	Raskauttavat ja lieventävät asianhaarat.....	31
3.1.1.6.	Erityistapaus: rikoksenuusiminen	31
3.1.1.7.	Rikosten yhtyminen	31
3.1.2.	Vapausrangaistukset.....	32
3.1.3.	Sakkoseuraamukset.....	33
3.1.4.	Oikeudenmenetykset.....	34
3.1.5.	Menetetyksi tuomitseminen	34
3.1.6.	Oikeushenkilöihin kohdistuvat seuraamukset.....	35
3.1.7.	Vaihtoehtoiset rangaistukset	35
3.1.8.	Rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano	36
3.2.	Vastavuoroisen tunnustamisen mahdollistavia säädöksiä ei ole riittävästi.....	38
3.2.1.	Vapausrangaistusten vastavuoroinen tunnustaminen.....	38
3.2.1.1.	Rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevydestä 28 päivänä toukokuuta 1970 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus.....	38
3.2.1.2.	Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehty yleissopimus ulkomaisten rikostuomioiden täytäntöönpanosta.....	39
3.2.1.3.	Rikosoikeudellisissa asioissa annettujen tuomioistuimen päätösten täytäntöönpanosta Alankomaiden, Belgian ja Luxemburgin välillä 26 päivänä syyskuuta 1968 tehty sopimus	41
3.2.1.4.	Pohjoismaisen yhteistyömalli	42
3.2.1.5.	Tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehty eurooppalainen yleissopimus.....	43
3.2.1.6.	Tuomittujen siirtämisestä tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen 18 päivänä joulukuuta 1997 tehty lisäpöytäkirja	46
3.2.1.7.	Sopimus tuomittujen siirtämisestä 25 päivänä toukokuuta 1987 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen soveltamisesta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä	46

3.2.2.	Ehdollista rangaistusta, ehdonalaista vapauttamista tai vaihtoehtoista rangaistusta koskevien päätösten tunnustaminen	47
3.2.2.1.	Ongelman kuvaus ja tunnistaminen	47
3.2.2.2.	Nykyiset välineet.....	48
3.2.3.	Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten tunnustaminen	50
3.2.4.	Päätelmät	50
4.	Euroopan unionin tasolla todetut ongelmat ja toiminnan tarve	52
4.1.	Vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten lähentäminen.....	52
4.1.1.	Aineellisen rikosoikeuden säännöt.....	53
4.1.1.1.	Legaliteetti- ja opportunititeettiperiaate	53
4.1.1.2.	Rikostuomioistuimen harkintavalta	53
4.1.1.3.	Osallisuuden aste ja avunanto	54
4.1.1.4.	Rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet.....	54
4.1.1.5.	Uusintarikollisuus	54
4.1.1.6.	Rikosten yhtyminen	56
4.1.2.	Vapausrangaistukset.....	56
4.1.3.	Sakkoseuraamukset.....	57
4.1.4.	Oikeudenmenetykset.....	58
4.1.5.	Menetetyksi tuomitseminen	58
4.1.6.	Oikeushenkilöt	58
4.1.7.	Vaihtoehtoiset rangaistukset	60
4.1.8.	Seuraamusten täytäntöönpano.....	61
4.2.	Vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa	63
4.2.1.	Euroopan unionin tasolla mahdollisesti annettavan lainsäädännön soveltamisala	65
4.2.1.1.	Henkilöllinen soveltamisala	65
4.2.1.2.	Aineellinen soveltamisala	65
4.2.2.	Tunnustamisen edellytykset.....	66
4.2.2.1.	Tunnustamismenettelyä koskeva aloiteoikeus	66
4.2.2.2.	Kieltäytymisperusteet.....	67
4.2.2.3.	Täytäntöönpanovaltion toimivalta mukauttaa tuomiovaltion määräämää seuraamusta (vapausrangaistusta tai vaihtoehtoista rangaistusta).....	70

4.2.2.4. Tuomitun osallistuminen.....	72
4.2.2.5. Uhrin osallistuminen	72
4.2.3. Rikosoikeudellisten tuomioiden tunnustamiseen ja vankien siirtämiseen liittyvät käytännön menettelyt ja säännöt.....	73
4.2.3.1. Määräajat.....	73
4.2.3.2. Täytäntöönpanovaltiolle aiheutuvien kulujen korvaaminen	73
4.2.4. Toimivaltuuksien jakautuminen tuomiovaltion ja täytäntöönpanovaltion kesken.....	74
LIITE I Vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu.....	76
1. Ehdolliset rangaistukset	76
2. Rangaistuspäätöksen antamisen lykkääminen	77
3. Osittainen vapaus	77
4. Tuomion täytäntöönpanon jaksottaminen (”viikonlopun arestirangaistus”):.....	79
5. Elektroninen valvonta	80
6. Kotiaresti	82
LIITE II Vaihtoehtoisia rangaistuksia koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu.....	84
1. Yhdyskuntapalvelu.....	84
2. Rikosasioiden sovittelu	85
3. Rikosasian sovintoratkaisu.....	89
LIITE III Rikosoikeudellisia rangaistuksia koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu.....	93
1. Rangaistustuomion täytäntöönpanon keskeyttäminen	93
2. Osittainen vapaus	93
3. Vapauttaminen ennen määräaikaa.....	94
4. Rangaistuksen lieventäminen.....	96
5. Armahdus ja yleinen armahdus.....	97
LIITE IV Yhteenveto kysymyksistä	98

1. JOHDANTO

Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 31 artiklan e alakohdassa määrätään, että tietyillä aloilla on asteittain toteutettava toimenpiteitä ”rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamiseksi”. Tämä lähestymistapa vahvistetaan neuvoston ja komission toimintasuunnitelmassa parhaista tavoista panna täytäntöön Amsterdamin sopimuksen määräykset vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamisesta¹ (Wienin toimintasuunnitelma) sekä Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan päätelmissä² (48 kohta).

Rikosoikeudellisten seuraamusten lähentäminen edistää myös jäsenvaltioissa sovellettavien sääntöjen yhteensopivuutta SEU:n 31 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti, mikä helpottaa rikosasioissa tehtävää oikeudellista yhteistyötä. Se myös helpottaa ja nopeuttaa jäsenvaltioiden toimivaltaisten ministeriöiden sekä oikeusviranomaisten tai vastaavien viranomaisten yhteistyötä tuomioiden täytäntöönpanon osalta, mistä määrätään SEU:n 31 artiklan 1 kohdan a alakohdassa.

Neuvosto on jo antanut tämän toimeksiannon toteuttamiseksi eräitä säädöksiä (puitepäätöksiä), jotka koskevat mm. muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyviä petoksia, euron väärentämistä, rahanpesua, terrorismia, ympäristörikoksia, ihmiskauppaa, yksityisellä sektorilla ilmenevää lahjontaa sekä laittomassa maahantulossa avustamista. Muita vastaavia säädöksiä on parhaillaan neuvoston ja Euroopan parlamentin hyväksyttävänä, kuten ehdotukset neuvoston puitepäätöksiksi alusten aiheuttamasta ympäristön pilaantumisesta sekä rasismien ja muukalaisvihan torjunnasta.³ Puitepäätösten tarkoituksena on lähentää jäsenvaltioiden lakien ja asetusten säännöksiä. Puitepäätökset sitovat jäsenvaltioita saavutettavaan tulokseen nähden, mutta jättävät kansallisten viranomaisten valittavaksi muodon ja keinot.⁴

Puitepäätöksissä vahvistetaan myös sovellettavat rangaistukset. Seuraamusten yhtenäistämiseksi puitepäätöksissä säädetään, että rangaistusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia, minkä lisäksi niissä vahvistetaan enimmäisrangaistuksen vähimmäistaso.⁵ Tämän lähestymistavan mukaan puitepäätöksissä säädetään ainoastaan vapausrangaistuksista, mikä komission näkemyksen mukaan saattaa johtaa siihen, että lähenemistä ei tapahdu riittävästi edellä mainittujen tavoitteiden toteuttamista silmällä pitäen. Komission mielestä olisi selvitettävä, millä aloilla olisi perusteltua toteuttaa toimia unionin tasolla.

Lisäksi on syytä muistaa, että toimet, joita yhteisö toteuttaa Euroopan unionista tehdyn sopimuksen nojalla, eivät vaikuta niihin toimivaltuuksiin, jotka sille on annettu EY:n perustamissopimuksen 2 artiklassa asetettujen tavoitteiden toteuttamista varten ja joiden mukaisesti se voi edellyttää, että jäsenvaltiot toteuttavat kansallisella tasolla tarvittaessa myös rikosoikeudellisia seuraamuksia, jos se on tarpeen jonkin yhteisön tavoitteen saavuttamiseksi.

¹ EYVL C 19, 23.1.1999, s. 1. Ks. myös kohta 2.1.2.

² Ks. http://ue.eu.int/fi/info/eurocouncil/index_fi.htm.

³ Ks. kohta 2.1.5.

⁴ Euroopan unionin perustamissopimuksen 34 artiklan 2 kohdan b alakohta.

⁵ Yhteisessä toiminnassa 21 päivältä joulukuuta 1998, jonka neuvosto on hyväksynyt rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa, ei kuitenkaan säädetä rangaistuksen vähimmäistasoa.

Esimerkkinä tällaisista aloista voidaan mainita vaikkapa ympäristönsuojelu, alusten laittomien päästöjen kieltäminen tai yhteinen kalastuspolitiikka.

Vankeusrangaistuksen ohella jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa järjestelmissä säädetään monenlaisista muistakin seuraamuksista. Mutta vaikka säädettäisiin, että tietystä rikoksesta on määrättävä aina sama rangaistus, jäsenvaltioiden rikosoikeuden yleisissä säännöissä on huomattavia eroja, joiden vuoksi määrätty rangaistus ei aina toteudu samassa muodossa.

Tässä vihreässä kirjassa esitetään jäsenvaltioiden lainsäädäntöä koskeva vertailuanalyysi. Unioniin vuonna 2004 liittyvien maiden tilannetta ei ole voitu ottaa huomioon vielä tässä vaiheessa, koska vihreää kirjaa laadittaessa käytetty tausta-aineisto ei kata kaikkien kyseisten maiden lainsäädäntöä. Unioniin liittyvät maat voivat tästä huolimatta esittää vapaasti näkemyksensä vihreässä kirjassa käsitellyistä asioista. Komissio myös pyytää näitä maita toimittamaan kommentteja saadakseen lisätietoja niiden lainsäädännöstä, joka koskee vihreässä kirjassa käsiteltyjä aloja.

Rangaistusten tehokkuuden osalta voidaan kysyä, onko seuraamus todella pantu täytäntöön ja onko sillä varoittava vaikutus, käyttäksimme termejä, jotka ovat vakiintuneet ns. jugoslavalais-kreikkalaista maissia koskevan oikeustapauksen⁶ myötä ja joihin koko kolmannen pilarin yhteydessä hyväksytyihin säädöksiin perustuva seuraamusten lähentämisjärjestelmä nojautuu. Rikoksentehtäjän kärsimä rangaistus muodostuu viime kädessä erittäin monen muuttujan tuloksena, ja teoriassa olisi voitava vaikuttaa niihin kaikkiin ennen kuin voitaisiin taata, että seuraamus on täsmälleen sama oikeusjärjestelmästä riippumatta.

Tavoitteena ei kuitenkaan ole yhdenmukaistaa samanaikaisesti ja lyhyellä tähtäimellä kaikkia asiaan vaikuttavia tekijöitä eikä komission tarkoituksena ole ehdottaa kaikkien rikosoikeudellisten seuraamusten yhdenmukaistamista Euroopan unionissa. Se ei olisi suotavaa eikä myöskään oikeudellisesti mahdollista.

Jäsenvaltioiden lainsäädännöt poikkeavat toisistaan seuraamusten osalta varsin huomattavasti. Tämä johtuu ajan myötä kehittyneistä ja syvälle niiden oikeusjärjestelmiin juurtuneista historiallisista, kulttuurisista ja oikeudellisista seikoista, jotka ilmentävät sitä, millä tavoin kukin valtio on joutunut kohtaamaan rikosoikeuden peruskysymykset ja miten se on ne ratkaissut. Oikeusjärjestelmät ovat sisäisesti johdonmukaisia systeemejä, ja vain joidenkin sääntöjen muuttaminen kokonaisuutta huomioon ottamatta saattaisi johtaa koko järjestelmän vääristymiseen.

Toissijaisuusperiaatetta noudattaen on sen sijaan keskityttävä niihin aloihin, joilla todetaan tarvetta sääntöjen lähentämiseen asetettujen tavoitteiden ja käytettävissä olevien oikeusperustojen mukaisesti. Pitäisi siis selvittää, mitkä seuraamuksiin liittyvät erot saattavat olla haitallisia, ja kenties määrittää rajat, joiden puitteissa eurooppalaisen oikeusalueen toteutuminen voitaisiin varmistaa.

Euroopan perustuslakia koskevan sopimusehdotuksen⁷ I-41 artikla koskee vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamista, ja sen ensimmäisen kohdan mukaan unioni muodostaa tämän alueen:

⁶ Yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 68/88, *komissio v. Helleenien tasavalta*, 21.9.1989 antama tuomio, Kok. 1989, s. 2965.

⁷ Saatavilla Internet-osoitteessa: <http://european-convention.eu.int/>.

- säätämällä eurooppalakeja ja -puitelakeja, joilla pyritään tarvittaessa lähentämään kansallisia lainsäädäntöjä III osassa luetelluilla aloilla;
- vahvistamalla jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten keskinäistä luottamusta, erityisesti tuomioistuinten sekä muiden kuin tuomioistuinten päätösten keskinäisen tunnustamisen perusteella;
- jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten operatiivisen yhteistyön avulla.

Sitä paitsi perustuslakia koskevan sopimusehdotuksen III osassa, oikeudellista yhteistyötä rikosoikeuden alalla koskevassa jaksossa (III-171 artiklassa) täsmennetään, että tämä yhteistyö perustuu tuomioistuinten antamien tuomioiden ja päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen ja sisältää jäsenvaltioiden lakien ja asetusten lähentämisen tietyillä aloilla. Ehdotuksen III-172 artiklan mukaan ”eurooppapuitelaila voidaan vahvistaa rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevia yhteisiä vähimmäissääntöjä erityisen vakavan rikollisuuden alalla, joka on rajatylittävää joko rikosten luonteen tai vaikutusten johdosta tai sen vuoksi, että niiden torjuminen yhteisin perustein on erityisesti tarpeen”.

Perustuslakia koskevan sopimusehdotuksen III-171 artiklan 1 kohdan toisen alakohdan d luetelmakohdan mukaan eurooppalailla tai -puitelaila vahvistetaan toimenpiteet, joilla pyritään ”helpottamaan jäsenvaltioiden oikeusviranomaisten tai vastaavien viranomaisten yhteistyötä rikoksiin liittyvien syytetoimien ja päätösten täytäntöönpanon yhteydessä”. Lisäksi neuvosto voi tehdä yksimielisesti Euroopan parlamentin hyväksynnän saatuaan eurooppapäätöksen, jossa määritetään muitakin rikollisuuden aloja, jotka täyttävät tässä kohdassa tarkoitetut edellytykset (III-172 artiklan 1 kohdan kolmas alakohta).

Kun rikosoikeuden normien lähentäminen osoittautuu välttämättömäksi unionin politiikan tehokkaan täytäntöönpanon varmistamisessa alalla, jolla on toteutettu yhdenmukaistamistoimenpiteitä, eurooppapuitelaila voidaan vahvistaa rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevia vähimmäissääntöjä kyseisellä alalla (III-172 artiklan 2 kohta).

Perustuslakia koskevan sopimusehdotuksen III-173 artiklan mukaan eurooppalailla tai -puitelaila voidaan vahvistaa toimenpiteitä, joilla kannustetaan ja tuetaan jäsenvaltioiden toimia rikollisuuden torjunnan alalla, jolla on merkittävä rooli vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten täytäntöönpanoa koskevien yksityiskohtaisten sääntöjen osalta (ks. **liitteet I ja II**). Tämän oikeusperustan nojalla ei kuitenkaan ole mahdollista lähentää jäsenvaltioiden lakeja ja asetuksia.

1.1. Lähentämisen tavoitteet

Rikosoikeudellisten seuraamusten lähentäminen voi edistää useita eri tavoitteita, jotka tukevat toinen toisiaan:

- Vahvistamalla yhteiset säännöt tiettyjen rikosten syytteenpanoa koskevista edellytyksistä ja niihin liittyvistä seuraamuksista unioni voi ensinnäkin antaa vahvan symbolisen viestin. Seuraamusten lähentäminen vahvistaisi kansalaisissa tunnetta yhteisistä oikeudellisista periaatteista, mikä on yksi vapautteen, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvan alueen luomisen edellytyksistä.⁸ Lisäksi se osoittaisi selkeästi, että tiettyjä käyttäytymismuotoja ei hyväksytä ja että niistä rangaistaan yhdenmukaisella tavalla. Ajatellaan esimerkiksi lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisemistä. Lähentämällä

⁸ Ks. Wienin toimintasuunnitelman 15 kohta.

tietynlaisen käyttäytymisen kriminalisointiperusteita ja siihen liittyvien seuraamusten tasoa voidaan taata kansalaisille kaikkialla unionin alueella tehokas ja yhtäläinen suoja sellaista ilmiötä vastaan, joka on jäsenvaltioiden yhteisten periaatteiden ja arvojen vastainen.

- Välitön seuraus Euroopan oikeusalueen muodostamisesta olisi, että tietynlainen rikollinen käyttäytyminen aiheuttaisi tekijän kannalta riskin samanlaisista seuraamuksista riippumatta siitä, missä unionin alueella rikos on tehty. Lainsäädäntöjen lähentäminen on siten itsenäinen tavoite aloilla, jotka on arvioitu tai todettu ensisijaisiksi. Jossain määrin on tarpeen lähentää myös aineellisen rikosoikeuden säännöksiä, koska tietyt rikollisuuden muodot ovat luonteeltaan valtioiden rajat ylittäviä ja koska jäsenvaltiot eivät yksinään voi puuttua niihin tehokkaasti.

- Unionin vahvistamat vähimmäissäännöt vähentävät osaltaan myös rikoksentekijöiden (tai ainakin tiettyjen tekijätyyppien, kuten järjestäytyneitä rikollisuutta harjoittavien tekijöiden) mahdollisuuksia hyödyntää sitä, että rangaistukset vaihtelevat valtioittain, niin että he voivat valtiosta toiseen siirtymällä välttää rikosoikeudelliset seuraamukset tai rangaistusten täytäntöönpanon. Tampereella kokoontunut Eurooppa-neuvosto totesikin (pöytäkirjassaan 5 kohdassa), että "rikollisille ei saa antaa minkäänlaista mahdollisuutta käyttää hyväkseen jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien eroja". Tämä koskee erityisesti talousrikollisuutta.

- Neuvostossa käyty keskustelu *ne bis in idem* -periaatetta koskevasta puitepääotosuhteuksesta on myös osoittanut, että EU:n perusoikeuskirjan 50 artiklassa ilmaistun periaatteen soveltaminen on helpommin hyväksyttävissä, jos sovellettavat rangaistukset ovat vertailukelpoisia ja jos ne todella pannaan täytäntöön.

- Sovellettavien rangaistusten taso asetti aiemmin rajoituksia eräiden rikosoikeuden alalla tehtävää oikeudellista yhteistyötä koskevien mekanismien käytölle, mutta tilanne on muuttunut sen jälkeen kun on hyväksytty vastavuoroisen tunnustamisen periaatteelle perustuvia säädöksiä.

- Kuten perustuslakia koskevan sopimusehdotuksen III-172 artiklan 2 kohdassa todetaan, rikosoikeuden normien lähentäminen liittyy unionin politiikan tehokkaaseen täytäntöönpanoon alalla, jolla on toteutettu yhdenmukaistamistoimenpiteitä. Ympäristönsuojelu, työturvallisuus sekä talous- ja rahoitustoimet voidaan mainita esimerkkinä aloista, joilla rikosoikeuden normien lähentäminen voisi edistää unionin politiikan kunnioittamista.

- Lisäksi seuraamuksia ja niiden täytäntöönpanoa koskevien rikosoikeuden normien lähentäminen helpottaa tuomioistuinten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen hyväksymistä, koska se vahvistaa molemminpuolista luottamusta. Normien lähentäminen ei kuitenkaan ole vastavuoroisen tunnustamisen välttämätön edellytys, vaan kyseessä on pikemminkin kaksi toisiaan täydentävää mekanismia, joiden avulla eurooppalainen oikeusalue voidaan toteuttaa. Jäsenvaltioissa sovellettavien sääntöjen yhteensopivuus siis paranisi (SEU:n 31 artiklan 1 kohdan c alakohta), ja toisaalta myös jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten yhteistyö tuomioiden täytäntöönpanon osalta helpottuisi (SEU:n 31 artiklan 1 kohdan a alakohta). Seuraamusten täytäntöönpanoedellytysten yhteensopivuus edistäisi myös tuomittujen paluuta yhteiskuntaan, kun he voisivat suorittaa rangaistuksensa myös muussa kuin tuomiovaltiossa.

Rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämiseen tähtäävien toimien on tietenkin oltava toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden mukaisia. EY:n perustamissopimukseen Amsterdamin sopimuksella liitetty pöytäkirja toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden soveltamisesta sisältää näiden periaatteiden soveltamista koskevat suuntaviivat. Pöytäkirjan mukaan yhteisön toiminta on perusteltua silloin, kun on kyse useisiin jäsenvaltioihin vaikuttavista näkökohdista, kun pelkkä jäsenvaltioiden toiminta tai yhteisön toimimattomuus olisi ristiriidassa perustamissopimuksessa olevien vaatimusten kanssa tai silloin, kun yhteisön tasolla toteutetusta toiminnasta olisi selkeästi etua laajuutensa tai vaikutustensa vuoksi.

Näitä suuntaviivoja on SEU:n 2 artiklan nojalla sovellettava unionin toimivaltuuksiin. Jotta perustamissopimuksessa asetettu tavoite vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen luomisesta Euroopan unionissa voidaan toteuttaa, kaikki pyrkimykset seuraamusten soveltamista ja täytäntöönpanoa koskevan lainsäädännön lähentämiseen ovat oikeutettuja, sillä suunnitellun toiminnan tavoitteita ei voida riittävällä tavalla toteuttaa jäsenvaltioiden toimin, vaan ne voidaan suunnitellun toiminnan laajuuden tai vaikutusten vuoksi toteuttaa paremmin yhteisön tasolla. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi suunnitellut lähentämistoimenpiteet voisivat liittyä seuraamusten eri näkökohtiin, jotka voidaan jakaa neljään aihepiiriin:

- (1) Mitä seuraamuksia rikosoikeuden nojalla voidaan määrätä?
- (2) Miten syytteenpano tapahtuu?
- (3) Miten seuraamukset määrätään?
- (4) Miten tuomioistuimen määräämät seuraamukset pannaan täytäntöön?

Komissio katsoo, että olisi tarkasteltava kaikkia näitä kysymyksiä eikä ainoastaan sovellettavien rangaistusten lähentämistä. Ei näet riitä, että jäsenvaltioissa on vahvistettu rangaistusten kestoa koskevat yhdenmukaiset säännöt, jos tuomioistuimen määräämät seuraamukset pannaan täytäntöön eri maissa lievempinä tai ankarampina. Sovellettavan seuraamuksen valintaan sisältyy erottamattomasti myös tämän seuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvien sääntöjen valinta.

EU:ssa sovellettavia rikosoikeudellisia seuraamuksia koskevan johdonmukaisen politiikan tulisi siis käsittää ainakin⁹ neljä seuraavaa osa-aluetta, arvioimatta vielä tässä vaiheessa sitä, mitä toimia unionissa olisi tarpeen tai mahdollista toteuttaa kullakin osa-alueella:

⁹ Rikosoikeudellisiin seuraamuksiin vaikuttavat kaikki seuraavat tekijät:

- lain määräämä seuraamustyyppi (vapaus- tai sakkorangaistus, oikeudenmenetyks, takavarikko tai ns. epäviralliset seuraamukset restoratiivisen oikeuden alalla, mahdollisuus yhdistää erityyppisiä seuraamuksia ja erityyppisten rangaistusten taso);
- syytteenpanojärjestelmä (opportunitiiperiaatteeseen perustuva ehdoton tai harkinnanvarainen syyttämismenettely; poliisin, syyttäväviranomaisten ja tuomioistuimen yhteistyötä koskevat säännöt; uhrin asema rikosoikeudellisessa menettelyssä; poliisin harkinta- ja päätäntävalta);
- rikosoikeudellisen menettelyn erityispiirteet (sovelletaanko restoratiivista oikeutta, kuten rikossovittelua uhrin ja rikoksentekijän välillä; yhteisölle kuuluvien maksujen suorittaminen; osallistuminen koulutusohjelmiin; yhdyskuntapalvelu; kelpoisuusedellytykset);
- seuraamusten määrääminen (tuomion antamiseen liittyvät käytännöt ja perinteet; tuomion antajan harkintavalta, raskauttavien tai lieventävien asianhaarojen soveltaminen, yrityksen/osallistumisen/rikoksen tai vahingon aiheuttaneen teon valmistelun käsitteiden huomioon

(1) rangaistusten taso ja käytettävissä olevien seuraamusten valikoima (esimerkiksi vapausrangaistukset ja niille vaihtoehtoiset rangaistukset, sakkorangaistukset jne.);

(2) syytetoimia koskevat voimassa olevat säännöt (esimerkiksi legaliteetti- tai opportunitaattiperiaate eli ehdottoman tai harkinnanvaraisen syyttämismäärityksen periaate, kriminaalipolitiikan painopisteet jne.);

(3) aineellisen rikosoikeuden säännöt (esimerkiksi osallisuus, yritys, avunanto, yllytys, rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet, uusintarikollisuus jne.);

(4) rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvät säännöt ja käytännöt (esimerkiksi ehdonalaisten vapauttamisen eri muodot, rangaistuksen lieventäminen ja lyhentäminen, yleinen tai henkilökohtainen armahdus, rehabilitointi (rangaistusseuraamusten kumoaminen), oikeus- tai muiden viranomaisten puuttuminen rangaistuksen täytäntöönpanoon, rangaistuksen yksilöllistäminen yhteiskuntaan paluuta varten jne.).

Komissio ottaa näitä kysymyksiä selvittäessään huomioon myös äskettäin julkaistun tutkimuksen Euroopan rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä¹⁰. Tutkimuksen on laatinut Pariisi I -yliopiston vertailevan oikeustieteen tutkimusryhmä. Tässä osittain Grotius-ohjelman avulla rahoitetussa tutkimuksessa käsitellään yhtäältä mahdollisuuksia lähentää seuraamusten soveltamista koskevia rikosoikeuden yleisiä sääntöjä ja toisaalta rangaistusten täytäntöönpanoa koskevia sääntöjä. Tutkimusten tulosten perusteella voidaan toivottavasti saada myöhemmin lisäselvitystä siitä, minkälaisia unionin tason toimia voitaisiin harkita.

1.2. Vastavuoroiseen tunnustamiseen liittyvät tavoitteet

SEU:n 31 artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan rikosasioissa tehtävien yhteisten toimien tarkoituksena on muun muassa ”jäsenvaltioiden toimivaltaisten ministeriöiden sekä oikeusviranomaisten tai vastaavien viranomaisten yhteistyön helpottaminen ja nopeuttaminen rikosasioiden käsittelyn ja tuomioiden täytäntöönpanon osalta”. Tässä perustamissopimukseen Amsterdamin sopimuksella¹¹ lisätyssä määräyksessä ei mainita vastavuoroisen tunnustamisen periaatetta, jonka mukaan minkä tahansa jäsenvaltion (tuomiojäsenvaltion) oikeusviranomaisten antamat tuomiot ja muut päätökset tunnustetaan ja tarvittaessa myös pannaan täytäntöön missä tahansa toisessa jäsenvaltiossa (täytäntöönpanojäsenvaltio).

ottaminen, ehdottoman tai (osittain tai kokonaan) ehdollisen rangaistuksen määrääminen sekä koeajan kesto);

- seuraamusten täytäntöönpano (mukaan luettuna mahdollisuus lykätä rangaistus päätöksen antamista ja lieventää rangaistusta tai vapauttaa tekijä rangaistuksesta);

- sakkojen osalta: mahdollisuus määrätä päiväsakko ja maksun suorittaminen useammassa erässä tai vankeusrangaistus, jos sakkoa ei makseta;

- vapausrangaistusten osalta: seljää ja vankien kohtelua koskevat vähimmäisvaatimukset ja mahdollisuus saada palkkaa vankityöstä; sosiaaliturvajärjestelmät; ennen määräaikaista tapahtuvaa (ehdollista tai ehdotonta) vapauttamista koskevat säännökset, yleinen tai henkilökohtainen armahdus mukaan luettuna.

¹⁰ ”L’harmonisation des sanctions pénales en Europe”. Tutkimuksen johtajat: M. Delmas-Marty, G. Giudicelli-Delage, E. Lambert-Abdelgawad. Société de législation comparée. Collection de l’UMR de Droit comparé de Paris (Paris I - CNRS, osa V), Pariisi, 2003.

¹¹ Sopimus allekirjoitettiin 2. lokakuuta 1997 ja se tuli voimaan 1. toukokuuta 1999.

Eurooppa-neuvosto mainitsi tämän yhteismarkkinoilta lainatun periaatteen ensi kerran Cardiffissa 15.–16. kesäkuuta 1998 pidetyssä kokouksessaan ja kehotti samalla neuvostoa päättämään, missä määrin periaatetta olisi sovellettava jäsenvaltioiden tuomioistuimien antamiin päätöksiin.¹²

Vastavuoroisen tunnustamisen periaate mainitaan neuvoston ja komission 3. joulukuuta 1998 hyväksymässä toimintasuunnitelmassa parhaista tavoista panna täytäntöön Amsterdamin sopimuksen määräykset vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamisesta (45 f kohta), ja Tampereella lokakuussa 1999 kokoontunut Eurooppa-neuvosto katsoi, että periaatteen pitäisi olla *”unionin oikeudellisen yhteistyön peruskivi sekä yksityisoikeudellisissa että rikosasioissa”* (päätelmien 33–37 kohta). Tampereen Eurooppa-neuvoston mukaan *”tehostettu oikeuden päätösten ja tuomioiden vastavuoroinen tunnustaminen ja lainsäädännön lähentäminen parantaisivat viranomaisten välistä yhteistyötä ja yksilön oikeuksien oikeudellista suojaa”*. Vastavuoroisen tunnustamisen avulla pitäisi siis voida varmistaa, että tuomiot pannaan täytäntöön ja että rangaistusten täytäntöönpanossa suojellaan yksilön oikeuksia. Tuomio olisi pyrittävä tunnustamaan ja panemaan täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa esimerkiksi myös silloin kun tämä edistää rikoksenteijän sopeutumista uudelleen yhteiskuntaan.

Eurooppa-neuvosto kehotti neuvostoa ja komissiota hyväksymään toimenpideohjelman vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanemiseksi.¹³

Komissio esitti 26. heinäkuuta 2000 Euroopan parlamentille ja neuvostolle tiedonannon rikosasioita koskevien lopullisten päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta¹⁴, jossa se ehdotti asiaa koskevia suuntaviivoja.

Näitä suuntaviivoja on sittemmin täsmennetty toimenpideohjelmassa rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanemiseksi¹⁵. Toimenpideohjelmassa korostetaan, että päätösten vastavuoroinen tunnustaminen toimii myös oikeusvarmuutta luovana tekijänä Euroopan unionissa, sillä se takaa, että yhdessä valtiossa annettua tuomiota ei aseteta kyseenalaiseksi toisessa jäsenvaltiossa. Siinä myös todetaan, että rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroinen tunnustaminen edellyttää jäsenvaltioilta keskinäistä luottamusta toistensa rikosoikeudellisiin järjestelmiin. Luottamuksen yhteisenä perustana on nimenomaan jäsenvaltioiden sitoutuminen vapauden, kansanvallan sekä ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteisiin. Keskinäisen luottamuksen syntymistä helpottaa kansallisten lainsäädäntöjen lähentäminen, kuten pohjoismaista yhteistyötä koskeva esimerkki osoittaa (ks. 3.2.1.4).

Tämän näkemyksen vahvistaa myös perustuslakia koskeva sopimusehdotus. Sen III-171 artiklassa määrätään, että rikosasioissa tehtävä yhteistyö unionissa *”perustuu tuomioistuinten tuomioiden ja päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen ja sisältää jäsenvaltioiden lakien ja asetusten lähentämisen”*.

¹² Puheenjohtajan päätelmät, kohta 39.

¹³ Puheenjohtajan päätelmät, kohta 37.

¹⁴ KOM(2000) 495 lopullinen.

¹⁵ EYVL C 12, 15.1.2001, s. 10.

1.3. Vihreän kirjan esitystapa ja rakenne

Tässä vihreässä kirjassa luodaan aluksi yleiskatsaus toimiin, joita Euroopan unionin tasolla on toteutettu lainsäädännön lähentämisen, vastavuoroisen tunnustamisen ja toisessa jäsenvaltiossa annettujen rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanon alalla (II luku). Sen jälkeen tarkastellaan rikosoikeuden yleisiä periaatteita koskevaa jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, seuraamuksia ja niiden täytäntöönpanoa sekä jäsenvaltioiden tällä alalla tekemiä kansainvälisiä sopimuksia (III luku, jota täydentävät **liitteet I, II ja III**).

Viimeisessä osassa (IV luku) käsitellään ongelmia, joita ei ole onnistuttu korjaamaan niiden toimenpiteiden avulla, joita Euroopan unionin tasolla on toteutettu lainsäädäntöjen lähentämisen ja vastavuoroisen tunnustamisen edistämiseksi, eikä jäsenvaltioiden tekemien kansainvälisten sopimusten avulla. Tässä luvussa esitetään esimerkkien avulla, mitä todellisia tai mahdollisia ongelmia Euroopan oikeusalueen toteuttamiseen liittyy sekä lainsäädännön tasolla että käytännössä. Tämän analyysin perusteella IV luvussa käsitellään myös sitä, mitä toimia komission näkemyksen mukaan olisi tässä vaiheessa toteutettava EU:n tasolla suhteessa näiden tavoitteiden toteuttamiseen liittyviin oikeudellisiin mahdollisuuksiin. Tässä luvussa käsitellään ainoastaan vapausrangaistusten (ja niiden täytäntöönpanoedellytysten) ja vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroista tunnustamista. Neuvostossa keskustellaan lisäksi parhaillaan aloitteista, jotka koskevat sakkorangaistusten ja menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten tunnustamista. Oikeudenmenetyksiä koskevia päätöksiä komissio aikoo käsitellä myöhemmin erillisessä tiedonannossa. Näitä toimintatarpeita voidaan laajentaa tai supistaa ja mukauttaa vihreän kirjan perusteella esitettyjen kommenttien ja erityisesti viimeisessä luvussa esitettyihin kysymyksiin saatujen vastausten perusteella (ks. **liite IV**, johon on koottu kaikki tässä vihreässä kirjassa esitetyt kysymykset).

2. EUROOPAN UNIONIN TASOLLA TOTEUTETUT TOIMET: TILANNEKATSAUS

2.1. Seuraamusten lähentäminen

2.1.1. Sopimus Euroopan unionista

Euroopan unionista tehdyssä sopimuksessa (SEU), sellaisena kuin se on viimeksi muutettuna helmikuussa 2003 voimaan tulleella Nizzan sopimuksella, määrätään unionin tavoitteesta antaa kansalaisille korkeatasoinen suojan vapauten, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvalla alueella (29 artikla). Tämän perussopimuksen mukaan tavoite voidaan toteuttaa muun muassa lähentämällä tarvittaessa jäsenvaltioiden rikosoikeudellisia normeja. SEU:n 31 artiklan 1 kohdan e alakohdassa määrätään erityisesti, että on toteutettava asteittain toimenpiteitä ”järjestäytyneitä rikollisuutta, terrorismia ja laitonta huumausainekauppaa koskevia rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevien vähimmäissääntöjen vahvistamiseksi”.

Lainsäädäntöjen lähentäminen aloitettiin jo Maastrichtin sopimuksen perusteella. Yhteisissä toiminnoissa on määritetty yhteiset säännöt syytteenpanon edellytyksistä rasismista ja muukalaisvihan¹⁶ tai rikollisjärjestöön osallistumisen¹⁷ yhteydessä, mutta näissä säädöksissä ei säädetä mitään seuraamuksista.

2.1.2. Wienin toimintasuunnitelma

Neuvoston ja komission toimintasuunnitelmassa parhaista tavoista panna täytäntöön Amsterdamin sopimuksen määräykset vapauten, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamisesta¹⁸ mainitaan (46 kohdassa) jäsenvaltioiden rikosoikeudellisten sääntöjen lähentäminen tiettyjen rikosten osalta kahden tai viiden vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta.

Toimintasuunnitelmassa mainitaan erityisesti toiminta järjestäytyneen rikollisuuden, terrorismin ja laittoman huumausainekaupan alalla; näitä varten on vahvistettava kiireellisesti rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevat vähimmäissäännöt sekä tarvittaessa myös muita toimenpiteitä. Toimintasuunnitelman mukaan tätä varten voitaisiin tarkastella ensisijaisesti sellaisia rikoksia kuin ihmiskauppaa ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, huumeakauppaa koskevan lainsäädännön vastaisia rikoksia, korruptiota, tietokonerikoksia, terroristien tekemiä rikoksia, ympäristörikoksia, Internetin avulla tehtyjä rikoksia ja näihin eri rikollisuuden muotoihin liittyvää rahanpesua (siinä määrin kuin ne koskevat järjestäytyneitä rikollisuutta, terrorismia ja huumeakauppaa).

2.1.3. Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmät

Tampereella lokakuussa 1999 kokoontunut Eurooppa-neuvosto katsoi (päätelmien 48 kohta), että kansallisen rikoslainsäädännön osalta pyrkimyksissä sopia yhteisistä määritelmistä, syytteen asettamisesta ja seuraamuksista olisi keskityttävä ensimmäisessä vaiheessa vain joihinkin erityisen tärkeisiin aloihin, kuten talousrikoksiin (rahanpesuun, korruptioon ja euron väärennöksiin), huumausainekauppaan, ihmiskauppaan sekä erityisesti naisten hyväksikäyttöön, lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön, huipputeknologiaan liittyvään

¹⁶ EYVL L 185, 24.7.1996, s. 5.

¹⁷ EYVL L 351, 29.12.1998, s. 1.

¹⁸ EYVL C 19, 23.1.1999, s. 1.

rikollisuuteen ja ympäristörikollisuuteen, tämän kuitenkin rajoittamatta toimia Amsterdamin sopimuksessa ja Wienin toimintasuunnitelmassa määritellyillä laajemmilla aloilla.

Velvoite lähentää seuraamuksia perustuu siis paitsi perussopimukseen ja Wienin toimintasuunnitelmaan myös valtion- ja hallitusten päämiesten poliittiseen tahtoon, joka on ilmaistu Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmissä.

2.1.4. Jo hyväksytyt tai vireillä olevat säädökset

SEU:ssa, Wienin toimintasuunnitelmassa ja Tampereen Eurooppa-neuvoston päätelmissä mainituilla kolmella alalla on jo esitetty sekä jäsenvaltioiden aloitteita että komission ehdotuksia, jotka on jo hyväksytty tai joista vielä neuvotellaan. Ne luetellaan seuraavassa seuraamustyyppin mukaan ryhmiteltyinä.

2.1.5. Vapausrangaistukset

Seuraamusten yhtenäistämiseksi puitepäätöksissä säädetään, että rangaistusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia, minkä lisäksi niissä vahvistetaan enimmäisrangaistuksen vähimmäistaso. Tähän mennessä on annettu seuraavat säädökset:

- Neuvoston puitepäätos, tehty 29 päivänä toukokuuta 2000, rahanväärennöksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä¹⁹: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista rikosoikeudellisista seuraamuksista, mm. vapausrangaistuksista, joista voi seurata rikosentekijän luovuttaminen. Useiden säädöksen soveltamisalaan kuuluvien käyttäytymismuotojen osalta on säädetty vapausrangaistuksista, joiden enimmäistason on oltava vähintään kahdeksan vuotta.
- Neuvoston puitepäätos, tehty 28 päivänä toukokuuta 2001, muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjunnasta²⁰: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista rikosoikeudellisista seuraamuksista, joihin kuuluu ainakin vakavimmissa tapauksissa vapausrangaistuksia, joista voi seurata rikosentekijän luovuttaminen.
- Neuvoston puitepäätos, tehty 26 päivänä kesäkuuta 2001, rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta²¹: siinä säädetään, että rahanpesusta voidaan langettaa vapausrangaistus, jonka enimmäistason on oltava vähintään neljä vuotta.
- Neuvoston puitepäätos, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, terrorismin torjumisesta²²: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista rikosoikeudellisista seuraamuksista, joista voi seurata rikosentekijän luovuttaminen. Silloin kun puitepäätöksessä tarkoitetut rikokset liittyvät terrorismiin, niistä on voitava määrätä vapausrangaistus, joka on ankarin kansallisessa lainsäädännössä säädetty rangaistus

¹⁹ EYVL L 140, 14.6.2000, s. 1.

²⁰ EYVL L 149, 2.6.2001, s. 1.

²¹ EYVL L 182, 5.7.2001, s. 1.

²² EYVL L 164, 22.6.2002, s. 3.

vastaavista rikoksista, joihin ei liity tällaista tarkoitusta. Terroristiryhmän toimintaan liittyvistä rikoksista on voitava määrätä vapausrangaistus, jonka enimmäistason on oltava vähintään kahdeksan vuotta tällaisen ryhmän toimintaan osallistumisesta ja 15 vuotta ryhmän johtamisesta.

- Neuvoston puitepäättös, tehty 19 päivänä heinäkuuta 2002, ihmiskaupan torjunnasta²³: sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että puitepäättöksessä tarkoitetuista rikoksista voidaan määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset, jotka voivat johtaa rikoksentekijän luovuttamiseen.
- Neuvoston direktiivi 2002/90/EY, annettu 28 päivänä marraskuuta 2002, ja neuvoston puitepäättös, tehty 28 päivänä marraskuuta 2002, rikosoikeudellisten puitteiden vahvistamisesta laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemistä varten²⁴: puitepäättöksen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että näistä rikoksista voidaan määrätä tehokkaat, oikeasuhteiset ja varoittavat seuraamukset, joista voi seurata rikoksentekijän luovuttaminen.
- Neuvoston puitepäättös, tehty 27 päivänä tammikuuta 2003, ympäristön suojelusta rikosoikeudellisin keinoin²⁵: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista, joista voi ainakin vakavimmissa tapauksissa seurata rikoksentekijän luovuttaminen. Luonnollisten henkilöiden osalta säädetään myös kiellosta harjoittaa toimintaa, johon vaaditaan virallinen lupa tai hyväksyntä.
- Neuvoston puitepäättös, tehty 22 päivänä heinäkuuta 2003, lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla²⁶: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista. Tietyistä rikoksista määrätyn vapausrangaistuksen enimmäistason on oltava vähintään 1–3 vuotta.
- Neuvoston puitepäättös, annettu 22 päivänä joulukuuta 2003, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumisesta²⁷: siinä säädetään rikosoikeudellisista seuraamuksista, joiden enimmäistason on oltava vähintään 1–3 vuoden vapausrangaistus.

Sen sijaan yhteisessä toiminnassa 21 päivältä joulukuuta 1998²⁸, jonka neuvosto on hyväksynyt rikollisjärjestykseen osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa, ei säädetä rangaistuksen vähimmäistasoa.

Eräiden muiden säädösten käsittely on vielä kesken:

²³ EYVL L 203, 1.8.2002, s. 1.

²⁴ EYVL L 328, 5.12.2002, s. 1 ja 17.

²⁵ EUVL L 29, 5.2.2003, s. 55. Komissio on nostanut yhteisöjen tuomioistuimessa kanteen neuvostoa vastaan. Puitepäättöksen lainmukaisuutta koskevan kanteen tarkoituksena on osoittaa, että puitepäättöksessä puututaan yhteisön toimivaltaan kuuluviin asioihin määräämällä, että jäsenvaltioiden on pantava täytäntöön (tarvittaessa rikosoikeudellisia) seuraamuksia, jos se on tarpeen yhteisön tavoitteen toteuttamiseksi.

²⁶ EUVL L 192, 31.7.2003, s. 54.

²⁷ EUVL L 13, 20.1.2004, s. 44.

²⁸ EYVL L 351, 29.12.1998, s. 1.

- Ehdotus neuvoston puitepäättökseksi laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjen ja seuraamusten vähimmäissäännöksistä.²⁹ Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto pääsi ehdotuksesta poliittiseen yhteisymmärrykseen 27.–28. marraskuuta 2003.
- Ehdotus neuvoston puitepäättökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta³⁰: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista. Tietyistä rikoksista määrätyn vapausrangaistuksen enimmäistason on oltava vähintään 1–3 vuotta.
- Ehdotus neuvoston puitepäättökseksi tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä³¹: siinä säädetään tehokkaista, oikeasuhteisista ja varoittavista seuraamuksista. Tietyistä rikoksista määrätyn vapausrangaistuksen enimmäistason on oltava vähintään 1–3 vuotta. Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto pääsi ehdotuksesta poliittiseen yhteisymmärrykseen 27.–28. marraskuuta 2003.
- Ehdotus neuvoston puitepäättökseksi ihmisistä peräisin olevien elinten ja kudosten kaupan ehkäisemisestä ja tämän ilmiön torjunnasta.³²
- Ehdotus neuvoston puitepäättökseksi alusten aiheuttaman ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä koskevan rikosoikeudellisen kehyksen vahvistamisesta³³: siinä säädetään vankeusrangaistuksista, jotka vakavimmissa tapauksissa ovat 5–10 vuotta, sekä rikosoikeudellisista tai muista sakoista. Tämän ehdotuksen käsittely neuvostossa on jo alkanut.

Eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä tehtyyn puitepäättökseen liitetyssä, 13. kesäkuuta 2002 annetussa neuvoston lausumassa³⁴ kehoitetaan jatkamaan lainsäädäntöjen lähentämistä puitepäättökseen 2 artiklan 2 kohdassa mainittujen rikosten osalta³⁵, koska niiden suhteen ei ole toteutettu lähentämistä unionin tasolla. Lausuma ei kuitenkaan vapauta tapauskohtaisesta tarveharkinnasta, vaan toimintaa on jatkettava toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteita noudattaen. Oikeus- ja sisäasioiden neuvosto antoi 25.–26. huhtikuuta 2002 pidetyssä kokouksessaan Belgian ja Espanjan puheenjohtajuuskausilla käytyjen keskustelujen pohjalta päätelmät, joissa vahvistetaan rangaistusten tason lähentämistä koskevat säännöt ja esitetään mm. rajat, joiden tarkoituksena on vahvistaa sovellettavan enimmäisrangaistuksen vähimmäismäärä:

- 1. taso: rangaistukset, joiden enimmäistaso on vähintään 1–3 vuoden vapausrangaistus;

²⁹ Komission 23.5.2001 esittämä ehdotus neuvoston puitepäättökseksi laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjen ja seuraamusten vähimmäissäännöksistä (KOM(2001)259, EYVL C 270 E, 25.9.2001, s. 144).

³⁰ Komission 29.11.2001 esittämä ehdotus neuvoston puitepäättökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta, KOM(2001) 664, EYVL C 75 E, 26.3.2002, s. 269.

³¹ Komission 19.4.2002 esittämä ehdotus neuvoston puitepäättökseksi tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä, EYVL C 203 E, 27.8.2002, s. 109.

³² Helleenien tasavallan aloite neuvoston puitepäättökseen tekemiseksi ihmisen elinten ja kudosten laittoman kaupan ehkäisystä ja torjunnasta, EUVL C 100, 26.4.2003, s. 27.

³³ KOM(2003) 227, 2.5.2003.

³⁴ EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1.

³⁵ Puitepäättökseen 2 artiklan 2 kohdassa olevassa luettelossa mainitaan 32 rikosta.

- 2. taso: rangaistukset, joiden enimmäistaso on vähintään 2–5 vuoden vapausrangaistus;
- 3. taso: rangaistukset, joiden enimmäistaso on vähintään 5–10 vuoden vapausrangaistus;
- 4. taso: rangaistukset, joiden enimmäistaso on yli 10 vuoden vapausrangaistus.

Päätelmissä mainitaan erikseen, että erityisissä olosuhteissa on mahdollista säätää 4. tasoa pidemmistä rangaistuksista. Esimerkiksi terrorismin torjumisesta 13 päivänä kesäkuuta 2002 tehdyssä neuvoston puitepäätöksessä³⁶ säädetään terroristiryhmän johtamisesta määrättävistä vapausrangaistuksista, joiden enimmäiskesto on oltava vähintään 15 vuotta.

Rangaistusten kestoa koskeva valinnaisuus ei ole merkitsevä, vaan ainoastaan kunkin tason alaraja, koska kyseessä on sovellettava enimmäismäärä, jonka on oltava vähintään 1, 2, 5 tai 10 vuotta.

Sen sijaan **vähimmäisrangaistusta** ei ole mahdollista vahvistaa minkään EU:n säädöksen nojalla. *Amsterdamin sopimukseen liitetyn julistuksen nro 8* mukaan jäsenvaltioita, joiden oikeusjärjestelmässä ei ole määräyksiä vähimmäisseuraamuksista, ei näet voida velvoittaa ottamaan niitä käyttöön.

Huomattakoon, että Euroopan unioni ei ole antanut lainsäädäntöä vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevista yksityiskohtaisista säännöistä (mm. ehdollinen rangaistus, rangaistuspäätöksen antamisen lykkääminen, osittainen vapautus (avolaitos), tuomion jaksotettu toimeenpano, sähköinen valvonta ja kotiaresti).

2.1.6. Sakkoseuraamukset

Kuten edellä on todettu, seuraamusten lähentäminen unionin tasolla on tähän mennessä koskenut ainoastaan vapausrangaistuksia.

Komissio on kuitenkin esittänyt ehdotuksessaan neuvoston puitepäätökseksi alusten aiheuttaman ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä koskevan rikosoikeudellisen kehyksen vahvistamisesta³⁷, että olisi otettava käyttöön taulukko, jossa vahvistettaisiin alaraja niiden sakkorangaistusten enimmäismäärälle, jotka puitepäätöksen täydentämän direktiiviehdotuksen³⁸ mukaisesti voidaan määrätä luonnollisille tai oikeushenkilöille, jotka ovat syyllistyneet direktiivissä tarkoitettuihin rikoksiin. Komissio katsoo, että sakko olisi tämäntyyppisille rikoksille sopivampi seuraamus kuin vapausrangaistus.

Seuraamukset on jaettu kahdeksi tasoksi. Ensimmäiseen tasoon kuuluvat seuraamukset ovat 1–10 prosenttia yrityksen liikevaihdosta ja niitä määrätään silloin kun direktiivin nojalla ei ole välttämätöntä määrätä vankeusrangaistusta. Toiseen tasoon kuuluvat seuraamukset ovat 10–20 prosenttia yrityksen liikevaihdosta ja niitä määrätään kaikkein vakavimmissa tapauksissa eli silloin kun direktiivin nojalla voidaan määrätä vankeusrangaistus.

³⁶ EYVL L 164, 22.6.2002, s. 3.

³⁷ Ks. edellä kohta 2.1.5.

³⁸ Ehdotus neuvoston direktiiviksi alusten aiheuttamasta ympäristön pilaantumisesta ja pilaamisrikoksista määrättävistä seuraamuksista, myös rikosoikeudellisista seuraamuksista (KOM(2003)92 lopullinen, 5.3.2003).

Muitakin lähentämiskriteerejä voidaan ottaa huomioon, ja niistä keskustellaan parhaillaan neuvoston eri työryhmissä. Yksi lähentämiskriteeri voisi periaatteessa olla aiheutetun vahingon (tässä tapauksessa pilaantumisen) laajuus, mutta sitä tuskin hyväksyttäisiin, koska sen voitaisiin katsoa kannustavan aiheuttamaan vähäisiä jääviä vahinkoja. Toinen voisi olla sakon vähimmäismäärän vahvistaminen, jota täydennettäisiin mahdollisuudella korottaa määrä kahteen kolmasosaan vahingon aiheuttaneen aluksen kuljettaman rahdin tai lastin arvosta. Säädösehdotuksen käsittely neuvostossa jatkuu.

2.1.7. Oikeudenmenetykset

Oikeudenmenetyksellä tarkoitetaan tässä vihreässä kirjassa seuraamusta, jolla tuomitulta riistetään jokin oikeus tai rajoitetaan sen käyttöä, tai ennaltaehkäisevää toimenpidettä, jolla luonnolliselta tai oikeushenkilöltä kielletään rajoitetuksi tai rajoittamattomaksi ajaksi tiettyjen oikeuksien tai tietyn toiminnan harjoittaminen, tietyn tehtävän hoitaminen, tiettyyn paikkaan meneminen tai tiettyjen toimien toteuttaminen.

Eräissä puitepääöksissä, jotka on jo tehty tai jotka pian tehdään unionin tasolla, säädetään mahdollisuudesta määrätä tiettyjen ammattitoimintojen harjoittamista koskevista oikeudenmenetyksistä. Esimerkiksi laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemisestä tehdyssä neuvoston puitepääöksessä³⁹ säädetään mahdollisuudesta määrätä kiello harjoittaa suoraan tai toisen välityksellä ammattia, jonka yhteydessä rikos tehtiin.

Neuvoston puitepääöksessä lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumisesta taas säädetään, että jäsenvaltioiden on toteutettava toimenpiteet sen varmistamiseksi, että henkilöä, joka on tuomittu jostakin puitepääöksessä tarkoitetusta rikoksesta, on voitava kieltää väliaikaisesti tai kokonaan harjoittamasta lasten valvontaan liittyviä ammattitehtäviä. Lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla tehty puitepääös sisältää säännöksen, joka velvoittaa jäsenvaltiot toteuttamaan toimenpiteitä, joiden nojalla yksityisen sektorin aktiivisesta tai passiivisesta korruptiosta tuomittua henkilöä voidaan väliaikaisesti kieltää harjoittamasta vastaavia tehtäviä, jos tietyt edellytykset täyttyvät.

2.1.8. Menetetyksi tuomitseminen

Menetetyksi tuomitsemista koskevia toimenpiteitä on jossain määrin lähennetty EU:n tasolla. Rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittamisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta 26 päivänä kesäkuuta 2001 tehdyssä neuvoston puitepääöksessä⁴⁰ säädetään, että siltä osin kuin rikoksesta voi enimmillään seurata yli yhden vuoden pituinen vankeusrangaistus tai vapaudenrajoituksen käsittävä turvaamistoimenpide, jäsenvaltiot eivät voi tehdä tai pitää voimassa varauksia, jotka koskevat rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskevan vuoden 1990 yleissopimuksen⁴¹ 2 artiklaa. Kyseisen yleissopimuksen määräyksen mukaan "Kukin sopimuspuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin voidakseen tuomita menetetyksi rikosentekovälineet ja rikoksen tuottaman hyödyn tai sen arvoa vastaavan määrän omaisuutta". Jäsenvaltioiden on toteutettava tämän puitepääöksen noudattamisen edellyttämät

³⁹ Puitepääöksen 1 artiklan 2 kohta, EYVL L 328, 5.12.2002, s. 1.

⁴⁰ EYVL L 182, 5.7.2001, s. 1. 1 ja 3 artikla.

⁴¹ Euroopan neuvoston sopimus nro 141. Yleissopimus avattiin allekirjoittamista varten 8. marraskuuta 1990 ja se tuli voimaan 1. syyskuuta 1993. Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

toimenpiteet 31.joulukuuta 2002 mennessä. Komissio esittää lähiaikoina kertomuksen puitepäättöksen täytäntöönpanosta jäsenvaltioissa.

Tätä puitepäättöstä sovelletaan siis horisontaalisesti, siltä osin kuin rikoksesta voi enimmillään seurata yli vuoden pituinen vankeusrangaistus tai vapaudenrajoituksen käsittävä turvaamistoimenpide. Myös muissa alakohtaisissa säädöksissä on erityisesti menetetyksi tuomitsemista koskevia säännöksiä, esimerkiksi neuvoston puitepäättöksessä laittomassa maahantulossa, kauttakulussa ja maassa oleskelussa avustamisen ehkäisemisestä⁴² ja ehdotuksessa neuvoston puitepäättökseksi laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjen ja seuraamusten vähimmäissäännöksistä⁴³.

Tanska teki elokuussa 2002 aloitteen neuvoston puitepäättöksen tekemiseksi rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta⁴⁴, sillä se katsoi, että voimassa olevat säädökset eivät tarjoa riittäviä edellytyksiä tehokkaalle valtioiden rajat ylittävälle yhteistyölle menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten alalla, koska eräät jäsenvaltiot eivät edelleenkään voi tuomita menetetyksi kaikkien sellaisten rikosten tuottamaa hyötyä, joista voi seurata yli vuoden kestävä vapausrangaistus.

Joulukuussa 2002 kokoontunut oikeus- ja sisäasioiden neuvosto pääsi poliittiseen yhteisymmärrykseen tästä säädöksestä, jonka tarkoituksena on rangaistuksia tai menetetyksi tuomitsemista koskevia toimenpiteitä koskevien lainsäädäntöjen lähentäminen. Säädöksen tavoitteena on mahdollistaa rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tai sen arvoa vastaavan omaisuusmäärän menetetyksi tuomitseminen silloin kun kyseisestä rikoksesta voi seurata yli vuoden kestävä vapausrangaistus. Tämä puitepäättös merkitsee edistysaskelta vuoden 2001 puitepäättökseen verrattuna, sillä siinä säädetään menetetyksi tuomitsemista koskevista laajennetuista valtuuksista, joita sovelletaan puitepäättökseen sisältyvässä luettelossa tarkoitettuihin rikoksiin.

2.1.9. Oikeushenkilöihin kohdistuvat seuraamukset

Vuonna 1997 tehdyssä, Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liitettyssä toisessa pöytäkirjassa⁴⁵ määrätään, että kunkin jäsenvaltion on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että oikeushenkilöt voidaan saattaa vastuuseen petoksesta, lahjuksen antamisesta ja rahanpesusta. Moniin Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella annettuihin tai parhaillaan laadittaviin säädöksiin on siitä lähtien sisällytetty tämäntyyppisiä säännöksiä, joilla jäsenvaltiot velvoitetaan toteuttamaan tarvittavat toimenpiteet, jotta oikeushenkilöt voidaan saattaa vastuuseen kyseisissä säädöksissä tarkoitetuista rikoksista, ja määräämään tähän liittyvistä seuraamuksista.

Kyseisissä säädöksissä ei kuitenkaan velvoiteta jäsenvaltioita määrittämään oikeushenkilöiden rikosoikeudellista vastuuta (hallinnollinen vastuu niillä saattaa jo olla), sillä kaikissa jäsenvaltioissa ei tunneta oikeushenkilöiden rikosoikeudellisen vastuun käsitettä.

⁴² Puitepäättöksen 1 artiklan 2 kohta, EYVL L 328, 5.12.2002, s. 17.

⁴³ Ehdotuksen 4 artikla, EYVL C 304 E, 30.10.2001, s. 172.

⁴⁴ Tanskan kuningaskunnan aloite neuvoston puitepäättöksen tekemiseksi rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta, EYVL C 184, 2.8.2002, s. 3.

⁴⁵ EYVL C 221, 19.7.1997, s. 11.

Oikeushenkilöitä koskeva rikosoikeudellinen vastuu ei ole luonteeltaan yleinen, vaan se rajoittuu konkreettiseen rikkomiseen, joista määrättävien seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia, rikosoikeudelliset tai muut sakot mukaan luettuina. On mahdollista määrätä myös muuntyyppisiä seuraamuksia, kuten oikeuden menettäminen julkisista varoista myönnettyihin etuuksiin tai tukeen, väliaikainen tai pysyvä liiketoimintakielto, asettaminen tuomioistuimen valvontaan ja tuomioistuimen määräys lopettaa toiminta.⁴⁶

Ihmiskaupan torjunnasta tehdyssä neuvoston puitepäätöksessä, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjunnasta tehdyssä puitepäätöksessä sekä ehdotuksessa huumausainekaupan torjuntaa koskevaksi puitepäätökseksi säädetään myös rikoksen tekemiseen käytettyjen laitosten sulkemisesta väliaikaisesti tai pysyvästi.

Kun johonkin erityisalaan liittyviä rikostunnusmerkistöjä on lähennetty Euroopan unionin tasolla, samalla on lähennetty myös luonnollisille ja oikeushenkilöille määrättäviä seuraamuksia.

Lisäksi valtiolle menetetyksi julistamista ja sakkojen tunnustamista koskevia monialaisia säädöksiä sovelletaan myös oikeushenkilöihin, vaikka olisi kyse rikoksista, joiden tunnusmerkistöjä ei ole yhdenmukaistettu.

2.1.10. *Vaihtoehtoiset rangaistukset*

Koska eri jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa säännöksissä ja erityisesti rangaistusten luokittelussa pääasiallisiin⁴⁷, täydentäviin⁴⁸ tai lisärangaistuksiin⁴⁹ on huomattavia eroja, ei ole yllättävää, ettei termiä "vaihtoehtoinen seuraamus tai rangaistus" tulkita kaikissa jäsenvaltioissa samalla tavalla. Esimerkiksi Ranskassa vaihtoehtoisella tai korvaavalla rangaistuksella (*peine alternative, peine de substitution*) tarkoitetaan rangaistusta, jonka tuomioistuin voi määrätä kansallisen lainsäädännön nojalla yhden tai useamman pääasiallisen rangaistuksen sijaan. Vaihtoehtoisia rangaistuksia ovat Ranskan rikoslain 131 §:n 6 momentissa luetellut rangaistukset⁵⁰, jotka johtavat oikeuksien menettämiseen tai

⁴⁶ Ks. muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjunnasta tehty neuvoston puitepäätös (7 ja 8 artikla); rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä tehty neuvoston puitepäätös (8 ja 9 artikla); ihmiskaupasta tehty neuvoston puitepäätös (4 ja 5 artikla); laittomasta maahantulosta, kauttakulusta ja oleskelusta tehty neuvoston puitepäätös (2 ja 3 artikla); terrorismin torjumisesta tehty neuvoston puitepäätös (7 ja 8 artikla); lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja lapsipornografiasta tehty puitepäätös (6 ja 7 artikla); ehdotus huumausainekaupasta tehtäväksi puitepäätökseksi (7 ja 8 artikla); ehdotus rasismien ja muukalaisvihan torjunnasta tehtäväksi puitepäätökseksi (9 ja 10 artikla); ehdotus lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla tehtäväksi puitepäätökseksi (6 ja 7 artikla) ja ehdotus tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä tehtäväksi neuvoston puitepäätökseksi (9 ja 10 artikla).

⁴⁷ Useimmissa jäsenvaltioissa sovelletaan kahdenlaisia pääasiallisia rangaistuksia: vapausrangaistuksia ja sakkoja, joita jäsenvaltioiden lainsäädännössä määrätään vaihtoehtoisesti tai kumulatiivisesti.

⁴⁸ Ranskan lainsäädännössä täydentävällä rangaistuksella tarkoitetaan rangaistusta, jonka tuomioistuin voi lisätä pääasialliseen rangaistukseen, kun siitä nimenomaisesti säädetään rikosta koskevassa säädöksessä.

⁴⁹ Tällä tarkoitetaan rangaistuksia, jotka ovat suoraa seurausta tuomitsemisesta ja joita sovelletaan tämän vuoksi joissakin jäsenvaltioissa (esim. Ranskassa) yhdistettyinä pääasialliseen rangaistukseen ilman että tuomioistuin määrää niitä.

⁵⁰ 1) Ajokortin peruuttaminen määräajaksi; 2) tiettyjä ajoneuvoluokkia koskeva ajokielto; 3) ajokortin peruuttaminen; 4) tuomitulle kuuluvan ajoneuvojen tai kuuluvien ajoneuvojen tuomitseminen menetetyksi; 6) aseenkantolupaa edellyttävän aseiden hallussapito- tai kantokielto vähintään viiden vuoden ajaksi; 7) tuomitun omistaman tai vapaasti käytettävissä olevan aseiden taikka tämän omistamien

rajoittamiseen sekä yhdyskuntapalvelu ja päiväsakko. Saksassa sitä vastoin päiväsakko on pääasiallinen rangaistus, sillä se on ainoa sakkojen laskentatapa.⁵¹ Belgiassa puolestaan yhdyskuntapalvelu muutettiin äskettäin pääasialliseksi rangaistukseksi (ks. jäljempänä).

Jotta välttyttäisiin 15 jäsenvaltion rikosoikeudellisiin järjestelmiin sisältyvien luokitteluiden monimutkaiselta vertailulta, tässä vihreässä kirjassa ehdotetaan käytettäväksi seuraavaa määritelmää: "vaihtoehtoisella rangaistuksella" tarkoitetaan rangaistusta, joka on määrätty luonnolliselle henkilölle tai jonka tämä on hyväksynyt rikosasioiden sovittelua tai sovintoratkaisua koskevassa menettelyssä ja joka ei muodostu vapausrangaistuksesta (tai sen täytäntöönpanoa koskevista yksityiskohtaisista säännöistä), sakosta, menetetyksi tuomitsemisesta eikä oikeudenmenetyksestä.⁵²

Tämä määritelmä vastaa paremmin englanninkielistä termiä "*community sanctions*" (yhdyskuntaseuraamukset ja -toimenpiteet), joka määritellään Euroopan yhdyskuntaseuraamusten ja -toimenpiteiden säännöistä annetun Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen N:o R (92) 16 (jossa käsitellään vankeusrangaistuksille vaihtoehtoisia seuraamuksia) liitteessä seuraavasti: "*Käsitteellä 'yhdyskuntaseuraamukset ja -toimenpiteet' tarkoitetaan seuraamuksia ja toimenpiteitä, jotka eivät sulje tuomittua yhdyskunnan ulkopuolelle, mutta rajoittavat jossain määrin hänen vapauttaan ehdoin ja/tai velvoittein, ja joiden toimeenpano annetaan voimassa olevissa säännöksissä tarkoitettujen elinten tehtäväksi. Käsitteellä tarkoitetaan tuomioistuimen tai tuomarin määräämiä seuraamuksia ja toimenpiteitä, jotka on toteutettu ennen seuraamuksesta tehtyä päätöstä tai tällaisen päätöksen sijaan, sekä toimenpiteitä, jotka merkitsevät vankeusrangaistuksen suorittamista muualla kuin rangaistuslaitoksessa.*"⁵³

Euroopan unionin tasolla ei ole annettu lainsäädäntöä vaihtoehtoisista rangaistuksista.

2.1.11. Rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano

SEU:n 31 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan rikosasioissa toteutettavien yhteisten toimien tarkoituksena on muun muassa "*tällaisen yhteistyön mahdollisesti edellyttämä, jäsenvaltioissa sovellettavien sääntöjen yhteensopivuuden varmistaminen*", mikä kattaa myös rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa koskevat säännöt.

Vaikka Euroopan unionilla on rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoon liittyvää toimivaltaa, sen toimet tällä alalla eivät ole vielä kovin pitkälle kehittyneitä. Tällä alalla on

tai vapaasti käytettävissä olevien aseiden tuomitseminen menetetyksi; 8) metsästysluvan peruuttaminen; 9) šekkien asetuskielto; 10) rikoksentekovälineenä käytetyn tai siksi aiotun välineen tai rikoksen tuloksena saadun esineen tuomitseminen menetetyksi; 11) kielto harjoittaa ammatillista tai yhteiskunnallista toimintaa, jos kyseisestä toiminnasta saatavia varoja on käytetty tietoisesti rikoksen valmisteluun tai toteutukseen.

⁵¹ Saksan rikoslain (StGB) 40 §:ssä tarkoitettu "*Tagessatzsystem*".

⁵² Eräissä jäsenvaltioissa tosin oikeudenmenetykset lasketaan vaihtoehtoisiksi rangaistuksiksi.

⁵³ Vrt. myös Euroopan neuvoston ministerikomitean yhdyskuntaseuraamusten ja -toimenpiteiden sääntöjen täytäntöönpanon edistämisestä 29. marraskuuta 2000 annetun suosituksen N:o R (2000) 22 1 kohdassa lueteltujen seuraamusten ja vaihtoehtoisten toimenpiteiden luettelo ja Euroopan neuvoston ministerikomitean tietyistä vapausrangaistukset korvaavista toimenpiteistä 9. maaliskuuta 1976 antama päätöslauselma N:o (76) 10.

kuitenkin toteutettu joitakin tutkimuksia ja selvityksiä, joita on tuettu unionin aloittein tai joille on myönnetty unionin rahoitusta.⁵⁴

⁵⁴

Esimerkkejä hankkeista ja toimenpiteistä: 1. Hanke ”European citizens in prison abroad” (rahoitettu rikosoikeuden alaa koskevasta Grotius II -ohjelmasta, 2001/GRP/020), jonka tarkoituksena on luoda ja pitää yllä verkostoa, joka muodostuu vankilaan joutuneita unionin kansalaisia edustavista valtiosta riippumattomista järjestöistä.

2. Hanke ”Des innovations pour une réinsertion durable des délinquants – modèles de réforme dans les Etats de l’UE” (rahoitettu rikosoikeuden alaa koskevasta Grotius II -ohjelmasta, 2002/GRP/019) koskee vankien yhteiskuntaan paluuta ja perustuu eri jäsenvaltioissa saatujen kokemusten järjestelmälliseen vertailuun.

3. Hanke nimeltä HERO (Health and Educational Support for the Rehabilitation of Offenders) on koulutuksen ja kulttuurin pääosaston johdolla toteutettava verkko-opiskeluhanke (*e-learning*). Sen tarkoituksena on kehittää tutkimusta ja teknologiaa, ja rahoituksesta vastaa Euroopan komissio tietoyhteiskunnan teknologiaohjelman (IST) puitteissa. Hankkeessa käsitellään kahta ongelmaa, jotka koskevat useimpia yhteiskuntia: miten voidaan parantaa vankilaoloja ja vähentää uusintarikollisuutta sekä sen myötä kasvavaa vankien määrää. Ongelmia lähestytään kahdelta näkökannalta. Ensinnäkin autetaan vankeja ja vankilahenkilökuntaa tekemään esimerkiksi terveydenhoitoa tai koulutusta koskevia päätöksiä tehokkaammin ja paremmalta tietopohjalta. Toiseksi autetaan rikoksentekijöitä valmistautumaan vapautumiseen ja elämään vankilan ulkopuolella.

4. Ehdotus neuvostossa kokoontuvien jäsenvaltioiden edustajien päätöslauselmaksi vankiloissa olevien huumausaineiden väärinkäyttäjien hoidosta, asiakirja 10497/4/02, REV 4, CORDROGUE 54). Päätöslauselmaehdotuksessa vedotaan jäsenvaltioihin, jotta ne tutkisivat mahdollisuuksia ottaa käyttöön tai laajentaa vankiloissa olevien huumausaineiden väärinkäyttäjien terveyden kohentamista koskevia ohjelmia ja varmistaisivat, että vankiloissa olevien huumausaineiden väärinkäyttäjien hoidon tavoitteena on kuntoutus ja rikosten uusimisen ehkäisy.

5. Pariisin yliopiston vertailevan oikeustieteen tutkimusryhmä (l’Unité Mixte de Recherche de Droit Comparé) laati vuonna 2003 tutkimuksen rikosoikeudellisten seuraamusten lähentämisestä Euroopassa (Delmas-Marty, Guidicelli-Delage, Lambert-Abdelgawad: ”L’harmonisation des sanctions pénales en Europe”).

2.1.12. Päätelmät

On todettava, että aineellisen rikosoikeuden lähentäminen unionin tasolla on varsin vähäistä. Se ei kata vielä kaikkia rikollisuuden muotoja, ja rikosten määritelmät on tarkoituksellisesti jätetty viitteellisiksi ja niistä voidaan poiketa.⁵⁵ Sitä paitsi säädöksissä ei määritellä eräitä rikollisiksi määriteltäviä käyttäytymismuotoja, joihin suhtaudutaan eri jäsenvaltioissa eri tavoin (esimerkiksi yritys, osallisuus ja yllytys).

On myös syytä muistaa, että seuraamusten lähentämisen tarkoituksena on ainoastaan varmistaa, että sovellettavat seuraamukset ovat tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia, tai vahvistaa enimmäisrangaistuksen vähimmäistaso. Jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa järjestelmissä säädetään kuitenkin vankeusrangaistuksen ohella myös monenlaisista muista seuraamuksista.

Sitä paitsi, vaikka tietystä rikoksesta olisi vahvistettu määrättäväksi sama rangaistus, jäsenvaltioiden rikosoikeuden yleisissä säännöissä on huomattavia eroja, joiden vuoksi tuomioistuimen määräämä rangaistus ja täytäntöönpantu rangaistus poikkeavat toisistaan (mm. aktiivinen rikostutkinta, legaliteetti- tai opportunitaattiperiaatteen soveltaminen, määrätyn rangaistuksen taso ja todellisuudessa täytäntöön pannun rangaistuksen taso).

⁵⁵ Esim. muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjunnasta 28 päivänä toukokuuta 2001 tehty neuvoston puitepäättös ei kata kaikkia maksuvälineitä; ehdotus puitepäättökseksi tietojärjestelmiin kohdistuvista hyökkäyksistä, josta oikeus- ja sisäasioiden neuvosto pääsi poliittiseen yhteisymmärrykseen helmikuussa 2003, ei edellytä, että rikokseksi määriteltäisiin myös sellaiset laittomat hyökkäykset, joilla ei ole rikottu suojatoimenpiteitä.

2.2. Rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroinen tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa

Seuraavat toimet, jotka koskevat rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroista tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa, on jo hyväksytty tai ne ovat parhaillaan neuvostossa hyväksyttävänä tai komissiossa valmisteltavana:

2.2.1. Eurooppalainen pidätysmääräys.

Eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä 13. kesäkuuta 2002 tehty neuvoston puitepääätös⁵⁶ tuli voimaan 7. elokuuta 2002. Jäsenvaltioiden on saatettava se osaksi kansallista lainsäädäntöään 31. joulukuuta 2003 mennessä. Eurooppalainen pidätysmääräys on ensimmäinen rikosoikeuden alalla toteutettu toimenpide, joka konkreettisesti ilmentää tuomioistuinten päätösten vastavuoroinen tunnustamisen periaatetta. Sen tarkoituksena on siirtää asianomainen henkilö siihen jäsenvaltioon, jossa hänelle on langetettu tuomio (1 artiklan 1 kohta). Täytäntöönpanosta vastaava oikeusviranomainen voi kuitenkin kieltäytyä eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta silloin kun etsitty henkilö jo oleskelee täytäntöönpanosta vastaavassa jäsenvaltiossa, on sen kansalainen tai asuu siellä vakinaisesti, ja tämä valtio sitoutuu panemaan tämän rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen itse täytäntöön kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti (puitepääätöksen 4 artiklan 6 kohta).

2.2.2. Rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustaminen

Neuvosto pääsi 8. toukokuuta 2003 poliittiseen yksimielisyyteen Yhdistyneen kuningaskunnan, Ranskan tasavallan ja Ruotsin kuningaskunnan aloitteesta neuvoston puitepääätöksen tekemiseksi vastavuoroinen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin⁵⁷. Aloite vastaa Tampereen Eurooppa-neuvoston päätelmien 37 kohtaa ja rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroinen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanemiseksi perustetun toimenpideohjelman toimenpidettä nro 18, jonka mukaan ”*olisi laadittava väline, jolla varmistetaan sellaisten lopullisten sakkojen periminen tuomitun asuinvaltiossa, jotka toinen jäsenvaltio on määrännyt luonnolliselle tai oikeushenkilölle*”. Puitepääätöstä sovelletaan kaikkiin päätöksiin, joissa luonnolliselle tai oikeushenkilölle määrätään lainvoimainen taloudellinen seuraamus. Taloudellista seuraamusta koskevan päätöksen voi tehdä joko tuomioistuin tai hallintoviranomainen, kunhan asianomaisella on mahdollisuus viedä asia sellaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolla on toimivalta käsitellä rikosasioita.

Edellä mainitussa toimenpiteessä nro 18 määrätään, että asiaa koskevassa säädöksessä olisi oltava myös määräykset maksujen laiminlyöntitapauksissa noudatettavasta menettelystä. Nyt käsiteltävänä olevassa ehdotuksessa ei kuitenkaan säädetä tästä mitään. Onkin pohdittava, pitäisikö kyseistä ehdotusta täydentää toisella välineellä.

⁵⁶ EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1.

⁵⁷ EYVL C 278, 2.10.2001, s. 4.

2.2.3. Menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten tunnustaminen

Tanska esitti vuonna 2001 aloitteen neuvoston puitepäätöksen tekemiseksi menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa.⁵⁸ Aloitteessa säädetään menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta jäsenvaltioiden kesken. Se täydentää ehdotusta puitepäätökseksi omaisuuden hukkaamiskieltoa ja todistusaineiston säilyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa⁵⁹. Neuvosto ei ole vielä hyväksynyt tätä aloitetta. Puitepäätöksellä pantaisiin täytäntöön rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanoa koskevan toimenpideohjelman toimenpiteen nro 19 ensimmäinen luetelmakohta (*"Tutkitaan [--] erityisesti, ovatko kaikki vuoden 1990 yleissopimuksen 18 artiklassa mainitut syyt, joiden perusteella menetetyksi tuomitsemisesta voidaan kieltäytyä, vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen mukaisia"*)⁶⁰. Sen sijaan saman toimenpiteen toisessa luetelmakohdassa mainittu tavoite odottaa vielä täytäntöönpanoa (*"Tutkitaan [--], miten yhteisön toimivaltaa rajaamatta tehostetaan toisessa jäsenvaltiossa uhrin etujen suojelemiseksi tehdyn päätöksen tunnustamista ja välitöntä täytäntöönpanoa, kun tällainen päätös sisältyy rikostuomiota koskevaan päätökseen"*).

2.2.4. Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten tunnustaminen

Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten tunnustamisen osalta toimenpideohjelmassa asetetaan tavoitteeksi *"oikeuden menettämistä koskevien tuomioiden vaikutusten asteittainen laajentaminen koko Euroopan unionin alueelle. Tiettyjen seuraamusten Euroopan laajuinen tehokkuus edellyttää niiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa koko unionin alueella"*. Tämän tavoitteen toteuttamiseksi ohjelmassa esitetään seuraavia toimenpiteitä:

Toimenpide 20: *"Laaditaan luettelo tuomion yhteydessä tai sen johdosta luonnolliselle tai oikeushenkilölle määrätyistä oikeudenmenetyksistä, kielloista ja rajoituksista, jotka ovat kaikille jäsenvaltioille yhteisiä."*

Toimenpide 21: *"Tehdään toteutettavuustutkimus sen määrittelemiseksi, miten parhaiten yksilönvapauksia ja tietosuojaa koskevat vaatimukset huomioon ottaen saadaan Euroopan unionin toimivaltaisten viranomaisten käyttöön tiedot jossakin jäsenvaltiossa määrätyistä oikeudenmenetys-, kiello- ja rajoitustoimenpiteistä. Tutkimuksessa olisi selvitettävä, mikä seuraavista olisi paras menetelmä tietojen saamiseksi: a) kahdensivulaisen tietojenvaihdon helpottaminen; b) kansallisten tiedostojen verkottaminen; c) todellisen eurooppalaisen keskustiedoston perustaminen."*

Toimenpide 22: *"Laaditaan yksi tai useampia välineitä, jonka/joiden avulla tällä tavoin luetteloidut oikeudenmenetykset voidaan saattaa voimaan tuomitun asuinvaltiossa ja saattaa jotkin niistä koskemaan koko unionin aluetta ainakin tiettyjen rikos- ja*

⁵⁸ EYVL C 184, 2.8.2002, s. 8.

⁵⁹ Ranska, Ruotsi ja Belgia esittivät vuonna 2001 aloitteen omaisuuden hukkaamiskieltoa ja todistusaineiston säilyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa (EYVL C 75, 7.3.2001, s. 3). Sen mukaan jossakin jäsenvaltiossa tehty hukkaamiskieltoa koskeva päätös olisi välittömästi täytäntöönpanokelpoinen myös toisessa jäsenvaltiossa ilman että täytäntöönpanosta vastaavan jäsenvaltion tarvitsee tehdä asiassa uutta päätöstä.

⁶⁰ *"Tavoite: Parannetaan sellaisen, menetetyksi tuomitsemista koskevan päätöksen täytäntöönpanoa, joka on tehty toisessa jäsenvaltiossa, erityisesti rikoksen uhrille palauttamista varten, ottaen huomioon rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskeva, 8. marraskuuta 1990 tehty eurooppalainen yleissopimus."*

oikeudenmenetystyyppien osalta. Tässä yhteydessä olisi myös käsiteltävä kysymystä yhdessä jäsenvaltiossa langetetun maahantulokiellon laajentamisesta koskemaan koko unionin aluetta.”

Tanska teki vuonna 2002 aloitteen neuvoston päätöksen tekemiseksi Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhteistyön tehostamisesta oikeudenmenettämispäätösten osalta.⁶¹ Tätä parhaillaan neuvoston käsiteltävänä olevaa päätöstä on tarkoitus soveltaa ”ajokieltoja lukuunottamatta oikeudenmenetyksiin, joita määrätään rikostuomion yhteydessä tai sen osana luonnollisille henkilöille ja jotka rajoittavat tuomitun mahdollisuutta harjoittaa ammattia tai elinkeinoa”. Päätösehdotuksen mukaan jäsenvaltiot ainoastaan vaihtavat tietoja oikeudenmenetyksiä koskevista päätöksistä. Siinä ei siis säädetä oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta. Se kuitenkin helpottanee myös tämän asian etenemistä toimenpideohjelman toimenpiteen nro 22 mukaisesti.

Ajokiellosta määrätään 17 päivänä kesäkuuta 1998 tehdyssä ajokieltoja koskevassa Euroopan unionin yleissopimuksessa (ks. kohta 3.2.3).

2.2.5. Sopimukset, joita Euroopan yhteisön jäsenvaltiot ovat tehneet Euroopan poliittisen yhteistyön puitteissa

Lainvoimaisten rikosoikeudellisten päätösten tunnustamisen yhteydessä on syytä muistaa sopimukset, joita Euroopan yhteisön jäsenvaltiot ovat tehneet Euroopan poliittisen yhteistyön puitteissa ja joilla pannaan täytäntöön ja sovelletaan Euroopan neuvoston yleissopimuksia. Näiden sopimusten tulokset ovat kuitenkin jääneet vähäisiksi, sillä kaikki jäsenvaltiot eivät ole ratifioineet niitä, ja niihin on tehty runsaasti varauksia. Sopimukset esitellään ja niitä analysoidaan järjestelmällisyyden vuoksi ja sopimusten ymmärrettävyyden parantamiseksi niiden Euroopan neuvoston yleissopimusten yhteydessä, joihin ne liittyvät (ks. luku 3.2 ja erityisesti kohdat 3.2.1.2 ja 3.2.1.7).

2.2.6. Päätelmät

Unionin tasolla tehty puitepäätös eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä merkitsee huomattavaa edistysaskelta vastavuoroisen tunnustamisen alalla. Lisäksi voidaan toivoa, että lähiaikoina hyväksytään myös ne parhaillaan käsiteltävänä tai valmisteltavana olevat ehdotukset, jotka koskevat taloudellisia seuraamuksia taikka menetetyksi tuomitsemista tai oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten vastavuoroista tunnustamista. On kuitenkin todettava, että vastavuoroista tunnustamista koskevia säädöksiä on Euroopan unionin tasolla varsin vähän. Etenkään vapausrangaistusten vastavuoroisesta tunnustamisesta ja niiden täytäntöönpanosta toisessa jäsenvaltiossa ei ole olemassa juuri lainkaan unionin lainsäädäntöä.

⁶¹ EYVL C 223, 19.9.2002, s. 17.

3. NYKYTILANNE: KANSALLISET LAINSÄÄDÄNNÖT JA KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

3.1. Tilanne vaihtelee jäsenvaltioittain huomattavasti

Jäsenvaltioiden lainsäädännöt poikkeavat toisistaan seuraamusten osalta varsin huomattavasti. Komissio ei pyri esittämään tässä vihreässä kirjassa tyhjentävää selvitystä aiheesta. Se katsoo kuitenkin, että on hyödyllistä luoda yleiskatsaus näihin eroihin.

3.1.1. Aineellisen rikosoikeuden säännöt⁶²

3.1.1.1. Syyttämisvelvollisuutta ohjaavat periaatteet: legaliteetti ja opportunitaetti

Jäsenvaltioiden rikosoikeudelliset järjestelmät voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, sovelletaanko niissä ehdotonta vai harkinnanvaraista syyttämisvelvollisuutta (legaliteetti- ja opportunitaettiperiaatteet). Opportunitaettiperiaatetta sovelletaan Alankomaissa, Belgiassa, Irlannissa, Luxemburgissa, Ranskassa, Tanskassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Espanjassa, Italiassa, Itävallassa, Kreikassa, Portugalissa, Ruotsissa, Saksassa ja Suomessa sen sijaan sovelletaan legaliteettiperiaatetta.

Legaliteettiperiaatteen mukaan toimivaltaisen syyttäjäviranomaisen on puututtava asiaan viran puolesta (siis ilman että kukaan nostaa asiassa kanteen), jos se epäilee rikoksen tapahtuneen. Sen sijaan opportunitaettiperiaatteen mukaan syyttäjäviranomainen voi oman harkintansa mukaan päättää, ryhtyykö se jonkin rikoksen perusteella toimiin vai ei.

Käytännössä kuitenkin kaikissa oikeusjärjestelmissä on kummankin periaatteen mukaisia piirteitä. Sitä paitsi nämä periaatteet ovat eräiltä osin yhtenevät; tämä koskee esimerkiksi syytetoimien aloittamista varten tarvittavia todisteita. Legaliteettiperiaatteen kannattajat soveltavat tietyissä tapauksissa opportunitaettiperiaatteen mukaisia kriteerejä, esimerkiksi mahdollisuutta tehdä ehdollinen syyttämättäjäätämispäätös. Vastaavasti opportunitaettiperiaatteen kannattajat voivat noudattaa yleisen syyttäjän antamia ohjeita tai oikeusministeriön laatimia kriminaalipolitiikan suuntaviivoja, ja myös heidän toimintaansa säätelevät mm. vaatimus perustella syyttämättäjäätämispäätökset ja/tai tehokkaiden muutoksenhakukeinojen täytäntöönpano.

Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa opportunitaettiperiaate perustuu kahteen sääntöön: kohtuullinen mahdollisuus saada asiassa tuomio (tätä sovelletaan yhä enemmän myös legaliteettiperiaatetta noudattavissa maissa) ja yleinen etu. Vastaavasti legaliteettiperiaatteen mukaisissa järjestelmissä sovelletaan kriteerejä, joiden perusteella tietyille asioille annetaan etusija ja vähämerkityksisissä asioissa voidaan tehdä syyttämättäjäätämispäätös.

3.1.1.2. Rikosoikeudellisen tuomioistuimen harkintavalta

Kunnianhimoisena tavoitteena on siis luoda vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuva alue, missä samasta rikoksesta määrätään kaikkialla sama rangaistus. Sääntely voi kuitenkin kohdistua ainoastaan säädöksiin, ja ne voidaankin kyllä yhdenmukaistaa. Sen sijaan

⁶² Tämän luvun laatimisessa on käytetty tietoja, jotka sisältyvät neuvoston asiakirjaan 12432/01 DROIPEN 83 ja tutkimukseen ”L’harmonisation des sanctions pénales en Europe” (ks. alaviite 10).

lopputulokseen vaikuttavat aina ennalta arvaamattomat tekijät, sillä päätöksen tekee tuomioistuimien, jolla on kaikkialla harkintavaltaa rangaistuksen määrittämisessä.

Tätä tuomioistuimen vapautta rajoittaa kuitenkin ensisijaisesti rangaistusten laillisuusperiaate. Jos tuomioistuin katsoo, että rikos on tapahtunut, sen on tämän periaatteen mukaisesti määrättävä teosta rangaistus, joka laissa tällaisesta teosta säädetään. Näin toteutetaan oikeusvarmuuden periaatetta, jonka mukaan tietystä rikoksesta seuraava rangaistus on täsmennettävä laissa.

Tuomioistuimen harkintavaltaan voivat vaikuttaa myös raskauttavat ja lieventävät asianhaarat, joita käsitellään lähemmin tuonnempana. Muita tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi lailliset perusteet lieventää rangaistusta tai vapauttaa syytetty rangaistuksesta.

3.1.1.3. Osallisuuden aste ja avunanto

Rikokseen osallisuus on yleisin rikokseen osallistumisen muoto. Rikokseen osalliseksi katsotaan henkilö, joka on tietyin edellytyksin osallistunut rikoksen toteuttamiseen. Osallisuuden toteaminen edellyttää yleensä kahden ehdon täyttymistä: on oltava pääasiallinen rikos, jonka on oltava rangaistava, ja siihen liittyvä osallisuutta ilmentävä teko, jonka on muodostuttava aineellisesta tekijästä (esimerkiksi avunannosta) ja moraalista tekijästä (osallisuuden tarkoituksena on ollut osallistua rikoksen toteuttamiseen).

Yleensä voidaan erottaa kaksi menettelytapaa, joiden mukaan osallisuudesta rikokseen rangaistaan. Joissakin jäsenvaltioissa (esim. Irlannissa, Italiassa, Itävallassa, Portugalissa, Ranskassa ja Tanskassa) jokaiselle rikoksen toteuttamiseen osallistuneelle olisi määrättävä sama rangaistus kuin varsinaiselle tekijälle ottamatta huomioon sitä, missä määrin kukin on osallistunut rikoksen toteuttamiseen. Tuomioistuin voi kuitenkin rangaistusta määrätessään ottaa huomioon osallistumisasteen. Toisissa jäsenvaltioissa sen sijaan (esimerkiksi Alankomaissa, Belgiassa, Espanjassa, Kreikassa, Luxemburgissa, Saksassa ja Suomessa) laissa määrätään eri rangaistus sen mukaan, onko kyseessä rikoksentekijä vai rikokseen osallinen henkilö. Rikoskumppani ja yllyttäjä saavat yleensä saman rangaistuksen kuin varsinainen rikoksentekijä.

3.1.1.4. Toteutumisaste ja yritys

Saattaa käydä niin, että rikoksella ei saavuteta haluttua tulosta, vaikka sen toteutumiseksi tarvittavat teot on tehty. Rikoksen jääminen tuloksettomaksi voi johtua kahdesta syystä: henkilö on luopunut rikoksen yrityksestä kesken toimien toteuttamisen ja/tai hän on saattanut toiminnan päätökseen, mutta haluttu tulos ei ole silti toteutunut.

Yrityksestä voidaan yleensä määrätä lievempi rangaistus kuin toteutuneesta rikoksesta joko sillä perusteella, että tuomioistuimella on asiassa harkintavaltaa (kuten Irlannissa, Itävallassa, Ranskassa, Saksassa ja Tanskassa) tai siksi, että tästä säädetään laissa erikseen (kuten Alankomaissa, Belgiassa, Espanjassa, Italiassa, Kreikassa, Luxemburgissa, Portugalissa, Suomessa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa).

Tällaisissa tapauksissa rangaistuksen lieventäminen lasketaan usein suhteessa toteutuneesta rikoksesta määrättävään rangaistukseen, joten jos nämä eroavat toisistaan huomattavasti eri jäsenvaltioissa, yrityksestä määrättävät rangaistukset eroavat toisistaan samassa suhteessa.

3.1.1.5. Raskauttavat ja lieventävät asianhaarat

Rikosoikeudelliseen vastuuseen vaikuttavat raskauttavat asianhaarat voivat olla joko yleisiä, jolloin niitä sovelletaan kaikkiin rikoksiin, tai yksilöllisiä, jolloin niitä sovelletaan konkreettisiin rikoksiin. Toisissa jäsenvaltioissa tuomioistuim voi määrätä raskauttavien asianhaarojen vuoksi tuomion, joka on ankarampi kuin lainsäädännössä määrätty rangaistuksen enimmäismäärä⁶³, toisissa taas laissa säädettyä enimmäismäärää ei ole mahdollista ylittää⁶⁴.

Sen sijaan kaikkien jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa järjestelmissä säädetään, että tuomioistuim voi lieventää laissa tietyistä rikoksesta säädettyä rangaistusta esimerkiksi lieventävien asianhaarojen tai laissa säädettyjen erityisten lieventämisperusteiden vuoksi. Niissä rikosoikeudellisissa järjestelmissä, joissa ei ole säädetty rangaistuksen vähimmäistasoa (esimerkiksi Ranskassa), lieventävien asianhaarojen huomioon ottaminen on kuitenkin tarpeellista. Samoin kuin koventamisperusteista, eräiden jäsenvaltioiden rikosoikeudellisissa järjestelmissä säädetään yleinen luettelo myös lieventämisperusteista (esimerkiksi Espanjassa). Toisissa jäsenvaltioissa, esimerkiksi Belgiassa, tällaista luetteloa sen sijaan ei ole, vaan tuomioistuim arvioi, mitä tekijöitä voidaan ottaa huomioon lieventävinä asianhaaroina.

3.1.1.6. Erityistapaus: rikoksenuusiminen

Kun tarkastellaan rikoksentekijän rikoshistoriaa, rikoksenuusiminen voidaan ottaa huomioon joko laissa säädettyssä rangaistuksessa (näin tehdään Belgiassa, Italiassa ja Itävallassa) tai koventamisperusteena (kuten Espanjassa, Suomessa ja Tanskassa). Rangaistuksen taso voidaan määrittellä rikoksenuusimisen yhteydessä samalla tavoin kuin raskauttavien asianhaarojen vuoksi laissa säädettyä enimmäistasoa ankarammin (näin on Belgiassa, Italiassa, Itävallassa, Luxemburgissa, Portugalissa, Ranskassa ja Ruotsissa). Toisissa jäsenvaltioissa (mm. Espanjassa, Irlannissa ja Suomessa) sen sijaan laissa säädettyä rangaistuksen enimmäistasoa ei voida ylittää, joskin rangaistuksessa on jo saatettu ottaa huomioon rikoksenuusiminen.

Tältä osin on huomattava, että 6 päivänä joulukuuta 2001 tehdystä neuvoston puitepäätöksessä rahanväärennyksen estämiseksi annettavan suojan vahvistamisesta rikosoikeudellisten ja muiden seuraamusten avulla euron käyttöönoton yhteydessä tehdyn puitepäätöksen 2000/383/YOS muuttamisesta⁶⁵ säädetään, että kunkin jäsenvaltion on hyväksyttävä rikoksen uusimisen periaate kansallisessa lainsäädännössään voimassa olevin edellytyksin ja tunnustettava samoin edellytyksin, että toisen jäsenvaltion jostakin kyseisessä puitepäätöksessä tarkoitettua rikoksesta antamat lainvoimaiset tuomiot aiheuttavat sen, että kyse on tällaisesta rikoksen uusimisesta.

3.1.1.7. Rikosten yhtyminen

Rikosten yhtymisellä eli konkurrenssilla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö on tehnyt useita rikoksia joko samanaikaisesti tai toinen toisensa jälkeen, ennen kuin hänelle määrätään jostakin rikoksesta lainvoimainen tuomio. Tilanne poikkeaa rikoksenuusimisesta siinä, että rikoksista ei ole aiemmin annettu tuomiota. Monissa rikosoikeudellisissa järjestelmissä, mm.

⁶³ Esimerkiksi Kreikassa, Italiassa ja Portugalissa.

⁶⁴ Esimerkiksi Espanjassa, Irlannissa ja Ruotsissa.

⁶⁵ EYVL L 329, 14.12.2001, s. 3.

Belgiassa, erotetaan toisistaan reaalikonkurrenssi (tekijä on syyllistynyt useaan erilliseen rikoslaissa rangaistavaksi säädettyyn tekoon) ja ideaalikonkurrenssi (tekijä on rikkonut yhdellä teolla useita rikoslain säännöksiä).

Kun rikoksentekijä on pantu syytteeseen useista rikoksista eri jäsenvaltioissa, voitaisiin harkita syytetoimien helpottamista keskittämällä ne yhteen jäsenvaltioon (riippumatta siitä, liittyvätkö rikokset toisiinsa vai eivät). Rikosoikeudenkäyntien siirrosta vuonna 1972 tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen⁶⁶ 8 artiklan d kohdassa määrätään tältä osin, että sopimusvaltio voi pyytää toista sopimusvaltiota toteuttamaan syytetoimet esimerkiksi silloin kun kyseisessä jäsenvaltiossa on jo aloitettu syytettyä vastaan syytetoimet joko saman rikoksen tai muiden rikosten vuoksi. Yleissopimuksen 32 artiklassa määrätään, että asianomaisten valtioiden on tutkittava, olisiko syytetoimet keskitettävä jompaankumpaan valtioon.

Vuoden 1972 yleissopimuksessa määrätään, että jos sopimusvaltio saa ennen syytetoimien aloittamista tai niiden aikana tiedon siitä, että jossakin toisessa sopimusvaltiossa on vireillä syytetoimet samaa henkilöä vastaan samoista rikoksista, sen on tutkittava, voiko se joko luopua omista syytetoimistaan tai keskeyttää ne tai siirtää ne toiseen valtioon. Jos se katsoo aiheelliseksi olla luopumatta omista syytetoimistaan tai olla keskeyttämättä niitä, se ilmoittaa tästä toiselle sopimusvaltiolle hyvissä ajoin ja joka tapauksessa ennen kuin pääasiassa on annettu tuomioistuimen päätös. Tällaisessa tapauksessa asianomaiset valtiot pyrkivät määrittämään, kumpi niistä vastaa kaikista syytetoimista. Vuoden 1972 yleissopimuksen on kuitenkin ratifioinut vain viisi EU:n jäsenvaltiota⁶⁷, ja viisi ei ole edes allekirjoittanut sitä.

Tilanteessa, jossa syytetty on yhdellä teolla rikkonut useampaa lain säännöstä, on otettava huomioon myös *ne bis in idem* -periaate eli rikosoikeuden perusperiaate, jonka mukaan ketään ei saa panna syytteeseen tai tuomita kahdesti samasta teosta⁶⁸, sekä *lis pendens* eli syytetoimien keskeyttäminen sen jälkeen kun jonkin rikoksen osalta on aloitettu ensimmäinen menettely.

3.1.2. Vapausrangaistukset

Enimmäisrangaistuksen vähimmäistason vahvistamisesta on siis tullut perinteinen keino lähentää aineellisen rikosoikeuden alakohtaisia säädöksiä. **Yhteistä enimmäisrangaistusta** ei sen sijaan ole määritelty, ja tällä alalla erot ovatkin huomattavat. Eräiden jäsenvaltioiden, mm. Belgian, Italian, Kreikan, Ranskan ja Yhdistyneen kuningaskunnan rikosoikeudellisissa järjestelmissä säädetään elinkautisesta vankeusrangaistuksesta. Mm. Espanjassa ja Portugalissa sellaista taas ei ole.

Niissä jäsenvaltioissa, joissa on käytössä elinkautinen vankeusrangaistus, tuomittu voi päästä ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistuksesta määräosan, jonka kesto kuitenkin vaihtelee huomattavasti (esimerkiksi Belgiassa vähintään 10 vuotta, Saksassa 15 vuotta ja Irlannissa 20 vuotta). Ranskassa tämän määräosan kesto saattaa olla jopa 30 vuotta.

Elinkautinen vankeusrangaistus on varattu erittäin vakaville rikoksille. Sitä lyhyempien vankeusrangaistusten enimmäismäärä vaihtelee niin ikään jäsenvaltiosta toiseen. Saksassa se

⁶⁶ Euroopan neuvoston sopimus nro 73. Yleissopimus avattiin allekirjoittamista varten 15.5.1972 ja se tuli voimaan 30.3.1978.

⁶⁷ Alankomaat, Espanja, Itävalta, Ruotsi ja Tanska.

⁶⁸ Tällä tarkoitetaan tekoja, jotka ovat identtisiä ensimmäisen päätöksen kohteena olevien tekojen kanssa, eli tekoja joiden toteuttamisajankohta, -paikka ja erityisvaikutukset ovat samat.

on 15 vuotta, Itävallassa 20 vuotta ja Belgiassa 30 vuotta. Vastaavasti tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaikaa sen jälkeen, kun rangaistuksesta on suoritettu kolmasosa (Belgiassa), kaksi kolmasosaa (Saksassa ja Tanskassa) tai kolme neljännestä (Espanjassa). Rikoksenuusijoilla nämä jaksot ovat yleensä pidempiä.

Vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevia sääntöjä ja kysymystä siitä, olisiko tällä alalla toteutettava toimia Euroopan unionin tasolla, käsitellään lähemmin **liitteessä I**. Siinä käsitellään mm. ehdollista rangaistusta, rangaistuspäätöksen antamisen lykkäämistä, osittaista vapautusta (avolaitos), tuomion jaksotettua toimeenpanoa, sähköistä valvontaa ja kotiarestia.

Vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevien jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoituksen ja vertailun perusteella voidaan todeta, että useimmissa jäsenvaltioissa on käytössä varsin laaja valikoima vapausrangaistusten täytäntöönpanosääntöjä, joiden nojalla tuomittu voi asteittain siirtyä vankilasta vapauteen. Tämä lähestymistapa perustuu lähinnä pyrkimykseen saada käyttöön vankeusrangaistusta tarkoituksenmukaisempia rangaistuksia, jotta tuomitun paluu yhteiskuntaan rangaistuksen jälkeen sujuisi helpommin. Taustalla ovat myös vankiloiden tilanpuutteeseen liittyvät ongelmat.⁶⁹ Yleisimmin käytetty keino on ehdonalainen vapaus, joka on käytössä miltei kaikissa jäsenvaltioissa. Sähköinen valvonta on käytössä kuudessa jäsenvaltiossa ja sitä kokeillaan tai sen käyttöönottoa harkitaan viidessä muussa jäsenvaltiossa. Muut vaihtoehdot (rangaistuspäätöksen antamisen lykkääminen, osittainen vapautus (tai avolaitos), rangaistuksen jaksotettu toimeenpano ja kotiaresti) tunnetaan ja niitä sovelletaan vain muutamassa jäsenvaltiossa.

3.1.3. Sakkoseuraamukset

Eräissä jäsenvaltioissa sovelletaan päiväsakko-seuraamuksia (mm. Espanjassa, Portugalissa, Saksassa ja Tanskassa), toisissa taas sakkoseuraamukset määritellään perinteiseen tapaan kiinteänä rikesakkona (Alankomaissa, Belgiassa, Italiassa, Luxemburgissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa). Joissakin jäsenvaltioissa on käytössä molemmat järjestelmät (mm. Kreikassa, Ranskassa, Ruotsissa ja Suomessa).

Päiväsakkojärjestelmässä kansallinen tuomioistuimien määrittää sakon määrän yleensä seuraavasti: tuomioistuimien määrittää ensin, miten pitkän vankeusrangaistuksen se määräisi kyseisestä rikoksesta, jos sovellettaisiin vapausrangaistusta, ja sitten kutakin vankeuspäivää kohti sovellettavan päiväsakon määrän. Jäsenvaltioiden lainsäädännössä säädetty päiväsakkojen vähimmäismäärä on yleensä viisi tai jopa alle viisi päivää (Espanjassa, Kreikassa, Ranskassa, Saksassa ja Suomessa). Ruotsissa päiväsakkojen vähimmäismäärä on poikkeuksellisesti 30 päivää. Myös päiväsakkojen enimmäismäärä vaihtelee: Ruotsissa se on 150 ja Espanjassa 730 päivää. Tuomioistuimen määräämän päiväsakon vähimmäismäärä vaihtelee yleensä 1 eurosta 10 euroon. Enimmäismäärä sen sijaan vaihtelee huomattavasti: Kreikassa se on 60 euroa, Espanjassa 300 euroa ja Ranskassa 360 euroa. Saksassa päiväsakon enimmäismäärä on peräti 5 000 euroa.

Perinteisen rikesakkojärjestelmän osalta lainsäädännössä määritellään yleensä sakon vähimmäis- ja enimmäismäärä rikkomuksen tai rikoksen tyyppin mukaan. Tuomioistuimella on yleensä laaja harkintavalta päättää sakon suuruudesta.

⁶⁹ Vankiloiden ahtaudesta käydään parhaillaan kiivasta julkista keskustelua useissa jäsenvaltioissa, esim. Belgiassa (ks. Le Vif/L'Expressin artikkeli 9.5.2003, s. 26), Ranskassa (ks. Le Monden artikkelit 12.3. ja 30.4.2003) ja Portugalissa (ks. Grande Reportagemin numero 4/2003, s. 78).

Kun rike- ja päiväsakkojärjestelmä ovat käytössä rinnakkain, sakkoseuraamusten soveltamissäännöt ovat luonnollisesti monimutkaisemmat ja vaihtelevat maittain. Suomessa esimerkiksi sovelletaan yleensä päiväsakkojärjestelmää, mutta tiettyihin rikoksiin voidaan soveltaa myös rikesakkojärjestelmää. Ranskassa taas sovellettava järjestelmä määräytyy rangaistuksen luonteen mukaan (onko se määrätty rikoksesta vai rikkomuksesta vai onko kyseessä poliisin tekemä rangaistusvaatimus).

Riippumatta siitä, miten sakon määrä lasketaan, useimpien jäsenvaltioiden lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä määrätään, että tuomioistuimen on sakon määrää määrittäessään otettava huomioon rikokseen liittyvät olosuhteet ja/tai rikoksentekijän taloudellinen tilanne.

Laskentatavasta riippumatta kansallisissa lainsäädännöissä säädetään yleensä nimenomaisesti, että tuomioistuimen on sakon määräämisen yhteydessä määritettävä myös vaihtoehtoinen vapausrangaistus, jota sovelletaan toissijaisesti, jos sakkoa ei makseta (näin on mm. Alankomaissa, Belgiassa, Luxemburgissa, Portugalissa, Ranskassa ja Saksassa).

3.1.4. Oikeudenmenetykset

Jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiin sisältyy laaja valikoima oikeudenmenetystä koskevia rangaistuksia tai toimenpiteitä, jotka vaihtelevat määräaikaisesta kiellosta kuljettaa tiettyjä ajoneuvoja määräaikaiseen maahantulokieltoon tai ammatinharjoittamiskieltoon.

Ajokielto on käytössä kaikissa jäsenvaltioissa. Sen sijaan kielto harjoittaa tiettyä ammattitoimintaa (esim. toimia liikkeenjohdossa tai palvella puolustusvoimissa) tai kielto mennä tiettyihin paikkoihin (esim. jalkapallostadioneille tai anniskelupaikkoihin) eivät ole käytössä kaikissa jäsenvaltioissa.

On myös oikeudenmenetyksiä, jotka liittyvät kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien riistämiseen sellaiselta tuomitulta, jolle on määrätty myös muu, yleensä tietyn pituinen vankeusrangaistus. Nämä toimenpiteet voivat koskea esimerkiksi äänioikeutta ja oikeutta asettua ehdolle sekä kieltoa toimia julkisessa tehtävässä.

3.1.5. Menetetyksi tuomitseminen

Menetetyksi tuomitseminen on yleensä erityisluontoinen toimenpide, joka kohdistuu rikoksen välineenä olleisiin esineisiin ja rikoksesta saatuaan hyötyyn tai sellaiseen omaisuuteen tai varallisuuteen, johon ne on vaihdettu, ja jopa tällaisen hyödyn sijoittamisesta saatuihin tuloihin. Jos tuomitulla ei enää ole näitä esineitä tai tällaista omaisuutta, tuomioistuin arvioi niiden rahallisen arvon, ja menetetyksi tuomitseminen toteutetaan perimällä tuomitulta niitä vastaava määrä muuta omaisuutta (näin tehdään esim. Belgiassa, Luxemburgissa, Ranskassa ja Tanskassa).

Kaikki jäsenvaltiot ovat ratifioineet rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskevan, 8. marraskuuta 1990 tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen.⁷⁰ Eräät jäsenvaltiot ovat kuitenkin antaneet yleissopimuksen 2 artiklaa⁷¹ koskevia selityksiä, joiden mukaan niiden on tuomittava menetetyksi ainoastaan

⁷⁰ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

⁷¹ Yleissopimuksen 2 artikla – ”Toimenpiteet menetetyksi tuomitsemisessa: (1) Kukin sopimuspuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin voidakseen tuomita menetetyksi rikoksentekovälineet ja rikoksen tuottaman hyödyn tai sen arvoa vastaavan määrän omaisuutta. (2) Kukin sopimuspuoli voi allekirjoittaessaan tämän yleissopimuksen tai tallettaessaan ratifioimis-

tietyt rikosvälineet ja tietyistä erikseen täsmennetyistä rikoksista saatu hyöty. Kun komissio keräsi tietoja rahanpesusta, rikoksentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittamisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta 26 päivänä kesäkuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäätöksen⁷² täytäntöönpanosta lähiaikoina annettavan kertomuksen laatimista varten, kävi ilmi, että valtaosa jäsenvaltioista noudattaa puitepäätöksen 1 kohdan a alakohdan säännöksiä, joiden mukaan edellä mainitun yleissopimuksen 2 artiklaa koskevien varaumien esittäminen on kielletty. Eräiden jäsenvaltioiden olisi kuitenkin puitepäätöstä noudattaakseen tarkistettava 2 artiklaa koskevia varaumiaan.

Tämä osoittaa, että menetetyksi tuomitsemista koskevat mahdollisuudet vaihtelevat jäsenvaltioissa edelleen ja että erät jäsenvaltiot eivät edelleenkaan voi tuomita menetetyksi kaikista sellaisista rikoksista saatavaa hyötyä, joista voi seurata yli vuoden kestävä vapausrangaistus.

3.1.6. Oikeushenkilöihin kohdistuvat seuraamukset

Myös oikeushenkilöihin kohdistuvat seuraamukset vaihtelevat jäsenvaltioittain huomattavasti. Oikeushenkilöiden vastuusta ja erityisesti niiden rikosoikeudellisesta vastuusta säädetään eräissä jäsenvaltioissa, mm. Alankomaissa, Belgiassa, Irlannissa, Ranskassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Sen sijaan tällaisia säännöksiä ei ole mm. Italiassa, Kreikassa, Luxemburgissa ja Saksassa. Oikeushenkilöiden vastuu on herättänyt paljon keskustelua. Vastustajat vetoavat yleensä siihen, että koska oikeushenkilöllä ei ole omaa tahtoa, sen ei myöskään voida katsoa syyllistyneen rikokseen (*societas delinquere non potest*). Oikeushenkilöiden rikosoikeudellisen vastuun puolestapuhujat sen sijaan katsovat asiaa aivan toisesta näkökulmasta. Heidän mukaansa oikeushenkilöt eivät ole pelkkiä fiktioita, vaan ne ovat instituutioita, joilla on yhteiskunnassa hallitseva asema ja joiden on oltava vastuussa tekemistään rikoksista.

Esimerkiksi Yhdistyneen kuningaskunnan oikeuskäytännössä oikeushenkilöiden vastuu perustuu ns. identifikaatioteoriaan. Sen mukaan oikeushenkilö ja sen johto samastetaan toisiinsa – johdolla tarkoitetaan tässä niitä ylempiä toimihenkilöitä tai johtajia, joiden asema yrityksessä on sellainen, etteivät he saa tehtäviensä hoitamista varten määräyksiä tai ohjeita keneltäkään hierarkkiselta esimieheltä. Jos siis henkilö tai henkilöryhmä, joka samastetaan organisaatioon, tekee rikoksen, sitä pidetään myös oikeushenkilön rikoksena. Myös eräissä muissa jäsenvaltioissa, kuten Ranskassa, on säädetty oikeushenkilöiden rikosoikeudellisesta vastuusta, vaikka niiden yleinen järjestelmä poikkeaa *common law* -järjestelmästä.

3.1.7. Vaihtoehtoiset rangaistukset

Vankeusrangaistukselle vaihtoehtoiset seuraamukset ja toimenpiteet tarjoavat luovemman ja humanimman mahdollisuuden lähestyä rikollisuuteen ja seuraamuksiin liittyvää ongelmaa. Vaihtoehtoisilla rangaistuksilla voidaan vähentää erityisesti lyhyitä vankeusrangaistuksia, joiden vahingollisuudesta useimmat asiantuntijat ovat yhtä mieltä. Paikallisyhteisön osallisuus on vaihtoehtoisten rangaistusten täytäntöönpanossa välttämätön ja perusluonteinen tekijä.

hyväksymis- tai liittymiskirjansa selittää Euroopan neuvoston pääsihteerille osoitetulla selityksellä, että tämän artiklan 1 kappaleen määräyksiä sovelletaan vain selityksessä määrättyihin rikoksiin tai rikostyyppeihin.”

⁷² EYVL L 182, 5.7.2001, s. 1.

Vaihtoehtoisilla rangaistuksilla on tärkeä asema rikollisuuden ehkäisemisessä, sillä rikollisten uudelleensopeutuminen yhteiskuntaan on niiden jälkeen huomattavasti helpompaa kuin vapausrangaistusten jälkeen. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 29 artiklan 2 kohdan mukaisesti unionin tavoitteena oleva korkeatasoisen suojan antaminen kansalaisille vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvalla alueella saavutetaan muun muassa ehkäisemällä rikollisuutta. Uudelleensopeutuminen edistää voimakkaasti uusintarikollisuuden ehkäisemistä.

Vaihtoehtoisia rangaistuksia koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoituksen ja vertailun (ks. **liite II**) pohjalta voidaan todeta, että useimmissa jäsenvaltioissa on viime vuosina otettu tai ollaan parhaillaan ottamassa käyttöön vaihtoehtoisia seuraamuksia. Tämä lähestymistapa perustuu lähinnä pyrkimykseen saada käyttöön vankeusrangaistusta tarkoituksenmukaisempia rangaistuksia, jotta tuomittu voisi rangaistuksensa suoritettuaan sopeutua helpommin yhteiskuntaan. Taustalla ovat myös vankiloiden ahtauteen liittyvät ongelmat. Monien jäsenvaltioiden tuomioistuimissa vaihtoehtoisten rangaistusten hyväksyminen ei kuitenkaan ole ollut itsestäänselvyys. Lisäksi voidaan todeta, että kansalliset lainsäätäjät näyttävät keskittyneen vain pariin seuraamustyyppiin, nimittäin yhdyskuntapalveluun ja rikosasioiden sovitteluun.

3.1.8. Rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano

Jäsenvaltioiden tilanteeseen perehtymistä varten on tarpeen laatia ensin kartoitus ja vertailu rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa koskevasta jäsenvaltioiden lainsäädännöstä. **Liitteessä III** esitetään tätä varten (tyhjentävyyteen pyrkimättä) jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, joka koskee rangaistuspäätöksen antamisen lykkäämistä, osittaista vapautusta (avolaitos), ennen määräaikaa tapahtuvaa vapauttamista, rangaistuksen lieventämistä sekä yleistä tai henkilökohtaista armahdusta.

Liite III osoittaa, että jäsenvaltioiden lainsäädännöt eroavat toisistaan varsin paljon myös rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanon osalta.

Rangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttäminen on käytössä vain muutamassa jäsenvaltiossa, mm. Italiassa ja Ranskassa. Myös osittainen vapautus on käytössä rangaistuksen täytäntöönpanovaiheessa vain joissakin jäsenvaltioissa (mm. Belgiassa, Espanjassa, Italiassa, Portugalissa, Ranskassa ja Saksassa). Toimenpiteen soveltamisedellytykset ja -säännöt sekä niiden rikkomisesta aiheutuvat seuraamukset vaihtelevat kuitenkin huomattavasti. Ennen määräaikaa tapahtuva vapauttaminen sen sijaan on käytössä kaikissa jäsenvaltioissa, mutta tämän toimenpiteen kelpoisuus- ja täytäntöönpanoedellytykset vaihtelevat huomattavasti jäsenvaltiosta toiseen. Mahdollisuus jokseenkin automaattiseen tuomion lieventämiseen tunnetaan vain muutamassa jäsenvaltiossa (mm. Kreikassa ja Ranskassa). Yleistä ja henkilökohtaista armahdusta koskevat jäsenvaltioiden lainsäädännöt poikkeavat toisistaan huomattavasti, ja toimivaltaisilla viranomaisilla on yleensä laaja harkintavalta armahduksen myöntämisessä.

Näitä eroavuuksia ilmentää hätkähdyttävällä tavalla vankien määrä tai suhteellinen vankiluku (100 000 asukasta kohti) eri jäsenvaltioissa. Tosin erot vankiluvuissa kertovat eroista paitsi seuraamusten täytäntöönpanossa myös kaikkien rangaistukseen vaikuttavien rikosoikeudellisten tekijöiden alalla. Komissio lähetti (nykyisille ja tuleville) jäsenvaltioille 1. elokuuta 2003 kyselylomakkeen, jossa tiedusteltiin niiden vankimäärää. Vaikka kaikkia vastauksia ei ole vielä saatu, voidaan jo todeta seuraava jakauma: Pohjoismaissa suhteellinen vankiluku on perinteisesti ollut kohtalaisen alhainen (50–70 vankia 100 000 asukasta kohti),

kun taas kaksi muuta ryhmää muodostuvat maista, joissa suhteellinen vankiluku on keskimäärin alle 100 (Alankomaat, Belgia, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Ranska ja Saksa) tai 100–150 (Espanjassa, Portugalissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja eräissä tulevilla jäsenvaltioissa). Eräissä tulevilla jäsenvaltioissa vankiluku on yli 350 vankia 100 000 asukasta kohti, eli noin kuusi kertaa enemmän kuin Pohjoismaissa.

3.2. Vastavuoroisen tunnustamisen mahdollistavia säädöksiä ei ole riittävästi

3.2.1. Vapausrangaistusten vastavuoroinen tunnustaminen

Vapausrangaistusten vastavuoroisesta tunnustamisesta määrätään eräissä Euroopan neuvostossa tehdyissä yleissopimuksissa, joita on täydennetty Euroopan poliittisen yhteistyön puitteissa tehdyillä välineillä. Euroopan poliittiseen yhteistyöhön liittyvien yleissopimusten päätarkoituksena on helpottaa Euroopan neuvoston yleissopimusten soveltamista ja vahvistaa rikosoikeuden alalla tehtävää oikeudellista yhteistyötä jäsenvaltioiden välillä. Lisäksi mm. Pohjoismaiden välillä on tehty asiaa koskevia alueellisia sopimuksia.

3.2.1.1. Rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevyydestä 28 päivänä toukokuuta 1970 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus

Euroopan neuvoston 45 jäsenvaltiosta 15 on ratifioinut rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevyydestä toukokuun 28 päivänä 1970 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen⁷³. Yleissopimus tuli voimaan 26. heinäkuuta 1974. EU:n jäsenvaltioista yksitoista on allekirjoittanut⁷⁴ ja viisi ratifioinut⁷⁵ yleissopimuksen. Useimmat sopimuspuolet ovat esittäneet useita yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevia varauksia. Yleissopimusta sovelletaan vapausrangaistuksiin.

Yleissopimuksen mukaan tuomiovaltio voi pyytää toista sopimusvaltiota panemaan rangaistuksen täytäntöön vain jos vähintään yksi tai useampi 5 artiklassa mainittu ehto täyttyy eli a) jos tuomitun vakinainen asuinpaikka on toisessa valtiossa, b) jos rangaistuksen täytäntöönpaneminen toisessa valtiossa edistää tuomitun paluuta yhteiskuntaan, c) jos kyseessä on vapausrangaistus, joka voitaisiin panna täytäntöön toisessa valtiossa siksi, että tuomitulle on langetettu kyseisessä valtiossa toinen vapausrangaistus, jota hän parhaillaan suorittaa siellä tai joka hänen on määrä suorittaa siellä, d) jos toinen valtio on tuomitun kotimaa ja on jo ilmoittanut olevansa valmis panemaan rangaistuksen täytäntöön, tai e) jos valtio katsoo, että se ei kykene itse panemaan rangaistusta täytäntöön edes rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen avulla, kun taas toinen valtio pystyy siihen. Lisäksi tuomiovaltiossa annetun päätöksen on oltava lainvoimainen ja täytäntöönpanokelpoinen ja rangaistuksen kohteena oleva teko on täytynyt määritellä rikokseksi myös sen jäsenvaltion lainsäädännössä, jolta tuomion täytäntöönpanoa pyydetään (ns. kaksoisrangaistavuuden vaatimus⁷⁶).

Vastaavasti tuomion täytäntöönpanosta on mahdollista kieltäytyä joko osittain tai kokonaan ainoastaan jonkin 6 artiklassa luetellun syyn vuoksi.⁷⁷

⁷³ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

⁷⁴ Alankomaat, Belgia, Espanja, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ruotsi, Saksa ja Tanska.

⁷⁵ Alankomaat, Espanja, Itävalta, Ruotsi ja Tanska.

⁷⁶ Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei sen sijaan edellytetä seuraavissa yleissopimuksissa: Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välillä 23 päivänä maaliskuuta 1962 tehty yhteistyösopimus (ns. Helsingin sopimus), oikeudellisesta yhteistyöstä eräiden arabimaiden välillä Riyadhissa vuonna 1983 tehty yleissopimus ja tuomittujen siirtämisestä Kansainyhteisön maiden välillä vuonna 1986 tehty järjestely.

⁷⁷ Kieltäytymisperusteet: a) täytäntöönpano olisi ristiriidassa täytäntöönpanovaltion oikeusjärjestyksen peruseriaa-teen kanssa; b) jos valtio, jolta täytäntöönpanoa pyydetään, katsoo että tuomion kohteena oleva rikos on luonteeltaan poliittinen tai että kyseessä on puhtaasti sotilaallinen rikos; c) jos valtio, jolta täytäntöönpanoa pyydetään, katsoo olevan perusteltu syy olettaa, että tuomio johtuu rotuun, uskontoon, kansallisuuteen tai poliittisiin näkemyksiin liittyvistä syistä tai että ne ovat vaikuttaneet

Tuomiovaltiossa annettu rangaistus voidaan panna täytäntöön toisessa valtiossa vain täytäntöönpanovaltion tuomioistuimen päätöksellä (37 artikla). Ennen kuin tuomioistuin tekee päätöksen täytäntöönpanoa koskevasta pyynnöstä, sen on annettava tuomitulle mahdollisuus esittää kantansa (39 artikla). Rangaistuksen täytäntöönpanopyyntöä koskeviin täytäntöönpanovaltion tuomioistuimen päätöksiin on voitava hakea muutosta (41 artikla). Tapaukseen liittyvät tosiseikat sitovat täytäntöönpanovaltiota siltä osin kuin ne on esitetty päätöksessä tai siltä osin kuin se perustuu niihin (42 artikla).

Kun täytäntöönpanopyyntö hyväksytään, tuomioistuin korvaa tuomiovaltiossa annetun vapausrangaistuksen rangaistuksella, joka sen omassa lainsäädännössä määrätään samasta teosta (44 artikla). Tämän rangaistuksen laatu ja kesto voivat (jäljempänä mainituin rajoituksin) olla toisenlaiset kuin tuomiovaltiossa annetun tuomion. Jos tuomiovaltiossa annettu tuomio on lievempi kuin täytäntöönpanovaltion lainsäädännön edellyttämä vähimmäisrangaistus, tämä vähimmäisrangaistus ei sido tuomioistuinta, vaan se määrää rangaistuksen, joka vastaa tuomiovaltiossa annettua rangaistusta. Tuomioistuin ei saa rangaistusta määrittäessään huonontaa tuomitun rikosoikeudellista asemaa tuomiovaltiossa annettuun päätökseen nähden.

Yleissopimuksen mukaan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tuomiovaltion lainsäädäntöä, ja vain tämä valtio on toimivaltainen tekemään tarvittavat päätökset esimerkiksi ehdonalaisesta vapautumisesta. Vain tuomiovaltiolla on oikeus ratkaista asian uudelleenkäsitelyä koskevat pyynnot. Kumpikin valtio voi käyttää armahdusoikeutta myöntääkseen yleisen tai henkilökohtaisen armahduksen.

3.2.1.2. Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehty yleissopimus ulkomaisten rikostuomioiden täytäntöönpanosta

Kahdeksan Euroopan yhteisöjen jäsenvaltiota⁷⁸ on allekirjoittanut ulkomaisten rikostuomioiden täytäntöönpanosta 13 päivänä marraskuuta 1991 tehdyn yleissopimuksen⁷⁹. Yleissopimus ei kuitenkaan ole koskaan tullut voimaan, sillä yksikään jäsenvaltio ei ole ratifioinut sitä. Vuoden 1991 yleissopimusta oli tarkoitus soveltaa niiden jäsenvaltioiden välillä, jotka ovat rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevyydestä 28 päivänä toukokuuta 1970 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen sopimuspuolia, siltä osin kuin vuoden 1991 yleissopimus täydentää aiemman yleissopimuksen määräyksiä tai helpottaa siinä esitettyjen periaatteiden soveltamista (20 artikla).

tuomioon raskauttavasti; d) jos täytäntöönpano olisi ristiriidassa täytäntöönpanovaltion kansainvälisten sitoumusten kanssa; e) jos täytäntöönpanovaltio on aloittanut tai aikoo aloittaa syytetoimet kyseisen teon vuoksi; f) jos täytäntöönpanovaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat päättäneet olla aloittamatta syytetoimia tai lopettaa syytetoimet, jotka oli aloitettu saman teon vuoksi; g) jos teko on tehty pyynnön esittäneen valtion alueen ulkopuolella; h) jos valtio, jolta täytäntöönpanoa pyydetään, ei pysty panemaan rangaistusta täytäntöön; i) jos pyyntö esitetään 5 artiklan e alakohdan nojalla (”jos valtio katsoo, että se ei kykene itse panemaan rangaistusta täytäntöön edes rikoksen johdosta tapahtuvan luovuttamisen avulla, kun taas toinen valtio pystyy siihen”), mutta mikään kyseisessä artiklassa asetettu ehto ei täyty; j) jos valtio, jolta täytäntöönpanoa pyydetään, katsoo että pyynnön esittänyt valtio pystyy itse panemaan rangaistuksen täytäntöön; k) jos tuomitun ikä teon tapahtumishetkellä oli sellainen, että täytäntöönpanovaltiossa ei olisi voitu aloittaa syytetoimia häntä vastaan; l) jos rangaistus on täytäntöönpanovaltion lainsäädännön mukaan jo vanhentunut; m) jos tuomiossa määrätään myös oikeudenmenetyksestä.

⁷⁸ Belgia, Espanja, Italia, Kreikka, Luxemburg, Ranska, Saksa ja Tanska.

⁷⁹ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://ue.eu.int/ejn>

Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan Euroopan yhteisöjen jäsenvaltiot sitoutuvat tekemään vastavuoroisesti mahdollisimman laajaa yhteistyötä (sekä vapaus- että sakkorangaistuksia koskevien) tuomioiden täytäntöönpanon siirtämiseksi. Täytäntöönpanon siirtoa voi pyytää sekä tuomiovaltio että täytäntöönpanovaltio. Kukin jäsenvaltio voi täsmentää erillisessä selityksessä, mitkä rikokset se aikoo jättää yleissopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Muut jäsenvaltiot voivat soveltaa vastavuoroisuussääntöä (1 artikla).

Vapausrangaistuksen täytäntöönpanon siirtämistä voidaan pyytää, a) kun tuomittu oleskelee täytäntöönpanovaltion alueella ja on sen kansalainen tai asuu siellä vakinaisesti, tai b) kun tuomittu oleskelee täytäntöönpanovaltion alueella ja rikoksen johdosta tapahtuva luovuttaminen on hänen osaltaan eväty, tai se evättäisiin jos sitä pyydetäisiin, tai se ei ole mahdollinen, tai c) kun tuomittu oleskelee täytäntöönpanovaltion alueella, missä hän suorittaa tai missä hänen on määrä suorittaa vapausrangaistus (3 artikla).

Tuomion täytäntöönpanon siirtäminen edellyttää sekä tuomio- että täytäntöönpanovaltion hyväksyntää ja voi tapahtua vain jos yleissopimuksen 5 artiklassa luetellut kumulatiiviset edellytykset täyttyvät: a) tuomio on lainvoimainen ja täytäntöönpanokelpoinen; b) tuomion antamiseen johtaneet teot tai laiminlyönnit muodostavat täytäntöönpanovaltion lainsäädännön mukaan jonkin 1 artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitetun rikoksen, tai muodostaisivat tällaisen rikoksen, jos ne tapahtuisivat täytäntöönpanovaltion alueella (kaksoisrangaistavuuden vaatimus); c) rangaistus ei ole vanhentunut tuomiovaltion eikä täytäntöönpanovaltion lainsäädännön mukaan; d) täytäntöönpanovaltiossa ei ole annettu lainvoimaista tuomiota samoista teoista; e) jos jossakin kolmannessa valtiossa on annettu lainvoimainen tuomio samoista teoista, täytäntöönpanon siirtäminen ei olisi *ne bis in idem* -periaatteen vastainen.

Huomattakoon, että toisin kuin Euroopan neuvoston vuoden 1970 yleissopimuksen 39 artiklassa, Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä vuonna 1991 tehdyssä sopimuksessa ei edellytetä, että tuomitun mielipide on otettava huomioon rangaistuksen suorittamispaikkaa määrättäessä.

Kun vapausrangaistuksen täytäntöönpanon siirtäminen on hyväksytty, täytäntöönpanovaltion toimivaltaisten viranomaisten on joko pantava täytäntöön tuomiovaltiossa annettu tuomio – välittömästi tai erillisen päätöksen nojalla – tai muunnettava tuomio oikeudellisessa tai hallinnollisessa menettelyssä täytäntöönpanovaltion tuomioistuimen päätökseksi, mikä tarkoittaa, että tuomiovaltiossa annettu tuomio korvataan tuomiolla, joka täytäntöönpanovaltion lainsäädännössä määrätään samasta rikoksesta (8 artikla).

Täytäntöönpanovaltion on pyydettäessä ilmoitettava tuomiovaltiolle, kumpaa menettelyä se aikoo noudattaa. Jäsenvaltiot voivat antaa selityksen, jossa ne ilmoittavat, etteivät sovello jompaakumpaa menettelyä.

Jos täytäntöönpanovaltio soveltaa ensimmäistä menettelyä (eli panee täytäntöön tuomiovaltiossa annetun tuomion), sitä sitovat tuomiovaltiossa annetun rangaistuksen oikeudellinen laatu ja kesto. Jos rangaistuksen laatu ja kesto ovat ristiriidassa täytäntöönpanovaltion lainsäädännön kanssa tai jos sen lainsäädäntö niin edellyttää, täytäntöönpanovaltio voi kuitenkin oikeudellisella tai hallinnollisella päätöksellä mukauttaa rangaistuksen sellaiseksi rangaistukseksi, joka sen omassa lainsäädännössä säädetään samanlaisesta rikoksesta. Tämän rangaistuksen laadun on oltava mahdollisimman pitkälle samanlainen kuin täytäntöönpanotavassa tuomiossa määrätty rangaistus. Sen laatu ja kesto eivät saa olla ankarammat kuin tuomiovaltiossa annettu rangaistus eikä se saa ylittää

täytäntöönpanovaltion lainsäädännössä samasta rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta (8 artiklan 4 kohta).

Jos täytäntöönpanovaltio päättää soveltaa tuomion muuntamista koskevaa menettelyä: a) tapauksen sitovat tosiseikat sitovat täytäntöönpanovaltiota siltä osin kuin ne on suorasti tai epäsuorasti esitetty tuomiovaltion antamassa tuomiossa, b) täytäntöönpanovaltio voi, ellei tätä ole kielletty erillisessä selityksessä, muuntaa vapausrangaistuksen maksuseuraamukseksi, jos vapausrangaistuksen kesto on enintään kuusi kuukautta, ja c) täytäntöönpanovaltio ei saa huonontaa tuomitun rikosoikeudellista asemaa eikä se ole velvollinen noudattamaan niitä vähimmäisrangaistuksia, jotka tehdyn rikoksen tai tehtyjen rikosten osalta on säädetty sen omassa lainsäädännössä (8 artiklan 5 kohta).

Tuomiovaltio ei voi panna tuomiota täytäntöön enää sen jälkeen kun se on sopinut täytäntöönpanovaltion kanssa täytäntöönpanon siirtämisestä. Jos tuomittu karkaa, tuomiovaltio saa kuitenkin täytäntöönpano-oikeutensa takaisin, ellei asiasta ole täytäntöönpanovaltion kanssa toisin sovittu (17 artikla).

3.2.1.3. Rikosoikeudellisissa asioissa annettujen tuomioistuimen päätösten täytäntöönpanosta Alankomaiden, Belgian ja Luxemburgin välillä 26 päivänä syyskuuta 1968 tehty sopimus

Tämä sopimus⁸⁰ koskee rikosasioissa tehtyjen tuomioistuimen päätösten täytäntöönpanoa Benelux-maiden välillä. Sopimusta oli tarkoitus soveltaa tuomioihin, jotka koskevat vapausrangaistusta tai vapaudenriistoa merkitsevää toimenpidettä, sakko- tai takavarikkorangaistusta ja oikeudenmenetystä, mutta myös tuomioihin, joissa ratkaistaan vain syyllisyys⁸¹.

Sopimuksessa määrätään, että yhdessä sopimusvaltiossa annettu tuomio voidaan panna täytäntöön toisessa sopimusvaltiossa vain jos kyseinen teko on määritelty rikokseksi myös tässä toisessa valtiossa tai jos se mainitaan sopimuksen mukaisesti laaditussa luettelossa.⁸²

Sopimuksen mukaan täytäntöönpanosta on kuitenkin mahdollista kieltäytyä, jos teko on luonteeltaan poliittinen tai sotilaallinen tai jos sen vuoksi on aloitettu syytetoimet siinä valtiossa, jolta täytäntöönpanoa on pyydetty, tai jos kyseinen valtio päättää aloittaa sen vuoksi syytetoimet. Toinen valtio voi kieltäytyä täytäntöönpanosta myös siinä tapauksessa, että se olisi ristiriidassa sen kansainvälisten sitoumusten tai sen oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden kanssa tai jos teko on tehty täytäntöönpanoa pyytävän valtion alueen ulkopuolella tai jos kyse on oikeudenmenetystä koskevan tuomion täytäntöönpanosta.⁸³ Täytäntöönpanoa pyytävän valtion toimivaltaisen viranomaisen on vahvistettava, että päätös on luonteeltaan täytäntöönpanomääräys.⁸⁴ Poissaolotuomioiden täytäntöönpanoon sovelletaan periaatteessa samoja sääntöjä kuin kontradiktorisessa menettelyssä annettujen tuomioiden täytäntöönpanoon.⁸⁵

⁸⁰ Benelux-maiden välillä vuonna 1968 tehty sopimus ei ole tullut voimaan, ks. C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, Antwerpen, 1998, s. 1010.

⁸¹ Sopimuksen 2 artikla.

⁸² Sopimuksen 3 ja 57 artikla.

⁸³ Sopimuksen 5 artikla.

⁸⁴ Sama.

⁸⁵ Sopimuksen 17 artikla.

Sopimuksessa määrätään myös, että jos täytäntöönpanoa pyytävässä valtiossa on annettu pidätysmääräys tai muu vastaava asiakirja ja jos kyseinen valtio pyytää tuomion täytäntöönpanoa, täytäntöönpanovaltio voi pidättää tuomitun välittömästi. Kiireellisten tapausten varalta määrätään, että täytäntöönpanovaltio voi suorittaa pidätyksen jo ennen kuin se on saanut täytäntöönpanopyynnön liitteenä yleensä olevat asiakirjat.⁸⁶

Sopimuksessa määrätään myös vangitun väliaikaisesta kauttakulusta⁸⁷ sekä tiettyjen esineiden takavarikoinnista niiden mahdollista menetetyksi tuomitsemista varten, jos menetetyksi tuomitseminen voidaan sopimusta soveltaen panna täytäntöön myös täytäntöönpanovaltiossa⁸⁸. Sopimuksessa määrätään myös siitä, milloin ja millaisissa olosuhteissa tuomittu voi suorittaa rangaistuksensa täytäntöönpanovaltiossa.

Toinen valtio voi panna täytäntöön sakkoja ja menetetyksi tuomitsemista koskevat tuomiot vain oman syyttäväviranomaisensa päätöksen perusteella, sillä tämän on tarkistettava pyynnön aitous ja täytäntöönpanokelpoisuus.⁸⁹ Syyttäjä tarkistaa myös, että sopimuksessa asetetut edellytykset täyttyvät ja vastaa täytäntöönpanon teknisistä yksityiskohdista. Syyttäjän päätökseen voi hakea muutosta täytäntöönpanovaltion toimivaltaiselta tuomioistuimelta.

Oikeudenmenetyksiä koskevien tuomioiden täytäntöönpanon osalta määrätään, että sopimusvaltio voi panna tällaisen toisessa sopimusvaltiossa annetun tuomion täytäntöön vain ensimmäisen sopimusvaltion tuomioistuimen päätöksellä. Sopimuksessa määrätään nimenomaisesti, että oikeudenmenetys voidaan panna täytäntöön muussa kuin tuomiovaltiossa vain jos kyseisen valtion lainsäädännössä säädetään, että kyseisestä tai sitä vastaavasta teosta (sopimukseen sisältyvän luettelon mukaan) rangaistaan oikeudenmenetyksellä.⁹⁰

3.2.1.4. Pohjoismainen yhteistyömalli

Pohjoismailla (Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska) on pitkät perinteet rikosasioissa tehtävän oikeudellisen yhteistyön alalla. Tämä perustuu niiden maantieteelliseen läheisyyteen ja historiallisiin, kulttuurisiin ja kielellisiin⁹¹ siteisiin sekä niiden yhteisiin poliittisiin ja taloudellisiin etuihin. Yhteistyövälineiden laatimista on edeltänyt tiivis julkinen keskustelu, jossa on pyritty löytämään yhteisiä ratkaisuja ja yhdenmukaistamaan kansallisia lainsäädäntöjä.

Ensimmäinen tällainen väline on Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä 8 päivänä maaliskuuta 1948 tehty yleissopimus rikosoikeudellisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Siinä määrätään, että yhdessä sopimusvaltiossa annetut lainvoimaiset tuomiot voidaan panna täytäntöön toisessa sopimusvaltiossa. Tämän yleissopimuksen soveltamisala on kuitenkin rajattu sakkoihin, menetetyksi tuomitsemiseen ja oikeudenkäyntikuluihin. Sitten on Islannin, Norjan, Suomen, Ruotsin ja Tanskan välillä tehty 23 päivänä maaliskuuta 1962 ns. Helsingin sopimus. Tämän yhteistyösopimuksen mukaan sopimuspuolten on annettava samanlaisia tai ainakin toisiaan vastaavia säännöksiä, joiden nojalla toisen sopimuspuolen tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätös voidaan tunnustaa ja panna täytäntöön myös

⁸⁶ Sopimuksen 30 artikla.

⁸⁷ Sopimuksen 32 ja 33 artikla.

⁸⁸ Sopimuksen 33 artikla.

⁸⁹ Sopimuksen 42 artikla.

⁹⁰ Sopimuksen 50 ja 57 artikla.

⁹¹ Suomea lukuun ottamatta.

asianomaisen sopimuspuolen alueella ja siirtää vankeja tätä varten maasta toiseen. Tällaisia säännöksiä onkin annettu. Pohjoismaiden väliselle rikosoikeudelliselle yhteistyölle on ominaista keskinäinen luottamus, joka perustuu näihin samanlaisiin tai toisiaan vastaaviin säännöksiin.

Vankien siirtäminen Pohjoismaiden välillä perustuu humanitaarisiin ja kriminaalipoliittisiin näkökohtiin. Yhteistyön tarkoituksena on muun muassa edistää tuomittujen kuntoutumista ja paluuta yhteiskuntaan. Tätä on oikeutetusti perusteltu sillä, että vangin on helpompi valmistautua tulevaan vapauteen, jos tuomio pannaan täytäntöön siinä valtiossa, johon hän aikoo asettua asumaan vapauduttuaan. Tällainen lähestymistapa helpottaisi myös yhteyksiä mahdollisiin työnantajiin ja muihin organisaatioihin, mikä vähentää rikoksenuusimisen riskiä.

Vapausrangaistuksen täytäntöönpanossa täytäntöönpanovaltiota sitoo tuomiovaltiossa annetussa päätöksessä vahvistettu vankeuspäivien lukumäärä. Tiiviin keskustelun jälkeen mahdollisuus vähentää tai mukauttaa rangaistusta täytäntöönpanovaltion rangaistusten mukaan katsottiin aiheettomaksi. Kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei edellytetä. Vankien siirtäminen ei myöskään edellytä vangin suostumusta. Häntä on kuitenkin kuultava ennen päätöksen tekemistä, ja yleensä hänen mielipidettään kunnioitetaan. Lisäksi vankia suojaa periaate, jonka mukaan täytäntöönpanovaltio voi panna täytäntöön vain sen rangaistuksen, jota varten siirto on toteutettu. Käytännön menettelyjen helpottamiseksi päätökset vankien siirrosta Pohjoismaasta toiseen tekee täytäntöönpanovaltiossa vankeinhoidosta vastaava keskusviranomainen. Esimerkiksi Ruotsissa kyseisellä viranomaisella on toimivalta tehdä vankien siirtopyyntöjä toiselle valtiolle ja tehdä päätökset muiden valtioiden esittämistä pyynnöistä. Vaikka täytäntöönpano tapahtuu täytäntöönpanovaltion lainsäädännön mukaisesti, Pohjoismaat ovat sopineet, että täytäntöönpanovaltio ei voi myöntää armahdusta kuulematta ensin tuomiovaltion viranomaisia.

3.2.1.5. Tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehty eurooppalainen yleissopimus

Tuomittujen siirtämistä koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus tehtiin 21. maaliskuuta 1983⁹². Sen on ratifioinut 52 valtiota⁹³. Yleissopimus tuli voimaan 1. heinäkuuta 1985. Kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ja ratifioineet sen. Useimmat jäsenvaltiot ovat kuitenkin esittäneet yleissopimuksen tiettyjen osien soveltamista koskevia varauksia.

Yleissopimuksen tarkoituksena on edistää vapausrangaistukseen tuomittujen paluuta yhteiskuntaan antamalla ulkomaalaiselle, joka on menettänyt vapautensa syyllistyttyään rikokseen, mahdollisuus kärsiä rangaistuksensa tai sen jäljellä oleva osa omassa sosiaalisessa ympäristössään. Tämä perustuu inhimillisten näkökohtien huomioonottamiseen, sillä on todettu, että kielellisistä, sosiaalisista ja kulttuurisista esteistä johtuvat kommunikaatiovaikeudet sekä vaikeus pitää yllä kontakteja perheeseen voivat vaikuttaa haitallisesti ulkomaalaisten vankien käytökseen ja vaikeuttaa heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan tai jopa estää sen.

Yleissopimuksen 2 artiklan 3 kohdan mukaan siirtämistä voi pyytää joko se valtio, jossa tuomio on annettu (tuomiovaltio), tai se valtio, jonka kansalainen tuomittu on (täytäntöönpanovaltio). Yleissopimus ei velvoita sopimusvaltioita siirtämään tuomittuja eikä

⁹² Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

⁹³ Kaikki niistä eivät kuulu Euroopan neuvostoon.

myöskään anna tuomituille oikeutta tulla siirretyiksi. Sopimusvaltioilla on tässä suhteessa varsin laaja harkintavalta.

Yleissopimuksen mukaan tuomittu voidaan siirtää vain jos seuraavat edellytykset täyttyvät (3 artikla): a) jos tuomittu on täytäntöönpanovaltion kansalainen; b) jos tuomio on lainvoimainen; c) jos tuomitulla on siirtämispyyntöä vastaanotettaessa suorittamatta vielä vähintään kuusi kuukautta seuraamuksesta tai jos seuraamus ei ole määräaikainen; d) jos tuomittu, tai milloin jompikumpi valtioista hänen ikänsä taikka ruumiillisen tai henkisen tilansa vuoksi pitää sitä välttämättömänä, tuomitun laillinen edustaja on suostunut siirtämiseen; e) jos teko tai laiminlyönti, jonka johdosta seuraamus on määrätty, on täytäntöönpanovaltion lain mukaan rikos tai olisi täytäntöönpanovaltion alueella tehtynä rikos; sekä f) jos tuomiovaltio ja täytäntöönpanovaltio sopivat siirtämisestä.

Kuten ulkomaisten rikostuomioiden täytäntöönpanosta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehdyssä yleissopimuksessa, täytäntöönpanovaltio voi valita täytäntöönpanomenettelyn kahdesta vaihtoehdosta: täytäntöönpanovaltion toimivaltaiset viranomaiset voivat joko jatkaa seuraamuksen täytäntöönpanoa välittömästi tai muuntaa seuraamuksen tuomioistuini- tai hallintomenettelyssä täytäntöönpanovaltion päätökseksi, jolla tuomiovaltiossa määrätty seuraamus muunnetaan samasta rikoksesta täytäntöönpanovaltion laissa säädetyksi seuraamukseksi (9 artikla). Seuraamuksen täytäntöönpano määräytyy täytäntöönpanovaltion lain mukaan, ja ainoastaan tämä valtio on toimivaltainen tekemään sitä varten tarvittavat päätökset.

Siinä tapauksessa, että täytäntöönpanoa päätetään jatkaa, menettelysäännöt (jotka määritellään vuoden 1983 yleissopimuksen 10 artiklassa) ovat samat kuin vuoden 1991 yleissopimuksessa (ks. edellä). Jollei seuraamus laadultaan tai kestoltaan ole kuitenkaan yhdenmukainen täytäntöönpanovaltion lain kanssa, täytäntöönpanovaltio voi muuttaa seuraamuksen laissaan samantapaisesta rikoksesta säädetyksi rangaistukseksi tai toimenpiteeksi.

Jos seuraamus muunnetaan (11 artikla), sovelletaan täytäntöönpanovaltion laissa säädettyä menettelyä. Seuraamusta muuntaessaan toimivaltainen viranomainen a) ei voi puuttua siihen, mitä asiassa on katsottu selvitetyn siltä osin kuin tämä suorasti tai epäsuorasti ilmenee tuomiovaltiossa annetusta tuomiosta; b) ei saa muuntaa seuraamusta, johon sisältyy vapaudenmenetys, maksuseuraamukseksi; c) vähentää seuraamuksesta koko sen ajan, jonka tuomittu on ollut vapautensa menettäneenä; sekä d) ei saa huonontaa tuomitun rikosoikeudellista asemaa eikä se ole velvollinen noudattamaan niitä vähimmäisrangaistuksia, jotka tehdyn rikoksen tai tehtyjen rikosten osalta on täytäntöönpanovaltion laissa mahdollisesti säädetty. Artiklan b ja c alakohdan edellytykset eroavat vuoden 1991 yleissopimuksen 8 artiklan 5 kohdan edellytyksistä siinä, että vuoden 1991 yleissopimus mahdollistaa vapausrangaistuksen muuntamisen maksuseuraamukseksi, ellei tätä ole erikseen kielletty. Artiklan c alakohdan edellytyksellä ei ole vastinetta vuoden 1991 yleissopimuksessa.

Tuomiovaltion kannalta tuomitun siirtyminen täytäntöönpanovaltion viranomaisten vastuulle merkitsee sitä, että tuomion täytäntöönpano tuomiovaltiossa keskeytyy. Tuomiovaltio ei saa enää panna seuraamusta täytäntöön, jos täytäntöönpanovaltio katsoo, että seuraamus on jo kokonaan pantu täytäntöön (8 artikla).

Yleissopimuksen soveltamista ovat vaikeuttaneet tulkintaerot, jotka koskevat kansalaisuuden käsitettä, tuomitun henkistä tilaa, maksamattomien sakkojen käsittelyä ja siirtopyyntöjen käsittelyaikojen laiminlyöntiä, sekä siirtoon osallistuvien valtioiden rikosoikeudellisten järjestelmien eroavuudet.

a. Kansalaisuus: Yleissopimuksessa määrätään, että tuomittu voidaan siirtää yleissopimuksen nojalla ainoastaan jos hän on täytäntöönpanovaltion kansalainen (3 artikla). Tätä määräystä on kuitenkin tulkittava yhdessä 3 artiklan 4 kohdan kanssa, jonka mukaan sopimusvaltio voi erillisessä selityksessä määritellä, mitä se omalta osaltaan tarkoittaa "kansalaisella" tätä yleissopimusta sovellettaessa. Sopimusvaltio voi siis päättää soveltaa yleissopimusta myös muihin kuin "kansalaisiin", esimerkiksi sellaisiin muiden valtioiden kansalaisiin, jotka asuvat vakinaisesti sen alueella. Valitettavasti sopimuspuolet eivät tulkitse tätä määräystä yhdenmukaisesti. Euroopan neuvosto onkin suosituksessaan nro (88) 13 esittänyt, että sopimusvaltiot määrittelisivät "kansalaisen" käsitteen väljästi. Euroopan neuvoston mukaan tärkeimpänä kriteerinä tulisi olla henkilön vakinainen asuinpaikka.

b. Mielenterveysongelmista kärsivien tuomittujen tilanne: tällaisia henkilöitä ei välttämättä tuomita rangaistukseen termin tavanomaisessa merkityksessä, vaikka heidät todettaisiinkin tekoon syyllisiksi. Sopimusvaltioiden lainsäädännön mukaan heidät voidaan alentuneen syyntakeisuuden tai syyntakeettomuuden vuoksi joko tuomita suoraan määräämättömäksi ajaksi erityislaitokseen tai syyte voidaan jättää nostamatta mutta tekijä määrätä erityislaitokseen, koska hänen katsotaan olevan vaaraksi muiden henkilöiden turvallisuudelle. Eräät sopimusvaltiot kuitenkin katsovat, että yleissopimusta ei sovelleta viimeksi mainittuun tuomittujen ryhmään. Tämän tulkintaeron poistamiseksi Euroopan neuvosto aikoo antaa uuden suosituksen, jonka mukaan yleissopimusta olisi sovellettava kaikkiin mielenterveysongelmista kärsiviin tuomittuihin.

c. Eräissä jäsenvaltioissa (esim. Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Ranskassa) voidaan määrätä samanaikaisesti sekä maksuseuraamus että vapausrangaistus. Tällaisissa tapauksissa ei ole harvinaista, että tuomiovaltio ei ota tuomitun siirtopyyntöä käsiteltäväksi ennen kuin hän on suorittanut sakkoseuraamuksen. Euroopan neuvosto on pyrkinyt torjumaan tällaisen käytännön: suosituksensa nro R (92) 18 1 kohdan f alakohdassa se on kehottanut sopimusvaltioita toteuttamaan toimenpiteitä, jotta niiden ei tarvitse kieltäytyä siirrosta pelkästään sen vuoksi, että tuomitulle tuomion yhteydessä määrätty sakkoseuraamus on suorittamatta. Koska suositus ei kuitenkaan ole johtanut käytännöstä luopumiseen, Euroopan neuvosto aikoo nyt selvittää ongelmaa lähemmin ja esittää ratkaisua laatimalla yleissopimukseen uuden lisäpöytäkirjan.

d. On todettu, että eräillä tuomiovaltioilla on tapana kieltäytyä siirrosta, jos tuomittu sen ansiosta voisi suorittaa kotimaassaan lievemmän rangaistuksen kuin hänelle on tuomiovaltiossa määrätty. Näin voi käydä paitsi silloin kun täytäntöönpanovaltio valitsee seuraamuksen muuntamisen (11 artikla) myös silloin kun se valitsee seuraamuksen täytäntöönpanon jatkamisen (10 artikla). Riski on ilmeinen silloin kun kyseessä on seuraamuksen muuntaminen, koska täytäntöönpanovaltion laki (jossa voidaan hyvinkin säätää lievemmästä rangaistuksesta) korvaa täysin tuomiovaltion lain (ks. 9 artiklan 1 kohdan b alakohta, jossa viitataan 11 artiklaan). Jos taas valitaan seuraamuksen täytäntöönpanon jatkaminen, täytäntöönpanovaltio saattaa joutua mukauttamaan (tuomiovaltion antamaa) rangaistusta, esimerkiksi siinä tapauksessa että se ylittää täytäntöönpanovaltion lain salliman enimmäiskeston. Rangaistusten täytäntöönpanoa koskevat huomattavat erot jäsenvaltioiden lainsäädännöissä saattavat käytännössä johtaa lievempään rangaistukseen tai jopa välittömään vapauttamiseen.⁹⁴ Tämä koskee erityisesti vapautteen pääsyä ennen määräaikaa (ks. edellä). Välittömään vapauttamiseen liittyvän ongelman ratkaisemiseksi Euroopan neuvosto on antanut 27. kesäkuuta 2001

⁹⁴ Seuraamuksen täytäntöönpano määräytyy täytäntöönpanovaltion lain mukaan, ja ainoastaan tämä valtio on toimivaltainen tekemään sitä varten tarvittavat päätökset (yleissopimuksen 9 artiklan 3 kohta).

suosituksen⁹⁵, jossa ehdotetaan rangaistuksen vähimmäistäytäntöönpanoa (esimerkiksi puolet rangaistuksen kokonaiskestosta), minkä jälkeen sopimusvaltioiden tulisi helpottaa tuomitun siirtämistä.⁹⁶

3.2.1.6. Tuomittujen siirtämisestä tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen 18 päivänä joulukuuta 1997 tehty lisäpöytäkirja

Tuomittujen siirtämisestä tehtyä Euroopan neuvoston yleissopimusta on täydennetty 18 päivänä joulukuuta 1997 tehdyllä lisäpöytäkirjalla.⁹⁷ Lisäpöytäkirja tuli voimaan 1. kesäkuuta 2000. Sen on ratifioinut kuusitoista Euroopan neuvoston jäsenvaltiota. Euroopan unionin jäsenvaltioista yksitoista on allekirjoittanut ja viisi ratifioinut sen.

Lisäpöytäkirja täydentää tuomittujen siirtämisestä tehtyä vuoden 1983 yleissopimusta. Siinä määritellään tuomioiden täytäntöönpanon siirtoon sovellettavat säännöt, joita sovelletaan ensinnäkin niihin tuomittuihin, jotka ovat paenneet tuomiovaltiosta kansalaisuusvaltioonsa, ja toisaalta niihin tuomittuihin, joille on heille annetun tuomion vuoksi annettu karkotusmääräys tai muu toimenpide, jonka seurauksena heidän ei enää sallita jäävän tuomiovaltion alueelle vankilasta vapauttamisen jälkeen.

3.2.1.7. Sopimus tuomittujen siirtämisestä 25 päivänä toukokuuta 1987 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen soveltamisesta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä⁹⁸

Tämä sopimus täydentää tuomittujen siirtämisestä vuonna 1983 tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen (jäljempänä 'tuomittujen siirtämisestä tehty yleissopimus') määräyksiä niiden jäsenvaltioiden välisissä suhteissa, jotka ovat ratifioineet kyseisen Euroopan neuvoston yleissopimuksen (1 artikla). Sopimuksen on allekirjoittanut yksitoista ja ratifioinut neljä jäsenvaltiota.

Tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimuksen soveltamista varten jokaisen jäsenvaltion on rinnastettava omiin kansalaisiinsa sellaiset muiden jäsenvaltioiden kansalaiset, joiden siirtäminen näyttää olevan tarpeen ja asianomaisen etujen mukaista siksi, että hänen vakinainen asuinpaikkansa on kyseisen valtion alueella (2 artikla). Tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimuksen soveltamista varten annetut selitykset eivät vaikuta tämän sopimuksen sopimuspuolina oleviin valtioihin. Kukin jäsenvaltio voi suhteissaan muihin tämän sopimuksen sopimusvaltioihin uudistaa tai muuttaa tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimuksen soveltamista varten antamiaan selityksiä (3 artikla).

⁹⁵ Tuomittujen siirtämistä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen toimintaa koskeva suositus 1527 (2001).

⁹⁶ Asiantuntijakomitea, joka käsittelee eurooppalaisten yleissopimusten toimivuutta rikosoikeuden alalla, on kuitenkin vastustanut tätä 22. tammikuuta 2003 antamassaan lausunnossa toteamalla, että täytäntöönpanon vähimmäistason määrittäminen vähentäisi joustavuutta, joka on yksi yleissopimuksen tunnustetuista ansioista. Lisäksi kiinteä vähimmäistaso estäisi toteuttamasta tapauskohtaisia ratkaisuja. Komitea kannattaakin menettelyä, jonka keskeisenä ajatuksena on "tietty oikeuden toteutumisen kannalta sopiva ajanjakso".

⁹⁷ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

⁹⁸ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://ue.eu.int/ejn>

3.2.2. *Ehdollista rangaistusta, ehdonalaista vapauttamista tai vaihtoehtoista rangaistusta koskevien päätösten tunnustaminen*

3.2.2.1. Ongelman kuvaus ja tunnistaminen

Rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanoa koskevan toimenpideohjelman 4 luvussa ”Rangaistuksen jälkeiseen seurantaan liittyvät päätökset” vahvistetaan erityisesti koeajaksi keskeytettyyn tuomioon tai ehdonalaiseen vapauteen liittyvien valvonta- tai avustustoimien osalta seuraava tavoite ja toimenpide:

”Tavoite: Yhteistyön varmistaminen niiden henkilöiden osalta, joilla on erityisesti koeajaksi lykättyyn tuomioon tai ehdonalaiseen vapauteen liittyviä velvoitteita tai joihin kohdistetaan näihin liittyviä valvonta- tai avustustoimenpiteitä.

Toimenpide 23: *Pyritään tehostamaan ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen tai ehdonalaisesti vapautettujen valvonnasta 30. marraskuuta 1964 allekirjoitetun eurooppalaisen yleissopimuksen soveltamista. Erityisesti olisi selvitettävä, missä määrin tietyt täytäntöönpanoa koskevat varaukset tai täytäntöönpanosta kieltäytymisen perusteet voitaisiin tehdä pätemättömiksi Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä, tarvittaessa jonkin erityisvälineen avulla.”*

Edellä mainitut velvoitteet tai valvonta- ja avustustoimet, jotka liittyvät vankilatuomioiden täytäntöönpanon keskeyttämiseen tai ehdonalaista vapauttamista koskeviin päätöksiin, aiheuttavat samoja ongelmia kuin vaihtoehtoisten rangaistusten tunnustaminen.

Vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroinen tunnustaminen aiheuttaa ongelmia seuraavista syistä. Ensinnäkin, kuten vaihtoehtoisten rangaistusten lähentämistä koskevassa osassa jo todettiin, tällaisten rangaistusten tavoitteet ja oikeudellinen luonne eroavat toisistaan huomattavasti: eräissä jäsenvaltioissa tietyt vaihtoehtoiset rangaistukset ovat joko pääasiallisia tai korvaavia rangaistuksia, toisissa taas samat rangaistukset ovat vankilatuomion täytäntöönpanon keskeyttämiseen liittyviä toimenpiteitä. Myös vaihtoehtoisten rangaistusten sisältö vaihtelee suuresti. Lisäksi kaikissa jäsenvaltioissa ei ole käytössä tiettyjä vaihtoehtoisia rangaistuksia eikä niiden edellyttämiä sosiaalisia rakenteita ja valvontaorganisaatioita. Sitä paitsi osa vaihtoehtoista rangaistuksista (ne, jotka voidaan määrätä sovittelun perusteella) on eräissä jäsenvaltioissa ohjattu yksinkertaistettuun menettelyyn, joka toteutetaan osittain perinteisen rikosoikeudellisen menettelyn ulkopuolella ja joka johtaa yleensä asian käsittelyn lopettamiseen, jos yksinkertaistettu menettely osoittautuu tulokselliseksi.

Vaikka jäsenvaltioiden lainsäädännössä pyritään välttämään avoin syrjintä, on todettava, että kansalliset tuomioistuimet eivät käytännössä määrää tuomion täytäntöönpanon keskeyttämiseen liittyviä uudelleen koulutustoimenpiteitä sellaisille henkilöille, joiden vakinainen kotipaikka ei ole tuomiovaltiossa vaan toisessa jäsenvaltiossa. Koska tuomiovaltio ei voi toteuttaa valvontatoimenpiteitä rikoksenteijän asuinvaltiossa⁹⁹, tekijällä on riski saada ehdoton vankeusrangaistus, vaikka rikokset olisivat sinänsä vähäisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksenteijä saa ankaramman rangaistuksen kuin siinä tapauksessa, että olisi tehnyt saman teon asuinvaltiossaan. Ongelmien pääsyy tässä tapauksessa ei ole ulkomaan kansalaisuus vaan se, että tuomitun vakinainen asuinpaikka on toisessa jäsenvaltiossa.

⁹⁹ Jos tuomiovaltio toteuttaisi valvontatoimia rikoksenteijän asuinvaltiossa, se loukkaisi kyseisen valtion itsemääräämisoikeutta, paitsi jos asiasta olisi määrätty kansainvälisessä sopimuksessa tai Euroopan unionin lainsäädännössä.

Euroopan unionin tasolla ei ole nykyään lainsäädäntöä vaihtoehtoisten rangaistusten täytäntöönpanosta toisessa jäsenvaltiossa. Belgian hallitus tosin esitti vuonna 2002 aloitteen kansallisten yhteyspisteiden eurooppalaisen verkon perustamiseksi restoratiivisen oikeuden alalla.¹⁰⁰ Aloitteen tarkoituksena on kehittää ja edistää restoratiivisen oikeuden eri osa-alueita ottamalla käyttöön kansallisten yhteyspisteiden eurooppalainen verkosto. Siinä ei kuitenkaan käsitellä vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroista tunnustamista.

3.2.2.2. Nykyiset välineet

Euroopan neuvoston piirissä tehdyn, **ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen tai ehdonalaisesti vapautettujen valvonnasta tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen**¹⁰¹ tarkoituksena on löytää ratkaisu edellä mainittuihin ongelmiin. Yleissopimus allekirjoitettiin 30. marraskuuta 1964 ja se tuli voimaan 22. elokuuta 1975. Sen on ratifioinut kuusitoista valtiota. Tähän mennessä sen on allekirjoittanut yksitoista¹⁰² ja ratifioinut kahdeksan¹⁰³ EU:n jäsenvaltiota.

Yleissopimuksen tarkoituksena on antaa tuomituille mahdollisuus poistua yhden sopimuspuolen (tuomiovaltion) alueelta, missä heidät on tuomittu ehdolliseen rangaistukseen tai päästetty ehdonalaiseseen vapauteen ja asettaa heidät tarvittavaan viranomaisvalvontaan toisen sopimuspuolen (täytäntöönpanovaltion) alueella. Yleissopimusta sovelletaan henkilöihin, jotka on todettu tuomioistuimen päätöksellä syyllisiksi ja joiden osalta rangaistuspäätöksen antamista on ehdollisesti lykätty tai joille on määrätty ehdollinen vapaudenmenetys tai vapausrangaistus, jonka täytäntöönpano on ehdollisesti keskeytetty kokonaan tai osittain joko tuomion antamisen yhteydessä ("ehdollinen rangaistus") tai sen jälkeen ("ennen määräaikaa tapahtuva vapauttaminen")¹⁰⁴.

Yleissopimuksen mukaan sopimuspuolet sitoutuvat antamaan keskinäistä apua tuomitun sopeuttamiseksi uudelleen yhteiskuntaan ulkomailla. Yleissopimuksessa määrätään kolmentyyppisestä keskinäisestä avunannosta:

(1) Ensimmäinen avunannon muoto on valvonta (yleissopimuksen II osasto). Tuomiovaltio voi pyytää valtiota, jonka alueelle rikollinen asettuu vakinaisesti asumaan, huolehtimaan pelkästään valvonnasta. Täytäntöönpanovaltion suorittama valvonta saattaa edellyttää kyseisen valtion valvontatoimien mukauttamista.

Jos valvontatoimia ei tarvitse mukauttaa, valvonta voidaan hyväksyä ilman muodollisuuksia, esimerkiksi silloin kun sitä suoritetaan ainoastaan täytäntöönpanovaltiossa eikä toimia ole tarpeen mukauttaa. Jos ehdollisen rangaistuksen valvonnasta huolehtii täytäntöönpanovaltio, herää kysymys, olisiko tuomiovaltiolla oltava mahdollisuus varmistua siitä, että tuomittu noudattaa ehdolliselle rangaistukselle asetettuja edellytyksiä. Millaista menettelyä tätä varten olisi noudatettava?

Jos täytäntöönpanovaltion laissa ei säädetä tuomiovaltion määräämistä valvontatoimista, täytäntöönpanovaltion on mukautettava toimia oman lainsäädäntönsä mukaan (yleissopimuksen 11 artiklan 1 kohta). Tämä edellyttää, että tuomiota tai rikollisen

¹⁰⁰ EYVL C 242, 8.10.2002, s. 20.

¹⁰¹ Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

¹⁰² Alankomaat, Belgia, Italia, Itävalta, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa ja Tanska.

¹⁰³ Alankomaat, Belgia, Italia, Itävalta, Luxemburg, Portugali, Ranska ja Ruotsi.

¹⁰⁴ Useimmissa jäsenvaltioissa tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaikaa vain ehdollisesti, ks. edellä.

ehdonalaista vapauttamista koskevaa viranomaisen päätöstä muutetaan osittain. Täytäntöönpanovaltion soveltamat valvontatoimet eivät missään tapauksessa saa olla laadultaan tai kestoaltaan ankarammat kuin tuomiovaltion määräämät toimenpiteet (yleissopimuksen 11 artiklan 2 kohta).

Jos on olemassa riski, että ehdollista rangaistusta koskeva päätös joudutaan peruuttamaan joko syytetoimien tai uuden rikoksen vuoksi annetun tuomion takia tai siksi, että tuomittu on laiminlyönyt hänelle asetettuja velvollisuuksia, yleissopimuksen mukaan vain tuomiovaltiolla on toimivalta arvioida omien tietojensa ja täytäntöönpanovaltion toimittamien tietojen perusteella, onko tuomittu täyttänyt hänelle asetetut ehdot, ja tehdä tämän perusteella oman lainsäädäntönsä mukaiset päätelmät (yleissopimuksen 13 ja 15 artikla). Tuomiovaltion on ilmoitettava päätöksestään täytäntöönpanovaltiolle.

(2) Toinen avunantotapa muodostuu rangaistuksen täytäntöönpanosta (yleissopimuksen III osasto), jos tuomiovaltio sitä pyytää ja jos se peruuttaa ehdonalaista vapauttamista koskevan päätöksen. Rangaistuksen täytäntöönpano tapahtuu täytäntöönpanovaltion lain mukaisesti (17 artikla). Jos ehdollinen rangaistus peruutetaan, täytäntöönpanovaltio tarvittaessa korvaa tuomiovaltiossa annetun seuraamuksen rangaistuksella tai toimenpiteellä, joka sen omassa laissa säädetään vastaavasta rikoksesta. Tämän rangaistuksen tai toimenpiteen on oltava mahdollisimman pitkälle samanlainen kuin täytäntöönpanotavassa päätöksessä määrätty rangaistus. Se ei saa ylittää täytäntöönpanovaltion laissa säädettyä rangaistuksen enimmäistasoa eikä luonteensa tai kestoensa puolesta ankaroittaa tuomiovaltiossa määrättyä seuraamusta (19 artikla). Tuomiovaltio ei voi enää tämän jälkeen toteuttaa mitään pyydytyistä täytäntöönpanotoimenpiteistä, paitsi jos täytäntöönpanovaltio ilmoittaa, että se kieltäytyy toimien täytäntöönpanosta tai että niiden täytäntöönpano ei ole mahdollista (20 artikla).

(3) Kolmas keskinäisen avunannon muoto käsittää tuomiovaltion koko toimivallan luovuttamisen täytäntöönpanovaltiolle (yleissopimuksen IV osasto). Tässä tapauksessa täytäntöönpanovaltio mukauttaa rangaistusta tai toimenpidettä oman rikoslakinsa mukaan aivan kuin jos tuomio olisi määrätty samasta rikoksesta, joka on tehty sen alueella. Täytäntöönpanovaltion määräämä seuraamus ei saa johtaa tuomiovaltiossa määrätyn seuraamuksen koventamiseen (23 artikla). Täytäntöönpanovaltio vastaa yksin tämän mukautetun tuomion täytäntöönpanosta ikään kuin se olisi annettu sen oman oikeuslaitoksen piirissä (24 artikla). Jos täytäntöönpanovaltio hyväksyy tämän osaston perusteella esitetyn pyynnön, tuomiovaltiolla ei ole enää oikeutta panna tuomiota täytäntöön (25 artikla).

Ehdollisen rangaistuksen peruuttaminen johtaa useimmissa tapauksissa siihen, että tuomittu joutuu suorittamaan ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanovaltiossa. Näin ollen tästä aiheutuu samoja ongelmia kuin edellä 3.2.1 kohdassa on esitetty.

Vuoden 1964 yleissopimukseen liittyy kaksi merkittävää ongelmaa: lukuisat varaukset¹⁰⁵, joita ovat esittäneet useimmat sopimusvaltiot, sekä kieltäytymisperusteet¹⁰⁶ tekevät sen täytäntöönpanosta tehottomaksi.

¹⁰⁵ Varaukset koskevat erityisesti III ja IV osaston soveltamatta jättämistä.

¹⁰⁶ Yleissopimuksen 7 artiklan mukaan valvontaa, täytäntöönpanoa tai täydellistä soveltamista ei toteuteta: a) jos täytäntöönpanovaltio katsoo, että nämä toimet loukkaavat sen itsemääräämisoikeutta, turvallisuutta tai sen oikeusjärjestyksen perusperiaatteita tai sen muita keskeisiä etuja; b) jos pyynnön aiheena oleva tuomio perustuu tosiseikkoihin, joista on jo annettu lopullinen tuomio täytäntöönpanovaltiossa; c) jos täytäntöönpanovaltio katsoo, että tuomion perusteena olevat tosiseikat ovat luonteeltaan poliittisia rikoksia tai liittyvät tällaiseen rikokseen tai että ne ovat puhtaasti

3.2.3. Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten tunnustaminen

Ajokiellosta määrätään 17 päivänä kesäkuuta 1998 tehdyssä ajokieltoja koskevassa Euroopan unionin yleissopimuksessa.¹⁰⁷ Tämän yleissopimuksen on toistaiseksi ratifioinut vain Espanja, ja siinä määrätty tunnustamismenettely on varsin puutteellinen. Sen mukaan ajokieltoa ei voida tunnustaa suoraan kaikissa unionin jäsenvaltioissa, vaan asiassa on edettävä asuinvaltion välityksellä. Rikoksentekijän asuinvaltiolla on kolme mahdollisuutta panna rikoksentekovaltion antama ajokieltopäätös täytäntöön. Se voi panna päätöksen täytäntöön joko välittömästi tai välillisesti oikeus- tai hallintoviranomaisen päätöksellä tai muuntaa sen asuinvaltion oikeus- tai hallintoviranomaisen päätökseksi, jolloin rikoksentekovaltion päätös korvataan uudella asuinvaltion päätöksellä (ks. yleissopimuksen 4 artiklan 1 kohta). Kahdessa viimeksi mainitussa tapauksessa asuinvaltio voi lyhentää ajokiellon kestoa. Tämä mahdollisuus ei näyttäisi olevan vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen mukainen. Yleissopimuksessa määrätään myös pakollisista ja valinnaisista perusteista, jotka voivat johtaa oikeudenmenetyksen täytäntöönpanosta kieltäytymiseen. Eräät näistä perusteista eivät myöskään näyttäisi sopivan yhteen vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen kanssa.

3.2.4. Päätelmät

Edellä mainittuja yleissopimuksia ei ole allekirjoitettu eikä ratifioitu kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa, lukuun ottamatta tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehtyä Euroopan neuvoston yleissopimusta, jonka kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet ja ratifioineet. Nekin harvat (EU:n) jäsenvaltiot, jotka ovat ratifioineet nämä yleissopimukset, ovat esittäneet lukuisia selityksiä ja varaumia, mikä vähentää huomattavasti yleissopimusten tehokkuutta. Tässä ei ole tarpeen toistaa kohdissa 3.2.1 ja 3.2.2 esitettyä kritiikkiä, joka kohdistuu suunniteltujen säädösten sisältöön, sillä tätä kysymystä tarkastellaan lähemmin kohdassa 4.2. Riittää kun todetaan, että Euroopan unionin jäsenvaltioiden käytössä olevat välineet, joiden perusteella tuomio voidaan tunnustaa ja panna täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa, ovat varsin puutteellisia, ja siltä osin kuin niitä on olemassa, parannuksia

sotilaallinen rikos; d) jos seuraamus on tuomiovaltion tai täytäntöönpanovaltion lain mukaan vanhentunut; e) jos rikoksentekijälle myönnetään yleinen tai henkilökohtainen armahdus tuomiovaltiossa tai täytäntöönpanovaltiossa. Lisäksi valvonnasta, täytäntöönpanosta tai täydellisestä soveltamisesta on mahdollisuus kieltäytyä: a) jos täytäntöönpanovaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat päättäneet olla aloittamatta syytetoimia tai lopettaa syytetoimet, jotka oli aloitettu samojen tosiseikkojen vuoksi; b) jos täytäntöönpanovaltiossa on aloitettu syytetoimet tuomion perusteena olevien tosiseikkojen vuoksi; c) pyynnön aiheena oleva tuomio on poissaolotuomio; d) jos täytäntöönpanovaltio katsoo, että tuomio, jonka täytäntöönpanoa siltä pyydetään, on ristiriidassa sen rikosoikeuden soveltamista koskevien periaatteiden kanssa ja erityisesti jos rikoksentekijää ei olisi tuomittu täytäntöönpanovaltiossa hänen ikänsä vuoksi.

¹⁰⁷

Ajokieltoja koskevan yleissopimuksen selitysmuistio, EYVL C 211, 23.7.1999, s. 1.

kaivataan (tämä koskee erityisesti tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä toukokuuta 1987 tehtyä Euroopan neuvoston yleissopimusta).

4. EUROOPAN UNIONIN TASOLLA TODETUT ONGELMAT JA TOIMINNAN TARVE

4.1. Vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten lähentäminen

Kuten muillakin aloilla, myös vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten lähentämisessä Euroopan unionin toimintaa ohjaavat toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaate. Toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden soveltamista koskevan pöytäkirjan mukaan yhteisön toiminta on perusteltua silloin, kun on kyse useisiin jäsenvaltioihin vaikuttavista näkökohdista, kun pelkkä jäsenvaltioiden toiminta tai yhteisön toiminnan puuttuminen olisi ristiriidassa perustamissopimuksessa olevien vaatimusten kanssa tai silloin, kun yhteisön tasolla toteutetusta toiminnasta olisi selkeästi etua sen laajuuden tai vaikutusten vuoksi.

Tämän lähestymistavan merkitystä korostettiin 25.–26. huhtikuuta 2002 kokoontuneen oikeus- ja sisäasioiden neuvoston päätelmissä¹⁰⁸, joissa vaadittiin jäsenvaltioiden rikosoikeudellisilta järjestelmiltä johdonmukaisuutta ja seuraamuksiin liittyvien erojen hyväksymistä. On jo todettu, että eroavuudet johtuvat ajan myötä kehittyneistä ja syvälle jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiin juurtuneista historiallisista, kulttuurisista ja oikeudellisista syistä, jotka ilmentävät sitä, millä tavoin kukin valtio on joutunut kohtaamaan rikosoikeuteen liittyviä peruskysymyksiä ja miten se on ne ratkaissut. Kyseessä on ala, joka muodostaa valtioiden itsemääräämisoikeuden ytimen.

Kuten Tampereella kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmissä muistutetaan, unionin toimintaa rikosasioissa tehtävän oikeudellisen yhteistyön alalla ohjaa vastavuoroisen tunnustamisen periaate. Voidaan kuitenkin kysyä, mitä seurauksia rikosoikeudellisten seuraamusten kirjavuus aiheuttaa. Olisi tarkasteltava erityisesti sitä, aiheuttavatko jotkut näistä eroista esteen unionin tavoitteeksi asetetun vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamiselle.

Komissio katsoo, että unionin tasolla voitaisiin toteuttaa toimia silloin kun ne ovat tarpeen yhdenmukaistetuilla aloilla toteutettavan politiikan tehokkuuden varmistamiseksi. Voidaan esimerkiksi kysyä, onko unionin tasolla edellä kuvatuissa rajoissa laadittu ”yhdenmukaistettu” ratkaisu johonkin rikosoikeudelliseen ongelmaan todella tehokas. Toisin sanoen, voidaanko korkeatasoisen suojelun tavoite saavuttaa, jos tiettyjä käyttäytymismalleja ei kaikkialla ole säädetty rangaistaviksi tai jos niistä ei käytännössä rangaista?

Voidaan myös kysyä, onko olemassa riski, että jotkut rikolliset siirtävät laittoman toimintansa sellaiseen jäsenvaltioon, jossa sitä ei ole kriminalisoitu tai jossa siitä rangaistaan lievemmin. Olisi kiinnostavaa tutkia, onko tämä vain akateeminen kysymys vai onko kyseessä todellinen ongelma esimerkiksi talousrikollisuuden alalla, yritysmaailmassa tai uusia teknologioita hyödyntävän rikollisuuden piirissä.

Voitaisiin myös pohtia, missä määrin yhdenmukaisuuden puute vaikeuttaa vapaata liikkuvuutta, vai onko kansalaisten päinvastoin varauduttava siihen, että toiminta, joka on heidän asuinvaltiossaan laillista, onkin toisessa jäsenvaltiossa kielletty (mainittakoon esimerkkeinä vaikkapa rasismiin, pedofiliaan tai huumausaineiden käyttöön liittyvät teot).

¹⁰⁸ Ks. kohta 2.1.5.

1. kysymys: Missä määrin rikosoikeudellisten seuraamusjärjestelmien eroavuudet vaikeuttavat vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamista esimerkiksi siten, että

(1) rikolliset siirtyvät toiseen valtioon, jossa toimintaa ei ole säädetty rangaistavaksi tai jossa siitä rangaistaan lievemmin, tai

(2) siitä aiheutuu esteitä henkilöiden vapaalle liikkuvuudelle?

Komission näkemyksen mukaan mahdollisuudet toteuttaa toimia erityyppisten seuraamusten osalta voidaan jakaa edellä käytetyn jaottelun mukaisesti seuraavasti:

4.1.1. Aineellisen rikosoikeuden säännöt

4.1.1.1. Legaliteetti- ja opportunitaettiperiaate

Valinta legaliteetti- tai opportunitaettiperiaatteen välillä herättää kysymyksen siitä, olisiko luotava erityinen yhteisön kriminaalipolitiikka, jossa syytetoimet keskitettäisiin ensisijaisesti tiettytyyppeihin rikoksiin.

Vihreässä kirjassa Euroopan syyttäjäntoimen perustamisesta¹⁰⁹ komissio on ilmaissut pitävänsä yhteisön talousarvioon kohdistuvien petosten osalta parempana legaliteettiperiaatetta eli ehdotonta syyttämisvelvollisuutta, jota lievennettäisiin tietyin poikkeuksin. Periaatteessa tämä tarkoittaa sitä, että syytekäytännön on oltava yhdenmukainen koko Euroopan oikeusalueella, jolloin Euroopan syyttäjälle ei jää syyteharkintaa. Syyskuussa 2002 järjestetyssä vihreää kirjaa koskevassa julkisessa kuulemistilaisuudessa valtaosa osanottajista katsoi, että tällä alalla on parempi pitäytyä legaliteettiperiaatteeseen, jota lievennetään tietyin poikkeuksin.

Päätavoitteena on löytää tasapaino näiden vaihtoehtojen välillä ja varmistaa lainkäytön tehokkuus. Periaatteessa tämän tasapainon löytäminen on kunkin jäsenvaltion asia, mutta voitaisiin ajatella, että jäsenvaltioiden välillä ei olisi suuria eroja syytetoimien aloittamisessa ainakaan silloin kun kyseessä ovat rikokset, jotka on määritelty unionin tasolla yhdenmukaisesti.

4.1.1.2. Rikostuomioistuimen harkintavalta

Riippumattomuus on yksi tuomioistuimen toiminnan perusedellytyksistä. Se perustuu kaikissa jäsenvaltioissa tunnustettuun periaatteeseen toimivallan jakamisesta. Yleensä rikostuomioistuimella on rangaistuksen määräämisessä huomattava harkintavalta. Ei siis ole tarpeen antaa tätä koskevia pakottavia sääntöjä. Sitä paitsi Amsterdamin sopimukseen liitetyn julistuksen nro 8 mukaan jäsenvaltioita, joiden oikeusjärjestelmässä ei ole määräyksiä vähimmäisseuraamuksista, ei voida velvoittaa ottamaan sellaisia käyttöön.

Rikosoikeudellisten rangaistusten yhdenmukaistamista koskevassa selvityksessä (*”L’harmonisation des sanctions pénales en Europe”*) sen sijaan katsotaan, että ns. *soft law* -säännökset suosivat enimmäis- ja vähimmäisrangaistusten väliin jäävien rangaistusten määräämistä (*tuomiota koskevat suuntaviivat*) tai tiettyyn vyöhykkeeseen kuuluvien rangaistusten määräämistä *normaalitapauksissa*. Toinen vaihtoehto olisi suorittaa

¹⁰⁹ KOM(2001) 715 lopullinen, 11.12.2001, kohta 6.2.2.1.

säännöllisin väliajoin vertailua joko asiantuntijatapaamisten tai tapaustutkimusten avulla, jotta voitaisiin selvittää rangaistusten määräämiseen liittyvät jäsenvaltioiden tuomioistuinten käytänteet. Voittaisiin myös harkita, että unionin tasolla otettaisiin mallia esimerkiksi sellaisista järjestelmistä kuin Skotlannissa kehitetty *High Court Sentencing Information System*, johon kaikilla skotlantilaisilla tuomareilla on pääsy ja johon on koottu kaikki High Courts -tuomioistuinten ratkaisut, joita muut tuomioistuimet voivat käyttää suuntaviivoina.

4.1.1.3. Osallisuuden aste ja avunanto

Unionin tasolla jo tehty ja parhaillaan vireillä olevat puitepäätökset¹¹⁰ sisältävät yleensä säännöksiä, joiden tarkoituksena on kriminalisoida rikokseen yllyttäminen ja siihen osallistuminen ja määrätä näistä teoista rikosoikeudellisia rangaistuksia (joiden on oltava tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia¹¹¹), koska niiden avulla on edistetty kussakin puitepäätöksessä tarkoitettujen rikosten toteuttamista.

Ei tunnu mahdolliselta lähentää rangaistuksia osallisuuden asteen perusteella ilman että lähennetään ensin osallisuuden eri asteiden ja rikoksentekijälle määrättävän rangaistuksen määrittelyä, sillä hyvin usein rikokseen osalliselle määrättävä rangaistus perustuu rikoksentekijälle määrättyyn rangaistukseen (niissä jäsenvaltioissa, joissa rangaistusta yleensä voidaan eriyttää tällä perusteella).

4.1.1.4. Rangaistuksen koventamis- ja lieventämisperusteet

Koska rangaistuksen koventaminen tiettyjen laissa säädettyjen edellytysten mukaisesti tapahtuu yleensä suhteessa perusrikoksesta määrättävään rangaistukseen, jota ei pääsääntöisesti ole yhdenmukaistettu, on vaikea kuvitella toimenpiteiden lähentämistä tälläkään alalla.

Lieventämisperusteiden osalta olisi joka tapauksessa varmistettava, ettei rangaistuksen suhteelliseen lieventämiseen tähtäävä järjestelmä joudu ristiriitaan Amsterdamin sopimukseen liitetyn julistuksen nro 8 kanssa, jonka mukaan jäsenvaltioita ei voida velvoittaa ottamaan käyttöön vähimmäisseuraamuksia, jos niiden oikeusjärjestelmässä ei ole niitä koskevia määräyksiä.

Unionin tasolla toteutettavien toimien vaikutus jäisi näin ollen todennäköisesti hyvin rajalliseksi, minkä lisäksi niiden oikeutus olisi varsin kyseenalainen.

4.1.1.5. Uusintarikollisuus

Rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanoa koskeva toimenpideohjelma¹¹² sisältää useita toimenpiteitä, jotka tähtäävät siihen, että jäsenvaltion tuomioistuin ottaisi rikoksentekijän rikoshistoriaa arvioidessaan ja tuomiota määrittäessään huomioon myös toisessa jäsenvaltiossa annetun tuomion.

¹¹⁰ Ks. kohta 2.1.5.

¹¹¹ Esim. ihmiskaupan torjunnasta tehdyn neuvoston puitepäätöksen 2 ja 3 artikla (EYVL L 203, 1.8.2002, s. 1); muihin maksuvälineisiin kuin käteisrahaan liittyvien petosten ja väärennysten torjunnasta tehdyn neuvoston puitepäätöksen 5 ja 6 artikla (EYVL L 149, 2.6.2001, s. 1).

¹¹² EYVL C 12, 15.1.2001, s. 10.

Erityisesti toimenpiteessä nro 2 säädetään, että olisi hyväksyttävä yksi tai useampia välineitä, joilla vakiinnutetaan periaate siitä, että jäsenvaltion tuomioistuimen on voitava ottaa huomioon muissa jäsenvaltioissa annetut lopulliset rikostuomiot arvioidessaan rikoksenteikijän rikoshistoriaa, todetessaan uusimistapaukset ja määrittäessään soveltuvat rangaistukset ja toimeenpanomenettelyt.

Jäsenvaltioiden käytäntö vaihtelee sen suhteen, miten ne ottavat huomioon toisissa jäsenvaltioissa annetut lainvoimaiset rikosoikeudelliset tuomiot toimenpiteessä 2 tarkoitetulla tavalla. Rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevyydestä vuonna 1970 tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen¹¹³ 56 artiklassa määrätään, että ”*kunkin sopimusvaltion on toteutettava tarkoituksenmukaisiksi katsomansa lainsäädäntötoimenpiteet, joiden nojalla sen tuomioistuimet voivat tuomiota määrittäessään ottaa huomioon eurooppalaisten tuomioistuinten kontradiktorisessa menettelyssä jostakin toisesta rikoksesta aiemmin antamat rikosoikeudelliset tuomiot, jotta niiden osalta voidaan ottaa huomioon kaikki tai osa niistä vaikutuksista, joita kyseisen valtion laissa säädetään sen alueella annettujen tuomioiden osalta. Sopimusvaltion on määriteltävä edellytykset, joiden täyttyessä tällaiset tuomiot otetaan huomioon.*” Vain neljä jäsenvaltiota on kuitenkin ratifioinut vuoden 1970 yleissopimuksen tekemättä 56 artiklaa koskevia varauksia.¹¹⁴

On selvää, että rangaistuksen antavalla oikeusviranomaisella on oltava tieto toisessa valtiossa annetusta tuomiosta, jotta hän voi ottaa sen huomioon. Keskinäisen tietojenvaihdon helpottamiseksi olisikin vastavuoroista tunnustamista koskevan toimenpideohjelman toimenpiteen nro 3 mukaisesti otettava käyttöön kaikille Euroopan unionin virallisille kielille käännetty vakiolomake rikosrekisteritietojen pyytämistä varten. Tässä voidaan käyttää mallina Schengen-eliimiä varten laadittuja vakiolomakkeita. Komissio on esittänyt ehdotuksissaan eurooppalaista todisteiden luovuttamismääräystä koskevaksi neuvoston puitepäättökseksi¹¹⁵ vakiolomakkeen mallia rikosrekisteritietojen pyytämistä varten. Näin voitaisiin panna täytäntöön rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanoa koskevan toimenpideohjelman toimenpide nro 3.

Kyseisen toimenpideohjelman toimenpiteen 4 mukaan olisi suoritettava toteutettavuustutkimus sen määrittelemiseksi, miten tiedot määrätyn henkilön rikosoikeudellisesta tuomiosta voitaisiin parhaiten saada Euroopan unionin toimivaltaisten viranomaisten käyttöön, yksilönvapauksia ja tietosuojaa koskevat vaatimukset huomioon ottaen. Komissio on myöntänyt rahoitusta kahteen selvitykseen, jotka edistävät toimenpideohjelmassa ehdotetun toteutettavuustutkimuksen suorittamista.

Komissio aikoo käsitellä toisissa jäsenvaltioissa annettuja tuomioita koskevia tietoja ja niiden huomioon ottamista uusien syytetoimien ja tuomioiden yhteydessä erillisessä selvityksessä ja ehdotuksissa.

Uusintarikollisuus on kuitenkin herättänyt keskustelua, jota on syytä kommentoida myös tässä vihreässä kirjassa.

¹¹³ Euroopan neuvoston sopimus nro 70. Yleissopimus avattiin allekirjoittamista varten 28. toukokuuta 1970 ja se tuli voimaan 26. heinäkuuta 1974. Se on saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

¹¹⁴ Espanja, Itävalta, Ruotsi ja Tanska.

¹¹⁵ KOM(2003) 688 lopullinen, 14.11.2003.

Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisen on näyttävä myös siten, että toisen jäsenvaltion tuomioistuimen tekemät päätökset otetaan huomioon samalla tavalla kuin vastaavaa rikosta koskevat kansalliset päätökset. Jos rikoksentehtyjä on jo tuomittu toisessa jäsenvaltiossa samantyyppisestä rikoksesta, tämä on otettava huomioon rikoksenuusimisen toteamisessa.

Tämän yksinkertaisen periaatteen soveltamisessa törmätään kuitenkin käytännössä tiettyihin vaikeuksiin. Ensimmäinen niistä liittyy siihen, mihin rikosluokkaan ensimmäisen päätöksen tehnyt tuomioistuin on sijoittanut rikoksen. Kyseessä on perinteinen kaksoisrangaistavuutta koskeva kysymys, josta on jo laadittu unionin tasolla monia selvityksiä. Siihen liittyy kuitenkin uusintarikollisuuden yhteydessä muuan erityinen näkökohta, sillä eräät jäsenvaltiot soveltavat tiettyjen rikosten osalta periaatetta, jonka mukaan toinen rikos katsotaan rikoksenuusimiseksi vain jos se on edustaa samaa rikostyyppiä kuin rikos, jonka vuoksi ensimmäinen tuomio on annettu (esimerkki: kaksi perättäistä huumekauppaan liittyvää rikosta). Voitaissiinkin harkita, että unionin tasolla otettaisiin käyttöön vähimmäistoimenpiteenä erityismekanismi sen arvioimiseksi, onko kyse rikoksenuusimisesta, ja toisissa jäsenvaltioissa annettujen rikosoikeudellisten tuomioiden huomioon ottamiseksi kaikissa jäsenvaltioissa silloin kun ne koskevat tiettyjä rikoksia.

Toinen vaikeus liittyy päätöstyyppeihin, siihen mikä viranomainen on tehnyt päätöksen (tuomioistuimen ohella syytetoimet voidaan joskus lopettaa myös syyttäjän tai joissain tapauksissa hallintoviranomaisten päätöksellä), rangaistus- tai tuomiotyyppiin (ehdoton tai ehdollinen vankeusrangaistus, vaihtoehtoinen rangaistus, rangaistuksesta vapauttaminen tai sovittelu jne.) sekä määrätyn rangaistuksen keston. Nämä tekijät saatetaan kansallisesta lainsäädännöstä riippuen ottaa huomioon määritettäessä sitä, onko kyse rikoksenuusimisesta. Voisi olla hyödyllistä laatia näihin tekijöihin yhteinen lähestymistapa, jota noudatettaisiin kansallisia lainsäädäntöjä sovellettaessa.

Kansalliset lainsäädännöt eroavat toisistaan myös siinä, miten pitkän ajan kuluessa rikosoikeudelliset päätökset otetaan huomioon rikoksenuusimisen toteamista varten, ja millä edellytyksillä ensimmäistä päätöstä ei oteta huomioon rikoksenuusimisen toteamiseksi. Myös tältä osin voisi olla hyödyllistä yhdenmukaistaa käytäntöjä.

4.1.1.6. Rikosten yhtyminen

Kreikka esitti puheenjohtajakaudellaan aloitteen¹¹⁶ neuvoston puitepäätöksen tekemiseksi *ne bis in idem* -periaatetta koskevien säännösten yhdenmukaistamisesta sekä tilanteista, joissa rikoksentehtyjää vastaan on vireillä syytetoimet kahdessa eri valtiossa samanaikaisesti. Aloitteen käsittely neuvostossa jatkuu.

Ei näyttäisi tarkoituksenmukaiselta esittää yleisiä lähentämistoimenpiteitä tällä alalla ennen kuin kyseistä säädösehdotusta koskevien neuvottelujen tulos on tiedossa.

4.1.2. Vapausrangaistukset

Näyttäisi erityisen tarpeelliselta ottaa käyttöön yhteiset rangaistukset rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoimiseksi, sillä 21. joulukuuta 1998 hyväksytyssä neuvoston

¹¹⁶ EUVL C 100, 26.4.2003, s. 24.

yhteisessä toiminnassa rikollisjärjestöön osallistumisen kriminalisoinnista Euroopan unionin jäsenvaltioissa ei säädetä rangaistuksen vähimmäistasosta.

Perinteinen keino lähentää aineellisen rikosoikeuden alakohtaisia säädöksiä on ollut vahvistaa enimmäisrangaistuksen vähimmäistaso. **Yhteistä enimmäisrangaistusta** ei sen sijaan ole määritelty, ja tällä alalla erot ovatkin huomattavat. Toisissa jäsenvaltioissa on käytössä elinkautinen vankeusrangaistus, toisissa ei. Voitaisiin pohtia, olisiko tämä rangaistus poistettava tai olisiko siitä säädettävä unionin tasolla.

Elinkautisen vankeusrangaistuksen poistaminen olisi perusteltua tuomitun kuntouttamiseen ja yhteiskuntaan paluuseen liittyvien tavoitteiden kannalta. Tuomittu voi tunnetusti muuttaa käytöstään vankeusaikanaan, mutta jos toivoa vapautumisesta ei ole, se ei kannusta yrittämään sopeutumista. On kuitenkin todettava, että eräät laissa säädetyt edellytykset (kuten hyvä käytös, opiskelu tai ammatillinen koulutus vankeusaikana) voivat lyhentää merkittävästi elinkautista vankeusrangaistusta sellaisessa jäsenvaltiossa, jossa se on käytössä, kun taas toisessa jäsenvaltiossa pelkkä pitkäaikainen vankeusrangaistus voi käytännössä olla elinkautinen, vaikka siitä ei laissa varsinaisesti säädetäkään.

Elinkautinen vankeusrangaistus voitaisiin korvata määräaikaisella vankeusrangaistuksella. Voitaisiin harkita, että silloin kun kyseessä ovat vakavimmat rikokset, jotka yhdistyvät tiettyihin ilmeisenä uhkana pidettäviin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, elinkautistuomiota olisi mahdollista lieventää 20–30-vuotiseen määräaikaiseen rangaistukseen, jonka aikana tuomitun tilannetta tarkasteltaisiin säännöllisin väliajoin uudelleen. Vaihtoehtoisesti voitaisiin huolehtia siitä, että määräämättömäksi ajaksi vankeuteen tuomitun henkilön tilannetta tarkastellaan säännöllisin väliajoin uudelleen. Voitaisiin myös harkita näiden kahden vaihtoehdon yhdistelmää. Käytäntöjen lähentäminen myös lieventäisi vankeusrangaistusten täytäntöönpanoon liittyviä ongelmia, jotka johtuvat siitä, että täytäntöönpanovaltiossa ei tunneta tuomiovaltion käytäntöjä.

Sen sijaan minkään EU:n säädöksen nojalla ei ole mahdollista vahvistaa **vähimmäisrangaistusta**. On syytä muistaa, että *Amsterdamin sopimukseen liitetyn julistuksen nro 8* mukaan jäsenvaltioita, joiden oikeusjärjestelmässä ei ole määräyksiä vähimmäisseuraamuksista, ei voida velvoittaa ottamaan sellaisia käyttöön.

Vankeusrangaistusten täytäntöönpanoa koskevien sääntöjen osalta on pohdittava, olisiko jäsenvaltioiden lainsäädäntöä syytä yhdenmukaistaa tältä osin EU:n tasolla (tästä aiheesta enemmän **liitteessä I**). Päällisin puolin saattaisi luulla, että vankeusrangaistusten täytäntöönpanoa koskeviin sääntöihin ei liittyisi erityisiä ongelmia lukuun ottamatta niitä tyypillisiä hankaluuksia, jotka liittyvät sellaisten rangaistusten tunnustamiseen, jotka eivät ole käytössä kaikissa jäsenvaltioissa tai joiden soveltamis- ja täytäntöönpanoedellytykset vaihtelevat jäsenvaltioittain (ks. luku 4.2). Suuret eroavuudet saattavat kuitenkin johtaa siihen, että vain täytäntöönpanovaltion asukkaat pääsevät hyötymään joustavammista täytäntöönpanoedellytyksistä.

4.1.3. Sakkoseuraamukset

Kun rikosoikeuden normien lähentäminen osoittautuu välttämättömäksi unionin politiikan tehokkaan täytäntöönpanon varmistamisessa alalla, jolla on toteutettu yhdenmukaistamistoimenpiteitä, kyseisellä alalla voidaan vahvistaa rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevia vähimmäissääntöjä. Sakkoseuraamusten suhteen saattaisi olla aiheellista toimia tällä tavoin, jos unionin politiikkaan liittyviä yhteisön sääntöjä ei noudateta.

Vähimmäissääntöjä laadittaessa ei välttämättä tarvitsisi pitäytyä periaatteisiin vaan lähentäminen voisi koskea myös laskusääntöjä, jotka vaihtelevat jäsenvaltiosta toiseen.

Tämä saattaa olla välttämätöntä sen varmistamiseksi, että sakkoseuraamukset tai muut seuraamukset, joita jäsenvaltiot määräävät unionin politiikan laiminlyömiseen vuoksi, todella ovat tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia.

4.1.4. Oikeudenmenetykset

Vastavuoroista tunnustamista koskevassa toimenpideohjelmassa¹¹⁷ unioni kannattaa lähestymistapaa, jonka mukaan oikeudenmenetykset on tunnustettava ja pantava täytäntöön kaikkialla unionissa. Tällä hetkellä ei näyttäisi tarkoituksenmukaiselta esittää tällä alalla yleisiä lähentämistoimenpiteitä. Tämä ei kuitenkaan estä suunnittelemasta tarvittaessa erityisiä oikeudenmenetystä koskevia toimenpiteitä, jotka liittyvät tiettyihin rikoksiin, kuten on jo tehty lasten seksuaalisen hyväksikäytön tai yksityisellä sektorilla esiintyvän korruption alalla¹¹⁸.

4.1.5. Menetetyksi tuomitseminen

Edellä on jo todettu, että menetetyksi tuomitsemista koskevia toimenpiteitä on tietyssä määrin lähennetty unionin tasolla hyväksymällä asiaa koskeva puitepäätos. Tuntuisikin järkevältä odottaa jo hyväksytyjen välineiden täytäntöönpanoa ennen kuin suunnitellaan uusia rikoksen tuottaman hyödyn menetetyksi tuomitsemista koskevia toimenpiteitä. Komissio laatii parhaillaan kertomusta rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta 26 päivänä kesäkuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäätoksen¹¹⁹ täytäntöönpanosta jäsenvaltioissa.

4.1.6. Oikeushenkilöt

Ei ole annettu yleisluontoista säädöstä, jossa säädettäisiin kaikkiin oikeushenkilöihin sovellettavista seuraamuksista. On otettava huomioon myös se, että useimmat oikeushenkilöt harjoittavat toimintaa ja omistavat omaisuutta monessa jäsenvaltiossa. Jos toimenpiteitä ei voida soveltaa kaikissa jäsenvaltioissa, on olemassa vaara, että oikeushenkilöt siirtävät toimintansa ja/tai omaisuutensa jäsenvaltioon, jossa seuraamusriski on vähäisin tai jossa sitä ei ole lainkaan.

Kuten sakkoseuraamusten osalta, voitaisiin harkita oikeushenkilöille määrättävien seuraamusten lähentämistä, jos se osoittautuu välttämättömäksi EU:n politiikan tehokkaan täytäntöönpanon varmistamiseksi alalla, joka on ollut yhdenmukaistamisen kohteena.

2. kysymys: Miten voitaisiin välttää jäsenvaltioiden väliset suuret erot syytetoimien aloittamisessa ainakin sellaisten rikosten osalta, jotka on määritelty yhdenmukaisesti unionin tasolla?

¹¹⁷ Ks. kohta 2.2.4.

¹¹⁸ Ks. kohta 2.1.7.

¹¹⁹ Ks. kohta 2.1.8.

3. kysymys: Olisiko mahdollista kehittää yhteisön tasolla ”tuomion antamista koskevia suuntaviivoja” eli rangaistusten määräämistä koskevia peruseriaatteita tuomioistuinten harkintavaltaa rajoittamatta?

4. kysymys: Olisiko aiheellista laatia etukäteen tapaustutkimuksia rangaistuksen antamista koskevista jäsenvaltioiden tuomioistuinten käytänteistä?

5. kysymys: Olisiko hyödyllistä ottaa käyttöön rangaistuksen määräämistä koskeva tietojärjestelmä tuomioistuimia varten?

6. kysymys: Riittääkö, että toisessa jäsenvaltiossa annettu lainvoimainen rikosoikeudellinen päätös tunnustetaan (ja/tai rinnastetaan kansalliseen päätökseen), jotta kansallinen tuomioistuin voi ottaa sen huomioon rikoksenuusimisen toteamiseksi?

7. kysymys: Olisiko aiheellista lähentää lainsäädäntöjä etukäteen esimerkiksi seuraavilla aloilla?

- sellaisten rikosten määrittäminen, jotka otettaisiin järjestelmällisesti huomioon uusintarikollisuuden toteamista varten (uusintarikollisuutta koskevan erityisen yhteisön määritelmän käyttöönotto);

- sellaisten lainvoimaisten rikosoikeudellisten päätöstyyppeiden määrittäminen, jotka voitaisiin ottaa huomioon uusintarikollisuuden toteamista varten (pätöstyyppi, sen antanut viranomainen sekä rangaistuksen luonne ja kesto);

- aika, jonka kuluessa lainvoimaiset rikosoikeudelliset päätökset olisi otettava huomioon toisessa jäsenvaltiossa uusintarikollisuuden toteamista varten, ja edellytykset, joiden täyttyessä tuomion vaikutuksia ei otettaisi huomioon uusintarikollisuuden toteamista varten.

8. kysymys: Olisiko vähennettävä vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevien kansallisten järjestelmien eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää ulkomaalaisten rikollisten syrjinnän riski tällaisten seuraamusten täytäntöönpanon yhteydessä?

9. kysymys: Sisältyykö eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäätöksen 2 artiklan 2 kohdassa ja/tai vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin tehdyssä neuvoston puitepäätösehdotuksessa esitettyyn rikosluetteloon rikostyyppejä, joiden osalta olisi yhdenmukaistettava ensisijaisesti seuraamusten taso (ja syytetoimien määrittely)?

10. kysymys: Olisiko rikosoikeudellisia sakkoja koskevia järjestelmiä lähennettävä (esimerkiksi talousrikollisuuden alalla, oikeushenkilöiden tekemät rikokset mukaan luettuina)?

11. kysymys: Olisiko aiheellista vähentää oikeushenkilöiden rikosoikeudellista tai hallinnollista vastuuta koskevien kansallisten järjestelmien eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää talous- ja finanssirikollisuuden siirtyminen maasta toiseen?

12. kysymys: Olisiko suotavaa laajentaa oikeushenkilöitä koskevia seuraamusmahdollisuuksia, joista säädetään useissa voimassa olevissa puitepäätöksissä?

4.1.7. *Vaihtoehtoiset rangaistukset*

Kun otetaan huomioon vaihtoehtoisten rangaistusten edut vapausrangaistuksiin verrattuna, voidaan kysyä, olisiko Euroopan unionin tasolla aiheellista säätää toimenpiteistä, joiden avulla voitaisiin kannustaa tiettyjen vaihtoehtoisten rangaistusten soveltamista (tai jopa tehdä niistä pakollisia), ja mistä rikoksista tällaisia rangaistuksia voitaisiin määrätä. Esimerkkinä voidaan mainita komission ehdotus neuvoston puitepäättökseksi rasismien ja muukalaisvihan vastaisesta toiminnasta ja erityisesti sen 6 artiklan 4 kohta.¹²⁰

Mitä vaihtoehtoisia rangaistuksia sitten olisi suosittava? Millaisten toimenpiteiden avulla tämä voisi tapahtua? Vaihtoehtoisten rangaistusten tunnettuutta tuomioistuimissa voitaisiin parantaa esimerkiksi säätämällä Euroopan unionin tasolla tiedotusjärjestelmistä ja kokemustenvaihdosta sekä tähän liittyvien hyvien käytäntöjen vahvistamisesta.

Yhdyskuntapalvelun osalta olisi selvitettävä, olisiko Euroopan unionin tasolla lähennettävä eräitä tämän vaihtoehtoisen rangaistuksen myöntämis- ja soveltamisedellytyksiä, jotta voitaisiin helpottaa sen tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa. Kuten johdannossa todettiin, lainsäädäntöjen lähentäminen ja vastavuoroinen tunnustaminen täydentävät toisiaan merkittävällä tavalla. Sen vuoksi tätä esitystä onkin tarkasteltava ottaen huomioon jäljempänä jaksossa 4.2 esitetyt näkökohdat.

Vähimmäissääntöjen avulla voitaisiin säännellä joitakin seuraavista näkökohdista: rangaistuksen soveltamisedellytykset; rangaistusten kesto, vähimmäis- ja/tai enimmäiskeston mahdollinen määrittäminen; täytäntöönpanoa koskevat edellytykset; yhdyskuntapalvelun luonne, jonka tulisi täytäntöönpanoedellytysten tavoin mahdollisesti määräytyä tehdyn rikoksen mukaan (esim. rikoksentekijä, joka on aiheuttanut uhrille huomattavia ruumiinvammoja, voitaisiin määrätä työskentelemään sairaalassa ja vanhusten kimppuun käynyt nuorisorikollinen vanhainkodissa); vaihtoehtoisten rangaistusten valvontaedellytykset sekä seuraamukset, jotka määrätään, jos niiden täytäntöönpanoa koskevia edellytyksiä ei noudateta. Sovittelun osalta on tutkittava, olisiko säädettävä tiettyjen edellytysten ja soveltamissääntöjen lähentämisestä Euroopan unionin tasolla laajemmin kuin uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäättöksen¹²¹ 10 artiklassa, jotta voitaisiin helpottaa rikosoikeudellista sovittelua koskevien menettelyjen tuloksena toteutettujen toimenpiteiden ja järjestelyjen tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa. Vähimmäissääntöjen avulla voitaisiin säännellä esimerkiksi tähän liittyviä rikostyyppejä, rikosasioiden sovitteluun liittyvää menettelyä, välittäjien asemaa, johon kuuluisi myös näiden riippumattomuus oikeuslaitoksen elimiin nähden. On myös syytä pohtia, olisiko Euroopan unionin tasolla laadittava toimenpiteitä, joiden avulla vaihtoehtoisten rangaistusten määräämisen yhteydessä voitaisiin ottaa huomioon uhrien edut ja erityisesti sellaisten uhrien edut, jotka eivät asu siinä jäsenvaltiossa, jossa rikos on tehty. Sovittelun osalta on pohdittava, olisiko laadittava toimenpiteitä, jotka menevät pidemmälle kuin uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn puitepäättöksen säännökset.

13. kysymys: Olisiko vähennettävä vaihtoehtoisia rangaistuksia koskevien kansallisten järjestelmien välisiä eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää niiden soveltaminen ainoastaan täytäntöönpanovaltion asukkaisiin?

¹²⁰ EYVL C 75 E, 26.3.2002, s. 269.

¹²¹ EYVL L 82, 22.3.2001, s. 1.

14. kysymys: Millaisin järjestelyin voitaisiin vähentää niitä oikeudellisia ja käytännön vaikeuksia, jotka saattavat estää vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroisen tunnustamisen ja täytäntöönpanon toisessa jäsenvaltiossa?

15. kysymys: Olisiko säädettävä tiettyjen, rikosasioiden sovittelua koskevien edellytysten ja soveltamissääntöjen lähentämisestä Euroopan unionin tasolla ja laajemmin kuin uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäätöksen 10 artiklassa, jotta voitaisiin helpottaa sovittelua koskevien menettelyjen tuloksena toteutettujen toimenpiteiden ja järjestelyjen tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa? Olisiko tällaisissa vähimmäissäännöissä säädettävä:

- mihin rikostyyppeihin sääntöjä sovelletaan?
- rikosasioiden sovittelua koskevasta menettelystä?
- välittäjien asemasta ja niiden riippumattomuudesta oikeuslaitoksen elimiin nähden?

16. kysymys: Olisiko unionin tasolla säädettävä toimenpiteistä, joiden avulla vaihtoehtoisten menettelyjen ja seuraamusten yhteydessä voitaisiin ottaa huomioon uhrin edut ja erityisesti niiden uhrien edut, jotka eivät asu siinä jäsenvaltiossa, jossa päätös seuraamuksista tehdään? Jos vastaus on kyllä, millaisia näiden toimenpiteiden pitäisi olla?

4.1.8. Seuraamusten täytäntöönpano

Kuten liitteessä III todetaan, rangaistuspäätöksen antamisen lykkääminen, osittainen vapaus ja rangaistuksen lieventäminen ovat käytössä vain muutamassa jäsenvaltiossa. Koska näihin välineisiin ei liity erityisiä ongelmia, lukuun ottamatta niitä, jotka yleensäkin liittyvät sellaisten seuraamusten tunnustamiseen, jotka eivät ole käytössä kaikissa jäsenvaltioissa tai joiden myöntämis- ja täytäntöönpanoedellytykset vaihtelevat valtioittain (ks. luku 4.2), komissio katsoo, että toistaiseksi ei ole syytä avata keskustelua niiden yhdenmukaistamisesta. Sama koskee yleistä ja henkilökohtaista armahdusta, sillä toimivaltaisilla viranomaisilla on yleensä laaja harkintavalta niiden myöntämisessä. Vain ennen määräaikaa tapahtuvaa vapauttamista saattaisi olla aiheellista käsitellä, sillä tämä toimenpide on käytössä kaikissa jäsenvaltioissa. Kuten edellä on todettu, tämän toimenpiteen soveltamis- ja täytäntöönpanoedellytykset vaihtelevat valtioittain huomattavasti. Tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen¹²² soveltamisen yhteydessä on käynyt ilmi, että vähimmäisvankeusaikaa koskevat erot jäsenvaltioiden välillä aiheuttavat soveltamisvaikeuksia ja saattavat johtaa jopa siirron epäämiseen, koska niistä saattaa olla seurauksena rangaistuksen lieveneminen tai jopa tuomitun välitön vapauttaminen. (Esimerkiksi Belgia sallii tuomitun vapauttamisen ennen määräaikaa sen jälkeen kun kolmasosa rangaistuksesta on kärsitty, kun taas Espanjassa vastaava määräosa on kolme neljäsosaa¹²³.) Vankien siirtojen helpottamiseksi näyttäisikin hyödylliseltä lähentää vähimmäisvankeusaikaa koskevaa jäsenvaltioiden lainsäädäntöä.¹²⁴

¹²² Saatavilla Internet-osoitteessa <http://conventions.coe.int>

¹²³ Rikoslain 90 §.

¹²⁴ Ks. myös 3.2.1.3. ja 4.2.2.2.

Tässä yhteydessä olennainen kysymys on, pitäisikö unionin tasolla säätää yhteiset vähimmäisedellytykset, jotka kattaisivat erityisesti seuraavat seikat: a) vähimmäisvankeusaika, joka olisi suoritettava ennen kuin tuomittu voitaisiin vapauttaa ennen määräaika, b) tällaisen vapauttamisen myöntämis- ja epäämisperusteet, c) vapauttamismenettely, d) koeajalla suoritettavaa valvontaa ja koeajan kestoa koskevat edellytykset, e) ennen määräaika tapahtuvalle vapauttamiselle asetettujen ehtojen laiminlyönnistä määrättävät seuraamukset, f) tuomittuja koskevat menettelylliset takeet ja g) uhrien edut.

Olisi pohdittava, miten uhrien edut voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen täytäntöönpanovaiheessa ja olisiko unionin tasolla säädettävä esimerkiksi siitä, että tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaika vain siinä tapauksessa, että uhr(e)ille on suoritettu vahingonkorvaus tai että tuomittu on todella yrittänyt suorittaa sen, tai että vapauttaminen voidaan peruuttaa, jos tämä edellytys ei täyty.

17. kysymys: Olisiko unionin tasolla säädettävä eräiden ennen määräaika tapahtuvan vapauttamisen soveltamis- ja täytäntöönpanoedellytysten lähentämisestä, jotta voitaisiin helpottaa vankeusrangaistusten tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa? Olisiko tällaisissa vähimmäissäännöissä säädettävä:

- *elinkautisten vankeusrangaistusten osalta mahdollisuudesta tarkastella niitä määräajoin uudelleen mahdollista ennen määräaika tapahtuvaa vapauttamista silmällä pitäen?*
- *määräaikaisten vankeusrangaistusten osalta määräsasta, joka olisi suoritettava ennen kuin tuomittu voitaisiin vapauttaa ennen määräaika? Jos vastaus on kyllä, miten pitkä tämän määräsosan pitäisi olla? Voitaisiko lainsäädäntöjä lähentää siten, että kun kyseessä on määräaikainen vankeusrangaistus, tuomittu voitaisiin vapauttaa kun rangaistuksesta on kärsitty puolet, tai jos on kyse rikoksenuusimisesta, kaksi kolmasosaa?*
- *edellytyksistä, joiden täytyessä tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaika tai joiden perusteella tällainen vapauttaminen voidaan evätä?*
- *vapauttamismenettelystä? Olisiko säädettävä tätä koskevat menettelysäännöt?*
- *valvontasäännöistä ja koeajan kestosta?*
- *seuraamuksista, jotka määrätään, jos ehdonalaiselle vapauttamiselle asetettuja ehtoja ei noudateta?*
- *tuomittuja koskevista menettelyllisistä takeista?*
- *uhrien eduista? Olisiko esimerkiksi säädettävä Euroopan unionin tasolla, että tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaika vain jos hän on korvannut tai on vakavasti yrittänyt korvata uhr(e)ille aiheuttamansa vahingon, tai että vapauttaminen voidaan peruuttaa, jos tämä edellytys ei täyty?*

4.2. Vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa

Tässä luvussa käsitellään ainoastaan vapausrangaistusten (ja niiden täytäntöönpanoedellytysten) ja vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroista tunnustamista. Neuvostossa keskustellaan lisäksi aloitteista, jotka koskevat sakkorangaistusten ja menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten tunnustamista. Oikeudenmenetyksiä koskevia päätöksiä komissio aikoo käsitellä myöhemmin erillisessä tiedonannossa. Edellä mainitussa rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanoa koskevassa toimenpideohjelmassa (kohdassa 3.1.1) vahvistetaan vapausrangaistusten osalta seuraava tavoite ja toimenpide:

”Tavoite: On tarkasteltava kansainvälisiä oikeusvälineitä, jotka käsittelevät vapausrangaistuksen langettavia lopullisia tuomioita, ja arvioitava, onko täydellinen vastavuoroinen tunnustaminen mahdollista niiden perusteella.

Toimenpide 14: Arvioidaan, missä määrin voidaan nykyaikaisempien menettelyjen avulla päästä vapausrangaistuksen langettavien lopullisten tuomioiden täydelliseen vastavuoroiseen tunnustamiseen.”

Em. toimenpideohjelman toimenpide nro 13¹²⁵ on pantu osittain täytäntöön eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä tehdyllä puitepäätöksellä. Toimenpiteessä ehdotetaan kuitenkin myös säädöstä, jolla otettaisiin käyttöön uusi periaate, jonka mukaan henkilö on joko luovutettava tai hänen tuomionsa on pantava täytäntöön. Tämä periaate on pantu täytäntöön eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä tehdyn puitepäätöksen 4 artiklan 6 kohdan ja 5 artiklan 3 kohdan säännöksillä.

Toimenpiteessä nro 13 myös täsmennetään, että uudessa säädöksessä ”*olisi pohdittava tuomion täytäntöönpanon konkreettisia menettelytapoja, kuten täytäntöönpanon jatkamista tai tuomion muuntamista*”. Tuomittujen siirtäminen on vapausrangaistusten tunnustamisen erityismuoto, sillä (tuomiovaltiossa annetun) tuomion täytäntöönpano edellyttää sen tunnustamista (täytäntöönpanovaltiossa). Em. toimenpideohjelman luvussa 3.1.3 ”*Tuomittujen siirtäminen heidän yhteiskuntaan sopeutumisensa edistämiseksi*” säädetään sen osalta seuraava tavoite ja toimenpide:

”Tavoite: Mahdollistetaan se, että jäsenvaltion asukkaat kärsivät rangaistuksensa asuinvaltiossaan. Tältä osin on pidettävä mielessä 25. toukokuuta 1987 tehdyn tuomittujen

¹²⁵ Tavoite: Jos käy ilmi, että jäsenvaltio ei voi peruuttaa periaatetta, jonka mukaisesti se ei luovuta omia kansalaisiaan, varmistetaan, että tuomio, jonka nojalla luovuttamista pyydetään, pannaan kyseisen jäsenvaltion alueella täytäntöön. Toimenpide 13: Hyväksytään lisäasiakirja rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 27. syyskuuta 1996 tehtyyn Euroopan unionin yleissopimukseen ja rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta 13. joulukuuta 1957 tehtyyn eurooppalaiseen yleissopimukseen. Ulkomaisten rikosoikeudellisten tuomioiden täytäntöönpanosta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden kesken 13. marraskuuta 1991 tehdyn yleissopimuksen 3 b artiklassa määrätään vain täytäntöönpanon ”vapaaehtoisesta” siirtämisestä. Laadittavassa asiakirjassa voitaisiin tällaisessa tapauksessa määritellä uusi periaate, jonka mukaan henkilö on joko luovutettava tai tuomio on pantava täytäntöön.”

siirtämistä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen¹²⁶ soveltamisesta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä tehdyn sopimuksen 2 artikla¹²⁷.

Toimenpide 16: Lisäasiakirjan hyväksyminen tuomittujen siirtämisestä 21. maaliskuuta 1983 tehtyyn eurooppalaiseen yleissopimukseen sen soveltamisalan laajentamiseksi kyseisten valtioiden kansalaisista niiden asukkaisiin.”

Koska unionin kansalaisten liikkuvuus lisääntyy jatkuvasti, on yhä yleisempää, että rikoksenteijä tuomitaan muussa kuin asuinvaltiossaan. Kuten edellä mainitun 26. heinäkuuta 2000 annetun tiedoksiannon kohdassa 9.1 korostetaan, vankeusrangaistusten tunnustamisen yhteydessä on sovittava yhteen kahdentyyppiset edut: tuomiovaltion etu, jonka mukaista on että tuomio pannaan täytäntöön, ja tuomitun etu, jonka mukaista on saada todellinen mahdollisuus palata yhteiskuntaan. Tiedonannon mukaan ”vankeusrangaistukset olisi pääsääntöisesti pantava täytäntöön mahdollisimman lähellä sitä sosiaalista ympäristöä, johon rikoksenteijän on sopeuduttava” ja että ”useimmiten tämä tarkoittaa rikoksenteijän asuinjäsenvaltiota”.

Rangaistus on tuomitulle entistä raskaampi, jos hänen on suoritettava se muussa kuin kansalaisuus- tai asuinvaltiossaan. Kulttuuriin, kieleen, tapoihin, uskontoon ja yhteiskuntaoloihin liittyvien erojen vuoksi ulkomaalaisten vankien asema on paljon vaikeampi kuin niiden vankien, jotka kärsivät rangaistusta omassa maassaan. Jo pelkät kieliongelmat voivat huomattavasti vaikuttaa siihen, miten ulkomaalaiset vangit voivat käyttää oikeuksiaan tai saada niistä tietoa, ja vaikeuttaa siten heidän jokapäiväistä elämäänsä (esimerkiksi terveydenhoidon alalla). Vieraantuminen perheestä tai ystävistä usein vielä vahvistaa ulkomaalaisten vankien sosiaalista syrjäytymistä, mikä voi johtaa myös siihen, että he jäävät kuntoutus- ja sopeuttamisohjelmien ulkopuolelle sekä vankilassa että sen ulkopuolella.

Rangaistuksen tunnustaminen ja sen täytäntöönpano tuomitun asuinvaltiossa on yleensä paitsi tuomitun myös tuomio- ja täytäntöönpanovaltion etujen mukaista. Tuomiovaltiolle aiheutuu ulkomaalaiselle määrätyn tuomion täytäntöönpanosta huomattavia ylimääräisiä kustannuksia (edellä mainittujen ongelmien korjaamiseksi), jotka voidaan välttää siirtämällä täytäntöönpano tuomitun asuinvaltioon. Lisäksi tuomitun sopeutuminen uudelleen täytäntöönpanovaltion eli oman asuinvaltionsa yhteiskuntaan on myös kyseisen valtion etujen mukaista.

Euroopan unionin tasolla mahdollisesti annettavassa lainsäädännössä, jonka tavoitteena olisi vapausrangaistusten (myös ehdollisten rangaistusten tai ehdonalaisen vapauttamisen) vastavuoroinen tunnustaminen jäsenvaltioissa, olisi otettava huomioon seuraavat näkökohdat.

¹²⁶ ”Tuomittujen siirtämisestä tehdyn yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan a alakohdan soveltamista varten jokaisen jäsenvaltion on rinnastettava omiin kansalaisiinsa sellaiset muiden jäsenvaltioiden kansalaiset, joiden siirtäminen näyttää olevan tarpeen ja asianomaisen etujen mukaista siksi, että hänen vakinainen asuinpaikkansa on kyseisen valtion alueella.”

¹²⁷ Yleissopimuksen on allekirjoittanut yksitoista ja ratifioinut neljä jäsenvaltiota.

4.2.1. Euroopan unionin tasolla mahdollisesti annettavan lainsäädännön soveltamisala

4.2.1.1. Henkilöllinen soveltamisala

Ensimmäiseksi olisi määriteltävä mahdollisesti annettavan säädöksen henkilöllinen soveltamisala erityisesti siinä tapauksessa, että kyseessä on sellaisen rikosoikeudellisen tuomion tunnustaminen, jonka täytäntöönpano on jo alkanut (täytäntöönpanon siirtäminen): millaisiin tuomittuihin säädöstä olisi sovellettava? Tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen soveltamisesta saatu kokemus osoittaa, että täytäntöönpanon siirtomahdollisuuden rajoittaminen ainoastaan täytäntöönpanovaltion kansalaisiin johtaisi niiden henkilöiden syrjimiseen, joiden vakinainen asuinpaikka on täytäntöönpanovaltiossa. Tämän vuoksi olisi otettava käyttöön ratkaisu, joka sisältyy 25 päivänä toukokuuta 1987 tehdyn tuomittujen siirtämisestä koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen soveltamisesta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä tehtyyn sopimukseen ja jonka mukaan kukin jäsenvaltio rinnastaa muiden jäsenvaltioiden kansalaiset omiin kansalaisiinsa, jos näiden vakinainen asuinpaikka on kyseisen valtion alueella.

Kuten 26. heinäkuuta 2000 Euroopan parlamentille ja neuvostolle annetussa tiedonannossa rikosasioita koskevien lopullisten päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta¹²⁸ todetaan, alaikäisten ja mielenterveysongelmista kärsivien henkilöiden kohtelua koskevat rikosoikeudelliset säännöt vaihtelevat huomattavasti jäsenvaltiosta toiseen. Tämän vuoksi ja kaikkien jäsenvaltioiden lainsäädännön perusteellisen analyysin puuttuessa on ehkä viisainta jättää tällaisia henkilöitä koskevat päätökset ainakin toistaiseksi mahdollisen vastavuoroista tunnustamista koskevan säädöksen soveltamisalan ulkopuolelle.

18. kysymys: Millaisten henkilöiden olisi saatava mahdollisuus suorittaa tuomionsa toisessa jäsenvaltiossa: täytäntöönpanovaltion kansalaisten, siellä vakinaisesti asuvien henkilöiden, vai niiden henkilöiden, jotka oleskelevat jo täytäntöönpanovaltiossa siksi, että he suorittavat tai heidän on määrä suorittaa siellä vapausrangaistus? Olisiko otettava huomioon joitakin erityisolosuhteita, joiden perusteella myös alaikäiset ja mielenterveysongelmista kärsivät henkilöt voisivat saada tämän mahdollisuuden?

4.2.1.2. Aineellinen soveltamisala

Lisäksi on määriteltävä, mitkä päätökset olisi tunnustettava vastavuoroisesti jäsenvaltioiden kesken. Komissio katsoo, että todellisen vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen luominen edellyttää kaikkien rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroista tunnustamista, myös vaihtoehtoisten rangaistusten sekä sovittelun ja sovintoratkaisun tuloksena hyväksytyjen toimenpiteiden ja järjestelyjen tunnustamista. Tuntuu epäoikeudenmukaiselta, että vaihtoehtoiset rangaistukset koskisivat ainoastaan täytäntöönpanovaltion asukkaita, mutta eivät henkilöitä, joiden vakinainen asuinpaikka on toisessa jäsenvaltiossa.

Vastavuoroisen tunnustamisen tulisi selkeästi koskea myös vankeusrangaistuksia, joiden täytäntöönpanoa on lykätty (ja joiden ohella on määrätty valvonta- ja uudelleen koulutustoimista, ks. kohdat 3.2.2.1 ja 3.2.2.2 edellä), jotta voidaan välttää se, että henkilöt jotka tekevät rikoksen muussa kuin vakinaisessa asuinvaltiossaan, joutuvat syrjityiksi

¹²⁸ KOM(2000) 495 lopullinen.

siten, että he saavat ankaramman rangaistuksen kuin jos olisivat tehneet saman rikoksen asuinvaltioissaan siksi, että heihin ei voida soveltaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä.

Rikosasioiden sovittelun ja sovintoratkaisun tuloksena hyväksytyt toimenpiteet ja järjestelyt aiheuttavat yksityisoikeudellisten saatavien syntymisen, koska ne velvoittavat rikoksentekijän korvaamaan vahingon tai suorittamaan uhrille vahingonkorvauksia. Näin ollen niiden tunnustamiseen toisissa jäsenvaltioissa voitaisiin soveltaa periaatteita, joita käsitellään vaihtoehtoisista riidanratkaisumenettelyistä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa 19. huhtikuuta 2002 annetussa vihreässä kirjassa¹²⁹. Tässä yhteydessä tärkein kysymys koskee sovittelun ja sovintoratkaisun tuloksena syntyneiden sopimusten täytäntöönpanokelpoisuutta ja sitä, olisiko Euroopan unionin tasolla syytä hyväksyä tätä koskevaa lainsäädäntöä.

Oikeudenmenetyksiä koskevien päätösten vastavuoroisen tunnustamisen osalta ja valmistellakseen rikosoikeudellisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen täytäntöönpanemiseksi perustetun toimenpideohjelman toimenpiteiden nro 20 ja 22 täytäntöönpanoa (ks. kohta 2.2.4) komissio esittää vuoden 2004 puoliväliin mennessä vuoden 2004 lainsäädäntö- ja työohjelmaan¹³⁰ sisältyvän tiedonannon, jossa selvitetään tarvetta toteuttaa toimia tällä alalla ja esitetään tarvittaessa ratkaisuja Euroopan unionin tasolla. Tässä yhteydessä on otettava huomioon se, minkä komissio totesi jo rikosasioita koskevien lopullisten päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta 26. heinäkuuta 2000 antamassaan tiedonannossa¹³¹: oikeudenmenetystä koskevan päätöksen vaikutus mitätöityy suurelta osin, jos henkilö, jota vastaan se on annettu (ja joka ei siis voi enää harjoittaa tiettyä toimintaa tai ammattia tuomiovaltiossa), voi välttyä tältä rangaistukselta siirtymällä vain naapurivaltioon harjoittaakseen kiellettyä toimintaa tai ammattia siellä. Sakkoseuraamusten ja menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten tunnustamista koskevat puitepäättösehdotukset ovat parhaillaan neuvoston käsiteltävinä (ks. kohdat 2.2.2 ja 2.2.3).

19. kysymys: Onko rikosasioiden sovittelun ja sovintoratkaisun tuloksena syntyneiden sopimusten tehokkuutta jäsenvaltioissa tarpeen parantaa? Miten voidaan parhaiten järjestää tällaisten sopimusten tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa? Pitäisikö hyväksyä erityiset säännöt tällaisten sopimusten täytäntöönpanokelpoisuudesta? Jos vastaus on kyllä, millaisista takeista olisi säädettävä?

4.2.2. Tunnustamisen edellytykset

4.2.2.1. Tunnustamisen menettelyä koskeva aloiteoikeus

Toisin kuin 30 päivänä marraskuuta 1964¹³², 28 päivänä toukokuuta 1970¹³³ ja 21 päivänä maaliskuuta 1983¹³⁴ tehdyissä Euroopan neuvoston yleissopimuksissa, Euroopan yhteisöjen

¹²⁹ KOM(2002) 196 lopullinen, kohta 3.2.2.3.

¹³⁰ KOM (2003) 645 lopullinen.

¹³¹ KOM(2000) 495 lopullinen.

¹³² Ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen tai ehdonalaisesti vapautettujen valvonnasta marraskuun 30 päivänä 1964 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus.

¹³³ Rikosoikeudellisten tuomioiden kansainvälisestä pätevyydestä 28 päivänä toukokuuta 1970 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus.

¹³⁴ Tuomittujen siirtämisestä 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehty Euroopan neuvoston yleissopimus.

jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehdyssä yleissopimuksessa¹³⁵ määrätään, että tuomion täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa voivat pyytää sekä tuomiovaltio että täytäntöönpanovaltio. Viimeksi mainittu ratkaisu näyttäisi suositeltavammalta paitsi käytännön joustavuuden sanelemista syistä myös siksi, että täytäntöönpanovaltiolla on tai sillä pitäisi olla tiettyä etua siitä, että tuomio, joka koskee kyseisen valtion kansalaista tai sen alueella vakinaisesti asuvaa henkilöä, pannaan täytäntöön sen alueella.

20. kysymys: Pitäisikö vain tuomiovaltion voida pyytää täytäntöönpanon siirtoa, vai olisiko myös täytäntöönpanovaltiolla oltava tämä mahdollisuus?

4.2.2.2. Kieltäytymisperusteet

Olisi määritettävä, millä perusteilla täytäntöönpanovaltio voi oikeutetusti kieltäytyä tunnustamasta rikosoikeudellista rangaistusta koskevaa päätöstä. Koska tavoitteena on rikosoikeudellisten päätösten vapaa liikkuvuus, kieltäytymisperusteita tulisi rajoittaa mahdollisimman pitkälle. Esimerkiksi eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä 13 päivänä kesäkuuta 2002 tehdyssä neuvoston puitepäätöksessä¹³⁶ luetellaan ehdottomat ja harkinnanvaraiset kieltäytymisperusteet. On pohdittava, voitaisiinko kaikkia näitä perusteita soveltaa soveltuvin osin myös rikosoikeudellisten ja erityisesti vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroiseen tunnustamiseen, kun otetaan huomioon, että niiden tunnustaminen ja täytäntöönpano on tässä tapauksessa ensisijaisesti tuomitun edun mukaista, vai olisiko joidenkin perusteiden asemaa muutettava tai otettava käyttöön muita perusteita, ja jos näin päätettäisiin tehdä, mitä perusteita ja mistä syystä.

Ensimmäinen ehdoton kieltäytymisperuste on tilanne, jossa eurooppalaisen pidätysmääräyksen perusteena olevasta rikoksesta on myönnetty yleinen armahdus täytäntöönpanovaltiossa, kun tällä valtiolla oli toimivalta nostaa syyte tästä rikoksesta oman rikoslainsäädäntönsä mukaan (13.6.2002 tehdyn puitepäätöksen 3 artiklan 1 kohta).

Toinen ehdoton kieltäytymisperuste on tilanne, jossa täytäntöönpanovaltio saa tietää, että etsittyä henkilöä vastaan on annettu toisessa jäsenvaltiossa samaa tekoa koskeva lainvoimainen tuomio, sillä edellytyksellä, että jos hänet on tuomittu rangaistukseen, hän on suorittanut sen tai suorittaa sitä parhaillaan tai rangaistusta ei voida enää panna täytäntöön tuomion antaneen jäsenvaltion lainsäädännön mukaan (puitepäätöksen 3 artiklan 2 kohta, *ne bis in idem* -periaate).

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut (yhdistetyissä asioissa Gözütok ja Brügge) 11. helmikuuta 2003 antamassaan tuomiossa¹³⁷, että Schengenin sopimuksen soveltamisesta 19 kesäkuuta 1990 tehdyn yleissopimuksen 54 artiklassa tarkoitettua *ne bis in idem* -periaatetta sovelletaan myös sellaisiin toimenpiteistä luopumismenettelyihin, joista pääasioissa on kyse ja joissa jäsenvaltion virallinen syyttäjä päättää tässä jäsenvaltiossa aloitetun rikosoikeudellisen menettelyn tuomioistuimen osallistumatta tähän syytetyn

¹³⁵ Rikosasioissa annettujen ulkomaisten tuomioiden täytäntöönpanosta Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehty yleissopimus.

¹³⁶ EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1.

¹³⁷ Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 11.2.2003, yhdistetyt asiat 187/01 ja 385/01, *Gözütok ja Brügge*, Kok. 2003, s. I-1345.

täytettyä tietyt velvoitteet, ja esimerkiksi kun syytetty on suorittanut tietyn rahasumman, jonka virallinen syyttäjä on määrännyt (”sovintoratkaisu”).

Tätä tilannetta käsitellään myös em. puitepäätöksen 4 artiklan 3 kohdassa: täytäntöönpanosta vastaava oikeusviranomaisella voi kieltäytyä eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanosta, jos täytäntöönpanovaltion oikeusviranomaiset ovat päättäneet olla aloittamatta syytetoimia eurooppalaisen pidätysmääräyksen aiheena olevan rikoksen vuoksi tai lopettaa tällaiset syytetoimet. Tämä tilanne muodostaa harkinnanvaraisen kieltäytymisperusteen, joka olisi kuitenkin em. oikeuskäytännön vuoksi katsottava ehdottomaksi.

Kun yhteisöjen tuomioistuin on nyt täsmentänyt, että *ne bis in idem* -periaatetta sovelletaan myös sovintoratkaisuun, on ratkaistava enää kysymys siitä, olisiko sitä sovellettava myös rikosasioiden sovitteluun (joka eroaa edellä mainitusta siinä, että myös uhrilla on mahdollisuus osallistua aktiivisesti neuvotteluratkaisun hakemiseen) ja olisiko asiasta annettava lainsäädäntöä Euroopan unionin tasolla.

Mainittakoon, että neuvostossa käsitellään parhaillaan *ne bis in idem* -periaatteen soveltamista koskevan neuvoston puitepäätöksen antamista Helleenien tasavallan tekemän aloitteen¹³⁸ pohjalta. Saman aloitteen pohjalta on tarkoitus käsitellä myös säännöksiä rikosoikeudellisten syytetoimien vireilläolosta (1 artiklan d alakohta ja 3 artikla) sekä toimivaltaisen valtion valintaperusteita.

Kolmas ehdoton kieltäytymisperuste, josta säädetään 13. kesäkuuta 2002 annetun neuvoston puitepäätöksen 3 artiklan 3 kohdassa, on tilanne, jossa eurooppalaisen pidätysmääräyksen kohteena olevan henkilön ei voida täytäntöönpanovaltion lainsäädännön mukaan katsoa olevan rikosoikeudellisesti vastuussa pidätysmääräyksen perusteena olevista teoista ikänsä vuoksi.

Näitä ehdottomia kieltäytymisperusteita olisi sovellettava rikosoikeudellisten rangaistusten tunnustamisen yhteydessä riippumatta siitä, kuuluuko rikos eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäätöksen soveltamisalaan.

Muut kieltäytymisperusteet, jotka luetellaan 13 päivänä kesäkuuta 2002 annetun puitepäätöksen 4 artiklassa, ovat harkinnanvaraisia:

- kaksoisrangaistavuuden vaatimus ei täyty muissa kuin 2 artiklassa luetelluissa tapauksissa,
- epäiltyä vastaan on nostettu syyte täytäntöönpanovaltiossa samasta teosta,
- syyteoikeus on vanhentunut tai tuomittu rangaistus on rauennut täytäntöönpanosta vastaavan jäsenvaltion lainsäädännön mukaan,
- etsittyä henkilöä vastaan on annettu samasta teosta lainvoimainen tuomio kolmannessa maassa,
- eurooppalainen pidätysmääräys on annettu vapaudenmenetyksen käsittävän rangaistuksen tai turvaamistoimenpiteen täytäntöönpanoa varten, kun etsitty henkilö oleskelee täytäntöönpanosta vastaavassa jäsenvaltiossa, on sen kansalainen tai asuu siellä

¹³⁸ EUVL C 100, 26.4.2003, s. 24.

vakinaisesti, ja tämä valtio sitoutuu panemaan tämän rangaistuksen tai toimenpiteen itse täytäntöön kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti,

- tuomiovaltio käyttää ekstraterritoriaalisia toimivaltuuksiaan (tietyin edellytyksin).

Edellä mainitun luettelon toisessa luettelakohdassa mainittua perustetta (täytäntöönpanovaltiossa on vireillä syytetoimet saman teon vuoksi) käsitellään myöhemmin syytetoimien keskeyttämisestä annettavassa säädöksessä. Puitepäättöksen viidennessä luettelakohdassa mainittu peruste ei sovellu tähän yhteyteen. Kun otetaan huomioon päätavoite eli tuomitun uudelleen yhteiskuntaan sopeutumisen helpottaminen, minkä vuoksi olisi säilytettävä vain ne kieltäytymisperusteet, jotka edistävät tämän tavoitteen toteutumista, näyttäisi siltä, että em. perusteista olisi valittava ainoastaan kolmas ja neljäs luettelakohta (vanhentuminen ja *ne bis in idem* -periaate).

Muita mahdollisia perusteita voisivat olla esimerkiksi seuraavat tilanteet:

Kuten kohdassa 3.2.1.3 c) mainittiin, eräissä jäsenvaltioissa (mm. Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Ranskassa) on mahdollista määrätä samanaikaisesti sekä sakko- että vankeusseuraamus. Tällaisissa tapauksissa ei ole harvinaista, että tuomiovaltio ei ota tuomitun esittämää siirtopyyntöä käsiteltäväksi ennen kuin hän on suorittanut sakkoseuraamuksen. Käsiteltäessä ehdotusta neuvoston puitepäättöksen tekemiseksi vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin¹³⁹ olisi pohdittava, olisiko tuomiovaltiolla oltava oikeus kieltäytyä täytäntöönpanon siirtämisestä, kunnes tuomittu on maksanut sakon.

Ennen määräaikaan tapahtuvaa vapauttamista koskevassa jäsenvaltioiden lainsäädännössä esiintyvien erojen vuoksi (ks. **liite III**, kohta 3) saattaa käydä niin, että tuomittu olisi vapautettava välittömästi sen jälkeen kun hänet on siirretty täytäntöönpanovaltioon: jos henkilö, joka on tuomittu jäsenvaltiossa A yhdeksän vuoden vapausrangaistukseen, pyytää siirtoa jäsenvaltioon B sen jälkeen kun hän on kärsinyt rangaistuksestaan neljä vuotta, hänet voidaan vapauttaa välittömästi, sillä jäsenvaltion B lainsäädännön mukaan tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaikaan sen jälkeen kun hän on kärsinyt rangaistuksestaan esimerkiksi kolmasosan (kyseisessä tapauksessa kolme vuotta). Kysymys kuuluu, olisiko ennen määräaikaan tapahtuvan vapauttamisen riski tällaisessa tapauksessa oikeutettu peruste, jonka nojalla jäsenvaltio A voisi evätä siirron.

Ongelman ratkaisemiseksi voitaisiin harkita, että Euroopan unionin tasolla otettaisiin käyttöön vähimmäisaika, joka tuomitun olisi suoritettava tuomiostaan tuomiovaltiossa, jotta voitaisiin välttää se, että hänet vapautettaisiin välittömästi täytäntöönpanovaltioon siirtämisen jälkeen tai että hän voisi suorittaa tuomionsa selvästi lievempänä kuin tuomiovaltiossa on määrätty. Miten pitkä tämän määräajan pitäisi olla?

21. kysymys: Millä perusteilla täytäntöönpanovaltion pitäisi voida oikeutetusti kieltäytyä tunnustamasta ja panemasta täytäntöön alueellaan toisessa jäsenvaltiossa annettua rikosoikeudellista rangaistusta?

22. kysymys: Jos kansallisen lainsäädännön mukaan on mahdollista määrätä

¹³⁹ EYVL C 278, 2.10.2001, s. 1.

samanaikaisesti sekä sakko- että vankeusrangaistus, onko sakkoseuraamusten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltaminen¹⁴⁰ huomioon ottaen hyväksyttävää, että tuomiovaltio voi evätä täytäntöönpanon siirron kunnes tuomittu on maksanut sakon?

***23. kysymys:** Ennen määräaikaa tapahtuvaa vapauttamista koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön eroavuuksien takia saattaa käydä niin, että tuomittu on vapautettava välittömästi sen jälkeen kun hänet on siirretty täytäntöönpanovaltioon. Voisiko tämä seuraus olla oikeutettu syy, jonka perusteella asianomaiset valtiot voisivat kieltäytyä siirrosta?*

***24. kysymys:** Olisiko otettava käyttöön vähimmäisaika, joka tuomitun olisi suoritettava rangaistuksesta tuomiovaltiossa, jotta voitaisiin välttää se, että hänet vapautetaan välittömästi täytäntöönpanovaltioon siirron jälkeen tai että täytäntöönpanovaltio lyhentää merkittävästi täytäntöönpanotavan tuomion kestoa? Miten pitkä tämän määräajan pitäisi olla? Vai häittäisikö vähimmäisajan käyttöönotto joustavuutta ja estäisikö se tapauskohtaisten ratkaisujen toteuttamisen? Olisiko parempi vahvistaa ”tietty oikeuden toteutumisen kannalta sopiva ajanjakso”, kuten eurooppalaisten yleissopimusten toimivuutta rikosoikeuden alalla käsittelevä asiantuntijakomitea on esittänyt (ks. kohta 3.2.1.5.d)?*

4.2.2.3. Täytäntöönpanovaltion toimivalta mukauttaa tuomiovaltion määräämää seuraamusta (vapausrangaistusta tai vaihtoehtoista rangaistusta)

Toisessa jäsenvaltiossa määrätyn rangaistuksen tunnustaminen ja täytäntöönpano voi aiheuttaa ongelmia, jos seuraamuksen laatu tai kesto eivät ole yhteensopivat täytäntöönpanovaltion lainsäädännön kanssa. Rangaistuksen laadun yhteensopimattomuus täytäntöönpanovaltion lainsäädännön kanssa tulee esiin erityisesti vaihtoehtoisten rangaistusten yhteydessä. Tällaisessa tilanteessa täytäntöönpanovaltio voi 30 päivänä marraskuuta 1964 ja 21 päivänä maaliskuuta 1983 tehtyjen Euroopan neuvoston yleissopimusten sekä Euroopan yhteisöjen jäsenvaltioiden välillä 13 päivänä marraskuuta 1991 tehdyn yleissopimuksen nojalla¹⁴¹ joko **mukauttaa** rangaistuksen sellaiseksi rangaistukseksi, joka sen omassa lainsäädännössä säädetään samanlaisesta rikoksesta (vuosien 1964, 1983 ja 1991 yleissopimukset), **korvata** tuomiovaltiossa annetun rangaistuksen rangaistuksella, joka sen omassa lainsäädännössä määrätään samasta teosta (vuosien 1964 ja 1970 yleissopimukset) tai **muuntaa** tuomiovaltion antaman rangaistuksen sellaiseksi rangaistukseksi, joka sen omassa lainsäädännössä määrätään samasta teosta (vuosien 1983 ja 1991 yleissopimukset). Käytännössä nämä kolme mahdollisuutta johtavat samaan tulokseen, eli täytäntöönpanovaltio voi muuttaa rangaistusta, jonka se tunnustaa, mukauttamalla sitä sellaiseen rangaistukseen, joka sen omassa lainsäädännössä säädetään samanlaisesta rikoksesta. **Tämä mahdollisuus ei kuitenkaan näyttäisi sopivan yhteen vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen kanssa.** Kaikissa yleissopimuksissa määrätään, että täytäntöönpanovaltiossa määrätty seuraamus ei saa ankaroittaa tuomiovaltiossa määrättyä seuraamusta, että täytäntöönpanovaltiossa määrätyn seuraamuksen on mahdollisuuksien mukaan vastattava laadultaan ja kestoaltaan tuomiovaltiossa määrättyä seuraamusta ja että täytäntöönpanovaltiota ei sido sen omassa lainsäädännössä samanlaisesta teosta tai

¹⁴⁰ EYVL C 278, 2.10.2001, s. 1.

¹⁴¹ 28 päivänä toukokuuta 1970 tehdyn yleissopimuksen mukaan ainoa vaihtoehto on tuomion korvaaminen.

samanlaisista teoista mahdollisesti säädetty vähimmäisrangaistus. Kysymys kuuluukin, onko tätä koskevia sääntöjä mukautettava Euroopan unionin tasolla, jotta voidaan auttaa jäsenvaltioita (täytäntöönpanovaltioita) löytämään vastaavat seuraamukset. Jos vastaus on kyllä, mitä sääntöjä olisi mukautettava?

Silloin kun täytäntöönpanovaltiossa ei ole käytössä tuomiovaltion määräämiä vaihtoehtoisia rangaistuksia tai tuomion täytäntöönpanon lykkäämisen vuoksi määrättyjä valvontatoimia, on pohdittava, miten täytäntöönpanovaltio voi määrittää asianmukaiset toimet, jotka ominaisuuksiltaan ja tavoitteiltaan parhaiten vastaavat tuomiovaltion määräämiä toimia. Jotta tuomitu ei joutuisi kärsimään täytäntöönpanon siirrosta, Freiburgissa toimiva ulkomaisen ja kansainvälisen rikosoikeuden tutkimuslaitos Max Planck -instituutti on esittänyt komission tilauksesta laatimassaan selvityksessä ”Vaihtoehtoisten rangaistusten tunnustaminen Euroopan unionissa” (joulukuu 2001), että täytäntöönpanovaltion tuomioistuimen olisi laadittava tuomio- ja täytäntöönpanovaltion rangaistuksista ja (vaihtoehtoista) toimenpiteistä ns. funktionaalinen vertailu.

Vertailu olisi tehtävä seuraamustyyppien jaottelun pohjalta käyttäen tiettyä analyysi- ja arviointimenettelyä, joka etenee seuraavien kolmen tason mukaisesti:

Ensimmäisellä ja korkeimmalla (”menettelyllisellä”) tasolla on erotettava toisistaan vaihtoehtoiset seuraamukset, jotka on annettu ”rikosoikeudellisessa menettelyssä”, ja ne jotka on annettu ”rikosoikeudellisen menettelyn ulkopuolella” ja joita ei pidetä rangaistuksina, vaan joiden tarkoituksena on välttää rikosoikeudelliseen menettelyyn joutuminen. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat ”rikosasioiden sovittelun” yhteydessä kuvatut vaihtoehtoiset seuraamukset. Instituutti esittää, että vertailun toisella (”funktionaalisella”) tasolla olisi erotettava toisistaan ”rikosoikeudellisen menettelyn sisällä” annettujen vaihtoehtoisten seuraamusten kesken ”muodolliset rangaistukset” ja ”korvaavat rangaistukset”. Kolmannella (”aineellisella”) tasolla vertailussa korostetaan vaihtoehtoisen rangaistuksen sisältöä: ”korvaavien rangaistusten” tasolla on erotettava toisistaan rangaistukset, jotka on annettu ennen tuomiota, sen yhteydessä tai sen jälkeen. ”Muodolliset rangaistukset” puolestaan jakautuvat kahteen alaryhmään: rangaistukset, joiden tarkoituksena on liikkumisvapauden rajoittaminen (esim. mahdollisesti sähköisen valvonnan avulla toteutettu kotiaaresti), ja sellaiset vaihtoehtoiset rangaistukset, jotka vaikuttavat tuomitun elämäntyyliin tämän liikkumisvapautta kuitenkin rajoittamatta. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat erilaiset rangaistukset, joihin liittyy valvontatoimia (esim. yhdyskuntapalvelu), sekä koulutus ja hoito ja erilaiset lisärangaistukset (kuten kielto harjoittaa tiettyä ammattitoimintaa tai ajokielto).

Täytäntöönpanovaltion viranomaisten tehtävänä olisi siis edellä kuvatun funktionaalisen luokittelukaavion ja ns. funktionaalisen vertailun avulla ”siirtää” tuomiovaltion viranomaisten määräämä vaihtoehtoinen seuraamus mahdollisimman samantyyppiseksi vaihtoehtoiseksi seuraamukseksi sen funktiota, merkitystä tai tarkoitusta muuttamatta. Toisin sanoen täytäntöönpanovaltion viranomaiset voivat tuomiovaltion määräämiä vaihtoehtoisia seuraamuksia siirtäessään turvautua ainoastaan niihin oman lainsäädäntönsä mukaisiin vaihtoehtoihin seuraamuksiin, jotka kuuluvat samaan ”funktionaaliseen ryhmään”. Vain jos täytäntöönpanovaltiossa ei ole samaan funktionaaliseen ryhmään kuuluvia vaihtoehtoisia seuraamuksia, ne voivat soveltaa saman tason toiseen funktionaaliseen ryhmään kuuluvaa seuraamusta. Jos mikään tämän tason vaihtoehtoinen seuraamus ei ole sopiva, viranomaiset voisivat soveltaa ylemmän tason vaihtoehtoista seuraamusta. Vastaavaa seuraamusta valittaessa olisi mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon myös tavoite tuomitun sopeuttamisesta uudelleen yhteiskuntaan ja valittava sen kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukainen seuraamus.

Edellä esitetyssä lähestymistavassa ei kuitenkaan oteta lainkaan huomioon kvantitatiivista perustetta, jonka mukaan vaihtoehtoiset seuraamukset voitaisiin luokitella niiden ankaruuden perusteella. Tällaisen kvantitatiivisen luokittelun laatiminen (Yhdysvalloissa sovellettavien, tuomioiden määräämistä koskevien suuntaviivojen, ”Sentencing Guidelines”, tapaan) edellyttäisi Max Planck -instituutin mukaan vaihtoehtoisten seuraamusten tiettyä yhdenmukaisuutta Euroopan tasolla, mistä ei nykyisellään voida puhua. Niin kauan kuin tällaista yhdenmukaisuutta ei ole saavutettu, kvantitatiiviset vertailut on syytä jättää täytäntöönpanovaltion tuomioistuinten harkintavallan piiriin.

25. kysymys: *Silloin kun tuomiovaltion määräämän tuomion laatu ja kesto eivät ole yhteensopivia täytäntöönpanovaltion lainsäädännön kanssa, pitäisikö täytäntöönpanovaltiolla olla mahdollisuus mukauttaa tuomiovaltion määräämää rangaistusta sellaiseen rangaistukseen, joka täytäntöönpanovaltiossa määrätään samanlaisista rikoksista?*

26. kysymys: *Olisiko säädettävä rangaistuksen mukauttamista (tai muuntamista tai korvaamista) koskevat säännöt Euroopan unionin tasolla vai voidaanko tämä jättää täytäntöönpanovaltion toimivaltaisen viranomaisen tehtäväksi?*

27. kysymys: *Onko Freiburgissa toimivan, ulkomaisen ja kansainvälisen rikosoikeuden tutkimuslaitoksen Max Planck -instituutin ehdotus, jonka mukaan tuomio- ja täytäntöönpanovaltion rangaistuksista tai (vaihtoehtoisista) rangaistuksista tai toimenpiteistä laaditaan tietyn analyysi- ja arviointimenetelmän avulla ns. ”funktionaalinen vertailu”, hyvä ratkaisu? Mitkä ovat tämän lähestymistavan puutteet? Miten ne voitaisiin korjata?*

4.2.2.4. Tuomitun osallistuminen

Vuonna 1970 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen 39 artiklassa määrätään, että tuomioistuimen on annettava tuomitulle mahdollisuus esittää mielipiteensä ennen kuin se tekee päätöksen täytäntöönpanon siirtoa koskevasta pyynnöstä. Tältä osin olisi pohdittava, eikö täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksenä pitäisi olla tuomitun pyyntö tai ainakin hänen suostumuksensa.

28. kysymys: *Olisiko rikosoikeudellisen tuomion täytäntöönpanon siirtämisen edellytykseksi asetettava tuomitun pyyntö, suostumus vai ainoastaan se, että häntä kuullaan? Vaikuttaako vastaukseen se, onko tuomittu jo alkanut suorittaa rangaistustaan tuomiovaltion vankilassa?*

4.2.2.5. Uhrin osallistuminen

Jos ajatellaan uhrin osallistumista rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista koskevaan menettelyyn ja vankien siirtoon (ks. uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäätöksen¹⁴² 13 artiklan 2 kohdan d alakohta), on pohdittava, olisiko tarkoituksenmukaista säätää Euroopan unionin tasolla, että seuraamuksen tunnustamisen ja sen täytäntöönpanon siirtämisen edellytyksenä olisi oltava uhrille tiedottaminen (siitä, että tunnustamista ja täytäntöönpanon siirtoa on pyydetty, sekä menettelyn tuloksesta) tai uhrin kuuleminen tai jopa hänen suostumuksensa.

¹⁴² EYVL L 82, 22.3.2001, s. 1.

29. kysymys: Miten uhrien edut voidaan ottaa huomioon rangaistuksen täytäntöönpanon siirtämisen yhteydessä? Olisiko säädettävä, että uhrille on tiedotettava (tuomion tunnustamista ja täytäntöönpanon siirtämistä koskevasta pyynnöstä sekä menettelyn tuloksesta) tai että häntä on kuultava tai jopa että hänen on annettava suostumuksensa, ennen kuin täytäntöönpanon siirtäminen voisi toteutua?

4.2.3. Rikosoikeudellisten tuomioiden tunnustamiseen ja vankien siirtämiseen liittyvät käytännön menettelyt ja säännöt

4.2.3.1. Määräajat

Maaliskuun 21 päivänä 1983 tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen soveltaminen on osoittautunut varsin byrokraattiseksi, hitaaksi ja jäykäksi.¹⁴³ Siirtopyyntöjen käsittely kestää useimmiten tuntuvasti kauemmin (keskimäärin vuoden tai puolitoista) kuin yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan c alakohdassa määrätty kuuden kuukauden määräaika. Tähän on useita syitä: asianomaisten valtioiden on vaihdettava keskenään monia hallinnollisia asiakirjoja, eräät valtiot vaativat vielä useampia asiakirjoja kuin yleissopimuksessa edellytetään, minkä lisäksi siirtopyyntöjä ei käsitellä riittävän nopeasti, varsinkaan jos ne ovat vangin itsensä esittämiä.

Ensimmäiseksi olisikin pohdittava, olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä määräaika rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista ja erityisesti vankien siirtoa koskevien pyyntöjen käsittelemiselle. Vankien siirtojen osalta tämä kysymys liittyy läheisesti kysymykseen siitä, olisiko Euroopan unionin tasolla vaadittava, että rangaistuksesta on oltava jäljellä tietty määrä kuukausia, jotta vanki voi pyytää täytäntöönpanon siirtämistä (tämä liittyy erityisesti asian käsittelyn keston). Lisäksi siirtopyyntöjä käsittelevät toimivaltaiset yksiköt joutuvat tekemisiin erilaisten rakenteiden ja sisäisten menettelyjen kanssa, jotka vaihtelevat jäsenvaltiosta toiseen. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous onkin tämän vuoksi suositellut, että ministerineuvosto vahvistaisi määräajan tietopyyntöihin vastaamiselle. Lisäksi Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous suosittaa valtioiden pyytämien tietojen järjeistämistä ja yhdenmukaistamista ja koulutusseminaarien järjestämistä (siirtoon liittyvistä keskinäisistä menettelyistä), jotta voitaisiin vaihtaa tietoja ja selvittää mahdollisuuksia parantaa käytäntöjä ja tehdä niistä avoimempia.

4.2.3.2. Täytäntöönpanovaltiolle aiheutuvien kulujen korvaaminen

Voimassa olevissa yleissopimuksissa ei määrätä myöskään vapausrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvien kustannusten korvaamisesta, vaikka tämä kysymys todennäköisesti tulee esiin täytäntöönpanon siirtämisen yhteydessä. Komissio otti 26. heinäkuuta 2000 antamansa tiedonannon kohdassa 9.1 lähtökohdaksi periaatteen, jonka mukaan ”sen, jonka etujen mukaista tietyn toimen toteuttaminen on, olisi myös kannettava siitä aiheutuva taloudellinen taakka. Kun jäsenvaltio antaa päätöksen, jolla henkilö tuomitaan vankeuteen, se toteuttaa kriminaalipolitiikkaansa. Täten voidaan olettaa, että toimenpide on kyseisen jäsenvaltion etujen mukaista. Siten pääsääntö voisi olla, että tuomion antanut jäsenvaltio vastaa vankeuden kustannuksista.” Toisaalta tuomitun sopeutuminen täytäntöönpanovaltion eli tuomitun asuinvaltion yhteiskuntaan on myös kyseisen valtion etujen mukaista. Lisäksi on otettava huomioon, että kustakin täytäntöönpanovaltiosta tulee

¹⁴³ J. C. FROMENT, “Les avatars de la Convention sur le transfert des détenus en Europe”, teoksessa: *Panorama européen de la prison*, Pariisi, 2002, s. 133.

jossakin muussa tilanteessa tuomiovaltio ja päinvastoin. Näistä syistä ja hallintomenettelyjen yksinkertaistamiseksi ei pitäisikään harkita kulujen korvaamista. Tähän ratkaisuun on päädytty myös Tanskan kuningaskunnan aloitteesta neuvoston puitepäätöksen tekemiseksi menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa.¹⁴⁴

30. kysymys: *Olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä määräaika rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista koskevan päätöksen tekemiselle ja erityisesti vankien siirtämistä koskevien pyyntöjen käsittelylle? Jos vastaus on kyllä, miten pitkä tämän määräajan pitäisi olla?*

31. kysymys: *Kun otetaan huomioon vangin siirtämistä koskevan pyynnön käsittelyyn liittyvät hallinnolliset rasitukset, olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä, että siirto voidaan myöntää ainoastaan sellaisille vangeille, jotka on tuomittu tietyn vähimmäisajan kestävään vankeusrangaistukseen tai joiden rangaistuksesta on vielä suorittamatta tietty vähimmäismäärä? Jos vastaus on kyllä, mikä olisi sopiva määräaika?*

32. kysymys: *Olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä määräaika rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista ja erityisesti vankien siirtoa koskeviin tietopyyntöihin vastaamiselle?*

33. kysymys: *Kun otetaan huomioon jäsenvaltioiden oikeudelliset ja hallinnolliset rakenteet ja niiden väliset erot, millaisista yksinkertaisista ja tehokkaista rakenteista olisi säädettävä rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroista tunnustamista ja vankien siirtämistä varten?*

34. kysymys: *Olisiko Euroopan unionin tasolla otettava käyttöön yhtenäinen lomake rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamisen ja vankien siirron helpottamiseksi?*

35. kysymys: *Olisiko täytäntöönpanovaltion voitava pyytää tunnustamiensa rangaistusten täytäntöönpanosta aiheutuvien kulujen korvaamista?*

36. kysymys: *Olisiko perustettava yhteyspisteiden verkosto, jonka tehtävänä olisi helpottaa rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroista tunnustamista ja vankien siirtoa koskevan mahdollisen Euroopan unionin säädöksen käytännön soveltamista tai jopa osallistua sen arviointiin?*

4.2.4. Toimivaltuuksien jakautuminen tuomiovaltion ja täytäntöönpanovaltion kesken

Edellä mainittujen Euroopan neuvoston yleissopimusten sekä useiden vastavuoroista tunnustamista koskevien Euroopan unionin säädösten¹⁴⁵ mukaan pääsääntönä on, että täytäntöönpano määräytyy täytäntöönpanovaltion lain mukaan. Komissio totesi rikosasioita koskevien lopullisten päätösten vastavuoroisesta tunnustamisesta 26. heinäkuuta 2000 antamansa tiedonannon kohdassa 9.1., että ”keskinäisen luottamuksen olisi [toimittava molempiin suuntiin]: täytäntöönpaneva jäsenvaltio luottaa siihen, että päätöksen tehneen jäsenvaltion päätös on oikea, joten päätöksen tehneen jäsenvaltion olisi luotettava siihen, että

¹⁴⁴ EYVL C 184, 2.8.2002, s. 8: 17 artikla: ”Jäsenvaltiot eivät voi vaatia toisiltaan korvausta tämän puitepäätöksen soveltamisesta aiheutuvista kuluista, sanotun kuitenkaan rajoittamatta varojen jakamista koskevan 14 artiklan soveltamista.”

¹⁴⁵ Esim. 13 päivänä kesäkuuta 2002 tehdyn neuvoston puitepäätöksen (eurooppalainen pidätysmääräys) 6 artiklan 2 kohta.

täytäntöönpaneva jäsenvaltio panee päätöksen täytäntöön oikealla tavalla. Näin ollen täytäntöönpanoon liittyvien päätösten, jotka perustuvat vangitun käyttäytymiseen, tulisi ilmeisesti kuulua täytäntöönpanevan jäsenvaltion toimivaltaan. Käytännön syyt puhuvat tämän ratkaisun puolesta: täytäntöönpanevan jäsenvaltion viranomaisilla on välitön yhteys vangittuun, joten he ovat parhaassa asemassa arvioimaan hänen käytöstään.” Tämä olisi erityisen perusteltua silloin kun käytössä on järjestely, jonka avulla tuomittu voi suorittaa rangaistuksensa asuinvaltiossaan.

Koska on todennäköistä, että tuomittu haluaa vapauduttuaan elää siinä valtiossa, jossa hänen vakinainen asuinpaikkansa on ja joka on myös täytäntöönpanovaltio, häntä on valmistettava integroitumaan juuri tämän valtion yhteiskuntaan. Tämä on yksi lisäsyys uskoa tämä näkökohta täytäntöönpanovaltion toimivallan piiriin. Ei pitäisi kuitenkaan sulkea pois sitä mahdollisuutta, että tuomiovaltion viranomaisia kuullaan tai että niille ainakin ilmoitetaan ennen kuin jokin merkittävä toimenpide, esimerkiksi tuomitun vapauttaminen ennen määräaikaa, toteutetaan. Vaihtoehtoisesti vankeusrangaistuksen määrännyt jäsenvaltio voisi asettaa siirron yhteydessä rajoituksia tai ehtoja (voidakseen esimerkiksi suojella rikoksen uhria tai antaa tälle tietoja).

Ehdollisina määrättyjen vapausrangaistusten ja sellaisten vapausrangaistusten, joiden täytäntöönpanoa on ehdollisesti lykätty, sekä vaihtoehtoisten seuraamusten osalta on vielä pohdittava, kummalla valtiolla (tuomio- vai täytäntöönpanovaltiolla) olisi oltava toimivalta määrätä niiden peruuttamisesta siinä tapauksessa, että tuomittu ei noudata hänelle määrättyjä edellytyksiä?

Vuoden 1970 yleissopimuksen mukaan vain tuomiovaltiolla on oikeus ratkaista asian uudelleen käsittelyä koskevat pyynnöt, mutta kumpikin valtio voi käyttää oikeuttaan myöntää tuomitulle yleinen tai henkilökohtainen armahdus.

37. kysymys: *Olisiko vapausrangaistuksen tai vaihtoehtoisen seuraamuksen tunnustamisen yhteydessä syytä poiketa säännöstä, jonka mukaan täytäntöönpanon tulisi määräytyä yksinomaan täytäntöönpanovaltion lain mukaan?* **38. kysymys:** *Jos ehdollisen rangaistuksen valvonnasta huolehtii täytäntöönpanovaltio, olisiko säädettävä, että tuomiovaltiolla on oltava mahdollisuus varmistua siitä, että tuomittu noudattaa ehdolliselle rangaistukselle asetettuja edellytyksiä? Millainen menettely tätä varten olisi otettava käyttöön?*

39. kysymys: *Kumman valtion (tuomio- vai täytäntöönpanovaltion) olisi voitava käyttää oikeutta myöntää tuomitulle yleinen tai henkilökohtainen armahdus?*

LIITE I

Vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu

1. EHDOLLISET RANGAISTUKSET

Ehdollista rangaistusta pidetään perinteisesti keinona ehkäistä uusintarikollisuutta. Kokemus osoittaa, että erityisesti lyhyillä vankeusrangaistuksilla voi olla enemmän haitta- kuin hyötyvaikutuksia. Ehdollisen rangaistuksen tarkoituksena on kannustaa tuomittua hyvään käytökseen rangaistuksen täytäntöönpanon välttämiseksi.

Koska jäsenvaltioiden rikosoikeudellisten järjestelmien mukaisissa ehdollisia rangaistuksia koskevissa säännöissä ja ehdoissa on huomattavia eroja, ehdotetaan, että se määritellään väliaikaiseksi vapautukseksi rangaistuksen täytäntöönpanosta. Ehdollinen rangaistus merkitsee tämän mukaisesti rangaistuksen vaikutusten lykkäämistä.

Ehdollisen rangaistuksen soveltamisehtojen mukaan sitä ei yleensä voida määrätä törkeään rikokseen syyllistyneelle. Ehdollisen rangaistuksen myöntämisedellytykset ovat kuitenkin eri järjestelmissä erilaiset, sillä esimerkiksi Saksassa¹⁴⁶ ja Alankomaissa ehdollisena voidaan määrätä enintään yhden vuoden, Kreikassa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Espanjassa enintään kahden vuoden ja Belgiassa ja Ranskassa enintään viiden vuoden vankeusrangaistus. Tuomarilla on yleensä harkintavaltaa päättää ehdollisen rangaistuksen aiheellisuudesta. Joissakin jäsenvaltioissa (esimerkiksi Italiassa ja Belgiassa) ehdollisen rangaistuksen valvonta on viranomaisten vastuulla.

Lisäksi voidaan määrätä koeaika, jonka ajaksi rangaistuksen täytäntöönpanoa lykätään. Koeajalla tuomittuun kohdistetaan yleensä erilaisia valvonta- ja/tai avunantotoimenpiteitä. Näistä aiheutuvat velvoitteet voivat olla hyvin erilaisia, kuten rikoksen uhrille aiheutuneen vahingon korvaaminen, tiettyjä henkilöitä tai paikkoja koskeva lähestymiskielto, valvonta- ja hoitotoimenpiteet, kouluttautuminen tai yhdyskuntapalvelu.

Koeajan pituus vaihtelee yleensä törkeissä rikoksissa 1–5 vuoteen ja lievemmissä rikoksissa 6 kuukaudesta 3 vuoteen. Esimerkiksi Ranskassa ja Alankomaissa myös sakko-, päiväsakko- tai vaihtoehtoinen rangaistus voidaan määrätä ehdollisena.

Jos tuomitun käytös koeajalla on moitteetonta, rangaistus raukeaa koeajan päätyttyä. Sen sijaan jos tuomittu ei noudata asetettuja ehtoja tai syyllistyy uuteen rikokseen, koeaika yleensä peruutetaan.¹⁴⁷

Eri jäsenvaltioiden lainsäädännön erojen vuoksi jotkut tuomarit ovat käytännössä vastahakoisia määräämään ehdollisia rangaistuksia henkilöille, joiden vakinainen asuinpaikka on muualla kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa tuomioistuin sijaitsee. Ehdollisten rangaistusten määräämisedellytysten ja seurantasääntöjen tietynasteinen lähentäminen helpottaisi

¹⁴⁶ Tosin Saksan rikoslain 56 §:n 2 momentin nojalla vankeusrangaistukset voidaan poikkeustapauksissa määrätä ehdollisina kahteen vuoteen asti.

¹⁴⁷ Yhdistyneen kuningaskunnan rikosprosessilain [*Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act*, 119 §:n 1 momentti] mukaan koeaika voidaan peruuttaa vain sen aikana määrätyn vankeusrangaistuksen takia.

epäilemättä kyseisten toimenpiteiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa jäsenvaltioiden välillä.¹⁴⁸

2. RANGAISTUSPÄÄTÖKSEN ANTAMISEN LYKKÄÄMINEN

Muutamassa jäsenvaltiossa, kuten Belgiassa ja Ranskassa, rangaistus päätöksen antamista voidaan lykätä myöhemmin pidettävään istuntoon ja asettaa syytetty siihen asti koeajalle.

Belgiassa 29. kesäkuuta 1964 säädetty laki rangaistuksen määräämisen lykkäämisestä, ehdollisesta rangaistuksesta ja koeajasta mahdollistaa rangaistus päätöksen lykkäämisen tuomitun suostumuksella, jos häntä ei ole aiemmin tuomittu rikoksesta tai muusta teosta yli kuuden kuukauden päävankeusrangaistukseen, jos teko ei ole luonteeltaan sellainen, että siitä voitaisiin määrätä pääran gaistukseksi yli viisi vuotta vankeutta tai ankarampi tuomio, ja jos rikos katsotaan toteennäytetyksi (3 §). Lykkäys määräys voidaan antaa milloin tahansa viran puolesta, syyttäjän vaatimuksesta tai syytetyn pyynnöstä. Lykkäys päätöksessä määritetään lykkäyksen kesto, joka on vähintään yksi vuosi ja enintään viisi vuotta päätöksen päivämäärästä. Päätöksessä ilmoitetaan tarvittaessa myös koeajalle asetetut ehdot.¹⁴⁹ Syytetoimet raukeavat lykkäys päätökseen, ellei päätöstä kumota. Lykkäys voidaan kumota, jos henkilö on syyllistynyt uuteen rikokseen koeajalla ja hänet tuomitaan rikoksesta tai muusta teosta vähintään kuukauden päävankeusrangaistukseen (13 §).

Ranskan rikoslain 132-60 §:n nojalla tuomioistuim voi lykätä rangaistus päätöstä, jos näyttää todennäköiseltä, että syyllinen pystyy palaamaan yhteiskuntaan, aiheutettu vahinko korvataan ja rikoksen aiheuttama haitta lakkaa. Tällöin tuomioistuin vahvistaa tuomiossaan ajankohdan, jona se päättää rangaistuksesta. Lykkäyksen myöntämisen edellytyksenä on syytettynä olevan luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön edustajan läsnäolo istunnossa.

Tuomioistuin voi määrätä syytetyn asettamisesta koeajalle ("lykkäys ja koeaika", rikoslain 132-63 §). Järjestelyt ovat samat kuin ehdolliseen rangaistukseen liittyvän koeajan yhteydessä. Ranskan rikoslaissa säädetään lisäksi mahdollisuudesta määrätä syylliseksi todettu henkilö noudattamaan yhtä tai useampaa lain tai asetuksen mukaista kieltoa (132-66 §).

Päätös rangaistuksesta on tehtävä viimeistään vuoden kuluttua ensimmäisestä lykkäys päätöksestä (132-62 §). Uusintakäsittelyssä tuomioistuin voi joko vapauttaa syytetyn kokonaan rangaistuksesta (vaikka hänet on todettu syylliseksi)¹⁵⁰, määrätä lainmukaisen rangaistuksen tai lykätä uudemman kerran rangaistuksen määräämistä (132-61 §).

3. OSITTAINEN VAPAUS

Osittaisessa vapaudessa rangaistustaan suorittava voi poistua vankilan alueelta harjoittamaan ammatillista toimintaa, saamaan ammatillista koulutusta, käymään työharjoittelussa tai tilapäisessä työssä yhteiskuntaan paluun edistämiseksi tai voidakseen osallistua tiiviisti perheensä elämään tai saadakseen terveydenhoitoa. Yleensä vankeinhoitoviranomaiset eivät valvo osittaisessa vapaudessa olevia henkilöitä ainakaan jatkuvasti.

¹⁴⁸ Ks. kohta 3.2.2.

¹⁴⁹ Tästä käytetään nimitystä *suspension probatoire* (lykkäys koeajaksi).

¹⁵⁰ Rikoslain 132-58 ja 132-59 §. Päätös merkintään rikosrekisteriin, jollei tästä myönnetä poikkeusta.

Järjestelmän tavoitteena on lieventää yhtä vankeusrangaistusten suurimmista haitoista eli tuomitun vieraantumista yhteiskunnasta. Ehdolliseen rangaistukseen liittyvään koeaikaan verrattuna järjestelmä näyttää helpottavan kahden osin ristiriitaisen tavoitteen yhteensovittamista eli toisaalta tuomitun paluuta yhteiskuntaan ja toisaalta yhteiskunnan suojelemista.

Niissä harvoissa jäsenvaltioissa, joissa tämä järjestely on käytössä¹⁵¹, sitä sovelletaan pääasiassa siltana vankilaelämästä vapauteen palaamiseen¹⁵². Tuomion antanut tuomioistuin voi päättää omasta aloitteestaan osittaisesta vapauttamisesta vain muutamissa jäsenvaltioissa¹⁵³.

Osittaiseen vapauteen voidaan päästää alusta alkaen henkilöt, jotka on tuomittu lyhyisiin vankeusrangaistuksiin (Portugalissa¹⁵⁴ enintään kolme kuukautta ja Ranskassa yksi vuosi vankeutta). Portugalissa osittainen vapaus voidaan myöntää vain, jos vankeusrangaistusta, johon se liittyy, ei voida korvata sakolla, muulla kuin vapausrangaistuksella tai viikonlopun arestirangaistuksella. Osittaisen vapauden järjestelmän soveltaminen edellyttää joissakin maissa (Saksa ja Portugali) tuomitun suostumusta. Italiassa tämä rangaistuksen suorittamistapa on mahdollinen vain siinä tapauksessa, että tuomittu rangaistus on enintään kuusi kuukautta vankeutta tai, jos kyse on pitempiketoisesta vankeusrangaistuksesta, vasta kun puolet rangaistuksesta on suoritettu. Ranskassa osittainen vapaus voidaan myöntää rangaistusajan lopulla, kun vankeusaikaa on jäljellä enintään vuosi.

Osittaisen vapauden saajalta voidaan edellyttää tiettyjen velvollisuuksien täyttämistä. Määrittäessään yksityiskohtaiset säännöt, joiden mukaisesti tuomitun on palattava rangaistuslaitokseen, toimivaltainen viranomainen ottaa huomioon sen, kuinka paljon aikaa vaatii osittaisen vapauden myöntämisperusteena olevan toiminnan harjoittaminen, koulutus, työharjoittelu, perhe-elämään osallistuminen tai hoito. Tuomitun on yleensä pysyttävä rangaistuslaitoksessa päivinä, joina hänellä ei syystä tai toisesta ole velvollisuuksia hoidettavana sen ulkopuolella.

Osittaiseen vapauteen päässeiden on edelleen noudatettava vankilan kurinpitösääntöjä. Osittainen vapaus voidaan peruuttaa, jos tuomittu ei noudata velvollisuuksiaan tai rikkoo laitoksen sääntöjä tai jos siirron myöntämisen perusteena olleiden edellytysten olemassaolo lakkaa. Tällöin tuomitun on suoritettava jäljellä oleva osuus rangaistuksestaan vankilassa. Joissakin jäsenvaltioissa tähän toimenpiteeseen kuuluvan valvonnan kiertäminen tai liian myöhäinen paluu rangaistuslaitokseen aiheuttaa sen, että tuomitun katsotaan paenneen (Ranska).

¹⁵¹ Näitä jäsenvaltioita ovat Saksa (laki rangaistusten täytäntöönpanosta (StVollzG), 11 §), Belgia, Espanja, Ranska (rikoslain (CP) 132-25 §), Suomi (Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889/39A) ja Italia (26.7.1975 annetun lain N:o 354 50 §).

¹⁵² Ranskassa tämä on jopa ehdonalaiseen vapauteen pääsyn ehtona (rikosprosessilain (CPP) 723-1 §).

¹⁵³ Näitä jäsenvaltioita ovat Ranska (rikosprosessilain 132-25 §), Italia (26.7.1975 annetun lain N:o 354 50 §) ja Portugali (rikoslain 46 §).

¹⁵⁴ Portugalin rikoslain 46 §.

4. TUOMION TÄYTÄNTÖÖNPANON JAKSOTTAMINEN (”VIIKONLOPUN ARESTIRANGAISTUS”)

Täytäntöönpanon jaksottamisella tarkoitetaan mahdollisuutta määrätä yksi tai useampia keskeytyksiä tuomion täytäntöönpanoon. Tuomion kesto pysyy muuttumattomana, mutta sen suoritustapa on yksilöllinen. Jaksottamista sovelletaan pääasiassa lyhyisiin vankeusrangaistuksiin ja se on käytössä vain Belgiassa¹⁵⁵, Espanjassa¹⁵⁶, Kreikassa¹⁵⁷, Portugalissa¹⁵⁸ ja Ranskassa¹⁵⁹. Toimenpide ei liity vankeinhoitoviranomaisten toimivaltaan myöntää keskeytys rangaistuksen täytäntöönpanoon vakavan sairauden perusteella.¹⁶⁰

Ranskassa tuomion jaksottamista koskeva määräys voidaan antaa tuomion yhteydessä tai rangaistuksen täytäntöönpanovaiheessa. Tähän liittyy rangaistuksen täytäntöönpanoajan pidentäminen (enintään kolmella vuodella). Rangaistuksen jaksottamista koskeva päätös voidaan tehdä terveydellisistä, ammatillisista, sosiaalisista tai perhesyistä. Kysymykseen tulevan vankeusrangaistuksen enimmäispituus on yksi vuosi. Rangaistusta on suoritettava vähintään kaksi päivää kerrallaan.

Tuomittu vapautetaan määräpäivänä ilman saatto- tai valvontatoimenpiteitä, ikään kuin hänen vankeusaikansa päättyisi. Taukojen aikana yhteiskunnan tai oikeuslaitoksen valvonnan alaisena olevien tuomitujen on jatkettava valvontaan liittyvien velvoitteiden noudattamista.¹⁶¹ Vankeinhoitoviranomaisilla on päävastuu sen varmistamisesta, että velvoitteet on täytetty.

Tuomitun on palattava sovittuna päivänä ja kellonaikana samaan rangaistuslaitokseen. Jos tätä velvoitetta ei noudateta, oikeus- tai vankeinhoitoviranomaiset määräävät karkaamisesta määrättävää rangaistusta vastaavan rangaistuksen.¹⁶²

Rangaistusten täytäntöönpanosta vastaavalla tuomioistuimella on toimivalta myöntää, lykätä, evätä, kumota tai peruuttaa vankeusrangaistuksen keskeyttäminen tai jaksottaminen. Se ratkaisee asian viran puolesta joko tuomitun hakemuksesta tai syyttäjän vaatimuksesta. Tuomioistuin tekee ratkaisunsa (johon voidaan hakea muutosta) vankeinhoitoviranomaisten edustajan annettua lausuntonsa ja kuultuaan syyttäjän vaatimukset sekä tuomitun tai hänen asianajajansa vastineen.

Espanjassa viikonloppuarestista määrätään tuomion yhteydessä. Sen kesto on 36 tuntia kerralla, mikä vastaa kahden päivän tavanomaista vapausrangaistusta. Periaatteessa voidaan määrätä enintään 24 viikonloppuarestia, paitsi jos sillä korvataan jokin muu vapausrangaistus. Viikonloppuaresti pannaan yleensä täytäntöön perjantain, lauantain ja sunnuntain aikana tuomitun kotipaikkaa lähimpänä sijaitsevassa rangaistuslaitoksessa.

Tuomari tai tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että tuomio pannaan täytäntöön muina viikonpäivinä tai muussa paikassa. Jos tuomittu jättää palaamatta rangaistuslaitokseen kaksi

¹⁵⁵ Belgiassa tätä toimenpidettä – josta käytetään nimitystä *arrêt de fin de semaine* – sovelletaan vain harvoin.

¹⁵⁶ *Arresto de fin de semana*, rikoslain 37 §.

¹⁵⁷ Rikoslain 132-27 §.

¹⁵⁸ Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 63 §.

¹⁵⁹ *Prisão por dias livres*, rikoslain 45 §.

¹⁶⁰ Vrt. esimerkiksi Saksassa annettu asetus rangaistusten täytäntöönpanosta (StVollstrO), 46 §.

¹⁶¹ Rikosprosessilain 763-7 §.

¹⁶² Rikoslain 434-29 §:n 3 momentti.

kertaa ilman perusteltua syytä, valvova tuomari voi määrätä, että tuomio pannaan täytäntöön keskeytyksettömänä.

Espanjassa käsitellään kuitenkin parhaillaan lakiehdotusta, jonka tarkoituksena on poistaa viikonlopun arestirangaistus järjestelmän tehottomuuden vuoksi seitsemän vuoden (kielteisten) kokemusten jälkeen. Lakiehdotuksen mukaan viikonloppuaresti korvattaisiin rikoksen luonteen ja vakavuuden mukaan joko vankeus- tai sakkorangaistuksella, yhdyskuntapalvelulla tai elektronisella valvonnalla.

Portugalissa enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukset, joita ei voida korvata sakolla tai muulla vapausrangaistukselle vaihtoehtoisella rangaistuksella, pannaan täytäntöön viikonloppuaresteina, jos tätä voidaan pitää rangaistuksen tarkoituksen kannalta asianmukaisena ja riittävänä. Viikonloppuarestin vähimmäiskesto on 36 tuntia ja enimmäiskesto 48 tuntia, ja sen katsotaan vastaavan viiden päivän jatkuvaa vapausrangaistusta. Viikonloppuaresteja voidaan määrätä enintään 18. Jos viikonloppua edeltävät tai seuraavat päivät ovat pyhäpäiviä, myös niitä voidaan käyttää rangaistuksen täytäntöönpanoon.

5. ELEKTRONINEN VALVONTA

Elektronisessa valvonnassa tuomittu joutuu pitämään lähetintä (yleensä ”elektroninen ranneke”), jonka avulla lainvalvontaviranomaiset voivat valvoa etäältä, onko hän viranomaisten määräämällä paikalla (usein kotiaarestissa) määrää aikana. Valvontaan liittyy kielto poistua viranomaisten määräämältä paikalta muulloin kuin viranomaisten hyväksyminä aikoina.

Elektroninen valvonta on vielä melko uusi toimenpide, jota käytetään nykyään kuudessa jäsenvaltiossa (Belgia, Espanja, Italia, Ranska, Ruotsi ja Yhdistynyt kuningaskunta). Menetelmä on koekäytössä Alankomaissa, Portugalissa ja Suomessa sekä Hessenin osavaltiossa Saksassa. Saksassa ja Tanskassa keskustellaan elektronisen valvonnan maanlaajuisesta käyttöönotosta.

Lainsäätäjän kannalta tärkein syy tämän toimenpiteen käyttöönottoon on monipuolistaa rangaistusten täytäntöönpanon keinovalikoimaa ja siten vähentää paitsi vankien määrää myös vankeusrangaistukseen liittyviä haittoja (sosiaalinen häpeä, työpaikan menettäminen ja siitä johtuvat perheen taloudelliset vaikeudet, vanhemman poissaolosta lapselle aiheutuvat haitat ja arvovallan mureneminen jne.), edistää vankien paluuta yhteiskuntaan tiukalla valvonnalla ja näin vähentää rikoksenuusimisen vaaraa, vähentää vankiloiden tilanpuutteesta aiheutuvia jännityksiä ja säästää vankilapäiväkustannuksissa¹⁶³.

Elektronisella valvonnalla on monta mahdollista käyttöä sen menettelyvaiheen mukaan, jossa se otetaan käyttöön. Se voidaan määrätä pääasiallisena rangaistuksena (Italia, Ruotsi¹⁶⁴). Lisäksi elektronisella valvonnalla voidaan joissakin jäsenvaltioissa korvata tutkintavankeus (Italia, Portugali, Ranska).¹⁶⁵ Sitä on tarkoitus kokeilla myös ehdonalaisen vapauden

¹⁶³ Esim. Ranskassa yksi vankilapäivä maksaa yhteiskunnalle noin 60 euroa, osittainen vapaus 20–30 euroa päivässä ja elektroninen valvonta 22 euroa päivässä (*Le Monde*, 29.4.2003).

¹⁶⁴ Lyhyen, alle kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen sijasta.

¹⁶⁵ Tämä on taas nimenomaisesti kielletty Ruotsin lainsäädännössä.

yhteydessä (Alankomaat, Belgia, Ranska¹⁶⁶, Ruotsi) sekä avolaitoksen ja viikonloppuarestin yhteydessä (Espanja). Ruotsissa käynnistettiin lokakuussa 2001 kolmivuotinen pilottihanke, jossa kokeillaan elektronista valvontaa alle kahden vuoden vankeusrangaistusten loppuvaiheessa (kolmen viimeisen kuukauden aikana).

Elektronisen valvonnan piiriin voi päästä, jos vankeusrangaistus on tietyn raja-arvon pituinen tai sitä lyhyempi (Ranskassa yksi vuosi tai pidempään vankeusrangaistukseen tuomitulle rangaistuksen viimeinen vuosi, Italiassa neljä vuotta ja Ruotsissa kolme kuukautta). Belgiassa elektronisen valvonnan piiriin voi päästä joko enintään kolmen vuoden vankeusrangaistukseen tuomittu heti vankeusaikansa alusta lähtien tai tätä kovempaan rangaistukseen tuomittu siitä lähtien, kun hän voi päästä tai hänet ehdotetaan päästettäväksi ehdonalaan valvontaan.

Tätä mahdollisuutta ei kuitenkaan ole kaikilla vangeilla: esimerkiksi Belgiassa seksuaalirikoksista, ihmiskaupasta tai huumekaupasta tuomitut eivät voi päästä elektronisen valvonnan piiriin.

Elektronisen valvonnan käyttö edellyttää kaikissa jäsenvaltioissa tuomitun nimenomaista suostumusta. Joissakin tapauksissa edellytetään asianajajan läsnäoloa suostumusta annettaessa (Ranska) tai myös tuomitun asuinkumppanien suostumusta (Belgia).

Useissa jäsenvaltioissa on säädetty elektronisen valvonnan vähimmäis- (Belgiassa 1 kuukausi) tai enimmäiskestosta (Belgia 3 kuukautta, Englanti ja Wales 6 kuukautta¹⁶⁷, Skotlanti 12 kuukautta¹⁶⁸).

Joissakin jäsenvaltioissa (mm. Ranskassa) tuomitulle on pyydettyä järjestettävä lääkärintarkastus sen varmistamiseksi, että järjestelystä ei ole haittaa hänen terveydelleen.

Käytännössä elektroninen valvonta tarkoittaa sitä, että valvonnan alainen henkilö ei saa poistua tietyistä paikoista muulloin kuin ennalta määrättyinä aikoina esimerkiksi ammatin harjoittamista, kouluttautumista, lääkärikäyntiä tai perhe-elämään osallistumista varten.

Ehdollisia rangaistuksia voidaan määrätä koeajalla samanaikaisesti useampia kuin yksi (Belgia, Ranska). Viranomaiset voivat muuttaa elektronisen valvonnan soveltamiseksi joko viran puolesta tai valvottavan pyynnöstä.

Elektroninen valvonta voidaan keskeyttää voimassaolevien menettelyjen mukaisesti jos valvottava sitä pyytää, jos hän kieltäytyy valvonnan ehtojen muutoksesta, jos hänet on tuomittu uuteen (ehdolliseen) rangaistukseen, jos hän rikkoo valvonnan ehtoja tai jos hän tahallaan välttää valvonnan (tämä katsotaan karkaamisrikokseksi joissakin rikosoikeusjärjestelmissä, mm. Ranskassa). Tässä tapauksessa tuomittu suorittaa jäljellä olevan rangaistuksen laitoksessa. Rangaistuksesta vähennetään kuitenkin valvonnan kesto (Ranska).

Valvonnan ehtojen rikkomisesta (erityisesti ajankäytön osalta) rangaistaan antamalla varoitus tai kiristämällä ehtoja. Jos ehtoja rikotaan vakavasti (toistuvat poissaolot, rannekkeen tai

¹⁶⁶ Ranskassa enintään vuoden ajaksi.

¹⁶⁷ *Curfew order*. Valvonnan toteuttaminen on annettu osittain yksityisten yritysten tehtäväksi.

¹⁶⁸ *Restriction of liberty order*.

muun valvontalaitteen tahallinen vahingoittaminen, uudet rangaistavat teot tms.), elektroninen valvonta voidaan peruuttaa ja loppu rangaistuksesta on suoritettava vankilassa.

6. KOTIARESTI

Kotiaresti on eräitä erityisasemassa olevia henkilöryhmiä varten kehitetty rangaistusmuoto, joka mahdollistaa rangaistuksen suorittamisen kotona tai hoitolaitoksessa. Yhdistynyttä kuningaskuntaa ja Italiaa lukuun ottamatta kotiaresti yhdistetään aina elektroniseen valvontaan (ks. edellä). Espanjassa kotiarestia koskevat säännökset kumottiin uuden rikoslain tullessa voimaan vuonna 1995.¹⁶⁹

Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuonna 2000 annetun tuomion antamista koskevan rikosprosessilain 37 §:n mukaan tuomio voidaan antaa määräaikana kotona (tai muualla) suoritettavan arestirangaistuksen muodossa. Tätä seuraamusta voidaan soveltaa kaikkiin rikoksiin lukuun ottamatta murhaa ja muita kyseisen lain 109–111 §:ssä lueteltuja rikoksia.

Arestimääräyksessä (*curfew order*) ilmoitetaan rangaistuksen suorittamispaikka tai -paikat sekä ajankohdat, jolloin tuomittu ei saa poistua arestipaikalta. Arestin enimmäispituus on 6 kuukautta 16 vuotta täyttäneille ja 3 kuukautta sitä nuoremmille rikoksentekeijöille. Arestin enimmäiskesto on 12 tuntia ja vähimmäiskesto 2 tuntia päivässä. Kotiarestia (tai muualla toimeenpantavaa arestia) voidaan tehostaa elektronisella valvonnalla. Arestipäätöstä tehdessään tuomioistuimen on ilmoitettava sen henkilön nimi, joka vastaa tuomitun valvonnasta arestin keston ajan. Tämän seuraamuksen täytäntöönpanoon ei tarvita rikoksentekeijän suostumusta.

Jos tuomittu rikkoo arestin ehtoja, hänelle voidaan määrätä tuhannen punnan sakko. Vaihtoehtoisesti arestimääräys voidaan kumota ja tuomitulle voidaan määrätä ankarampi rangaistus. Samaa menettelyä (määräyksen kumoaminen ja uusi tuomio) noudatetaan, jos tuomittu tekee uuden rikoksen arestiaikana.

Italian rikosoikeudessa kotiarestin tarkoituksena on toisaalta sovittaa yhteen rangaistuksen toimeenpanon ja yhteiskunnan turvallisuuden keskenään ristiriitaiset vaatimukset ja toisaalta suojata yksilön perusoikeuksia (mm. oikeus terveyteen, lasten elatusta ja koulutusta koskeva oikeus ja velvollisuus sekä äidin oikeuksien turvaaminen).¹⁷⁰ Kotiarestilla voidaan korvata joko tutkintavankeus¹⁷¹ tai enintään neljän vuoden vankeusrangaistus tai sitä pitemmästä vankeusrangaistuksesta neljän viimeisen vuoden jakso. Jälkimmäisessä tapauksessa kotiarestia ei määrätä tuomion yhteydessä vaan vasta täytäntöönpanon aikana. Kohderyhmät ovat seuraavat: a) raskaana olevat naiset ja alle 10-vuotiaan lapsen äiti, kun lapsi asuu äidin luona, b) perheen huollosta vastaava, enintään 10-vuotiaan lapsen isä, kun lapsi asuu isän luona ja äiti on kuollut tai ei pysty hoitamaan lastaan, d) yli 60-vuotiaat, jos he ovat osaksi tai kokonaan vajaavaltaisia, e) alle 21-vuotiaat terveyteen, opiskeluun, työntekoon tai perhetilanteeseen todistetusti liittyvistä syistä.¹⁷² Tämän lisäksi AIDSia sairastavien henkilöiden hyväksi sovelletaan erityisehtoja. Hiljattain on otettu käyttöön mahdollisuus muuntaa enintään kahden vuoden rangaistus (tai tätä pitemmän rangaistuksen kaksi viimeistä vuotta) kotiarestiksi. Toimenpidettä voidaan soveltaa kaikkiin (muihinkin kuin kohdissa a)–e)

¹⁶⁹ Vuoden 1973 rikoslain 27 ja 30 §.

¹⁷⁰ Laki N:o 354/1975, 47b §.

¹⁷¹ Rikosprosessilain 284 §.

¹⁷² Laki N:o 354/1975, 47b §.

mainittuihin) tuomittuihin, kun ehdonalaisen vapauden edellytykset eivät täyty, mutta rikoksenuusimisen riskiä ei ole.¹⁷³

Toimeenpanon valvonnasta vastaava tuomioistuin (*Tribunale di Sorveglianza*) määrää kotiaarestirangaistuksen yksityiskohtaisista järjestelyistä ja kotiaarestiin liittyvistä sosiaalihuollon tehtävistä. Määräyksessä kielletään tuomittua poistumasta arestipaikalta (koti, muu yksityisasunto, hoitolaitos tai muu julkinen laitos). Tarvittaessa tuomari voi määrätä myös muita rajoituksia tai kieltoja, jotka koskevat tuomitun oikeutta olla yhteydessä muihin kuin asuinkumppaneihinsa tai auttajiinsa. Jos tuomittu ei voi muuten hankkia perustoimeentuloa tai on täysin varaton, tuomari voi sallia hänen poistua arestipaikalta päivän aikana siksi aikaa kun se on ehdottoman välttämätöntä toimeentulon hankkimiseksi tai ammatin harjoittamiseksi. Syyttäjä tai rikospoliisi voi tarkistaa milloin tahansa, että näitä rajoituksia on noudatettu.¹⁷⁴

Jos kotiaarestissa oleva henkilö poistuu rangaistuksen toimeenpanopaikalta (ja on kyse rikoslain 385 §:ssä tarkoitetusta karkaamisesta) tai jos hän rikkoo lakia tai määrättyjä rajoituksia tavalla, joka on ristiriidassa arestin jatkamisen kanssa, arestimääräys kumotaan. Arestimääräys kumotaan myös, kun sen myöntämisen edellytykset eivät enää täyty tai kun rangaistus on suoritettu loppuun.

¹⁷³ Laki N:o 354/1975, 47b §:n 1a kohta.

¹⁷⁴ Rikosprosessilain 284 §.

LIITE II

Vaihtoehtoisia rangaistuksia koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu

1. YHDYSKUNTAPALVELU

Yhdyskuntapalvelurangaistuksella tarkoitetaan julkisyhteisön, julkisoikeudellisen yhdistyksen tai muun voittoa tavoittelemattoman yhteisön hyväksi ilman korvausta tehtävää työtä.

Eräitä vapausrangaistuksen korvaavia rikosoikeudellisia seuraamuksia koskevassa Euroopan neuvoston päätöslauselmassa (76) 10 suositellaan vankiloiden tilanpuutteen lieventämiseksi ja vaihtoehtoisten rangaistusmuotojen kehittämiseksi yhdyskuntapalvelua, ”jonka avulla voidaan aktiivisesti edistää rikoksentekijän palaamista yhteiskuntaan sallimalla hänen osallistumisensa vapaaehtoistyöhön”.

Yhdyskuntapalvelu on sittemmin otettu käyttöön kaikissa jäsenvaltioissa, useimmiten joltisellakin menestyksellä.¹⁷⁵

Yhdyskuntapalvelulla voi olla erilaisia tavoitteita sen mukaan, missä vaiheessa sitä määrätään. Yhdyskuntapalvelua voidaan määrätä syyteharkintavaiheessa, usein rikosoikeudellisen sovittelun tai sovintoratkaisun yhteydessä (ks. jäljempänä), rikostuomion välttämiseksi (Belgia¹⁷⁶, Ranska¹⁷⁷, Saksa¹⁷⁸), pääasiallisena (Alankomaat, Belgia¹⁷⁹, Italia¹⁸⁰, Ranska) tai täydentävänä seuraamuksena (Ranska) tai eräiden vakavien rikkomusten (*contraventions graves*) johdosta (Belgia, Ranska¹⁸¹). Lisäksi sillä voidaan korvata sakon muuntorangaistus¹⁸² (Italia, Saksa¹⁸³), sakkorangaistus (Espanja, Italia, Portugali) tai viikonloppuaresti (Espanja). Yhdyskuntapalveluun voidaan liittää myös ehdollinen vankeusrangaistus (Belgia, Ranska, Ruotsi, Saksa, Tanska). Kreikassa osa vankeus- tai sakkorangaistuksesta voidaan muuntaa yhdyskuntapalveluksi tuomitun pyynnöstä.

Joissakin jäsenvaltioissa voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua ainoastaan joistakin rajoittavasti määritellyistä teoista (Italia, Tanska) tai korvattavan rangaistuksen ankaruuden mukaan, esimerkiksi Belgiassa poliisin antaman sakkorangaistuksen (*peine de police*) tai rikkomuksesta tuomittavan rangaistuksen (*peine correctionnelle*), Alankomaissa enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen ja Portugalissa enintään vuoden vankeusrangaistuksen sijasta.

¹⁷⁵ Joissakin jäsenvaltioissa (esim. Ranska) on kuitenkin ollut käytännön vaikeuksia yhdyskuntapalvelun toteuttamisessa (viivästykset toimeenpanossa, sopivien palvelupaikkojen puute jne.).

¹⁷⁶ Rikosprosessilain 216b §.

¹⁷⁷ Sovintoratkaisun (*composition pénale*) yhteydessä.

¹⁷⁸ Rikosprosessilain 153 ja 153a §.

¹⁷⁹ Mahdollisuus määrätä yhdyskuntapalvelua pääasiallisena rangaistuksena otettiin käyttöön 17. huhtikuuta 2002 annetulla lailla.

¹⁸⁰ Sovelletaan rauhantuomarin ratkaistavana oleviin vähäisiin rikkomuksiin.

¹⁸¹ Liikenne rikokset.

¹⁸² Sakon muuntorangaistuksella (*contrainte par corps*) tarkoitetaan ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamista sakon maksamisen sijasta.

¹⁸³ Saksassa pohditaan seuraamusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä yhdyskuntapalvelurangaistuksen soveltamisalan laajentamista. Yhdyskuntapalvelusta on tarkoitus tehdä sakon muuntorangaistuksen ensisijainen muoto ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta.

Yhdyskuntapalvelun määrääminen edellyttää kaikissa jäsenvaltioissa tuomitun suostumusta. Monissa kansainvälisissä sopimuksissa edellytetäänkin asianomaisen suostumusta. Esimerkiksi ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn Euroopan yleissopimuksen 4 artiklan mukaan ”ketään ei saa vaatia tekemään pakkotyötä tai muuta pakollista työtä”. Sama määräys on Euroopan unionin perusoikeuskirjan 5 artiklassa.

Yhdyskuntapalvelurangaistuksen pituus vaihtelee maittain. Vaihteluväli Belgiassa¹⁸⁴ on 20–300 tuntia, Suomessa 20–200 tuntia, Tanskassa 30–240 tuntia, Ranskassa, Ruotsissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa¹⁸⁵ 40–240 tuntia ja Portugalissa 36–380 tuntia. Ranskassa sovellettavan, vankeustuomion välttämiseen tähtäävän sovittelun (*composition pénale*) yhteydessä enimmäisrangaistukset ovat lyhyemmät (60 tuntia).

Työ on yleensä tehtävä määräjän kuluessa (esim. Yhdistyneessä kuningaskunnassa 12 kuukautta ja Ranskassa 18 kuukautta, paitsi *composition pénalen* yhteydessä 6 kuukautta).

Yhdyskuntapalvelu koostuu perinteisesti kunnallisissa tai muissa julkisissa laitoksissa tehtävistä huolto-, siivous- ja korjaustöistä.

Koska yhdyskuntapalvelu tuomitaan päärankaistuksena, sen ehtojen tahallinen rikkominen voi johtaa syytetoimiin. Esimerkiksi Ranskassa tästä rikkomuksesta (*inexécution du travail*) säädetään erikseen.¹⁸⁶ Jos tuomittu on saanut ehdollisen vankeusrangaistuksen, se muutetaan ehdottomaksi. Jos tuomittu on tähän mennessä jo suorittanut osan yhdyskuntapalvelurangaistuksestaan, vankeusrangaistusta voidaan joidenkin jäsenvaltioiden (esim. Portugali) lainsäädännön mukaan lyhentää vastaavasti.

2. RIKOSASIOIDEN SOVITTELU

Rikosasioiden sovittelu on jäsennetty prosessi, johon osallistuvat uhri, rikoksentekijä ja alaan erikoistunut sovittelija. Sen avulla pyritään rikoksen aiheuttamaa konfliktia koskevaan neuvotteluratkaisuun.¹⁸⁷ Tavoitteena on korjata aiheutettu vahinko ja rikoksesta johtuva haitta ja auttaa rikoksentekijää palaamaan yhteiskuntaan. Lisäksi osapuolten käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan pysyvästi siten, että teko ja siihen johtanut tilanne eivät toistu.

Sovittelussa uhrilla on mahdollisuus vapaaehtoisesti kohdata rikoksentekijä ja auttaa häntä ymmärtämään tekonsa seuraukset ja ottamaan vastuu aiheuttamastaan vahingosta. Tämän jälkeen uhri ja tekijä voivat yhdessä laatia vahingon korvaamista koskevan suunnitelman.

¹⁸⁴ Raja *peine de polices* ja *peine correctionnelles* välillä on asetettu 45 tunniksi.

¹⁸⁵ Enimmäissrangaistus on 240 tuntia, jos rangaistusmuoto on *community punishment order*. *Community punishment and rehabilitation order* -rangaistuksen enimmäispituus on 100 tuntia.

¹⁸⁶ Yhdyskuntapalvelun ehtojen rikkomisesta voidaan tuomita vankeutta, sakko tai uusi yhdyskuntapalvelurangaistus.

¹⁸⁷ Uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyssä neuvoston puitepäätöksessä 2001/220/YOS annetun määritelmän mukaan rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan ”uhrin ja rikoksen tekijän väliseen neuvotteluratkaisuun pyrkimistä ennen rikosoikeudenkäyntiä tai sen aikana toimivaltaisen henkilön välityksellä”. Rikosasioiden sovittelusta 15 päivänä syyskuuta 1999 annetussa Euroopan neuvoston suosituksessa N:o R (99) 19 menettely määritellään seuraavasti: ”prosessi, johon uhri ja tekijä voivat vapaasta tahdostaan aktiivisesti osallistua teosta aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseen riippumattoman kolmannen osapuolen (sovittelijan) avulla.”

Vapaaehtoinen sovittelu tarjoaa uhrille mahdollisuuden osallistua neuvotteluratkaisun hakemiseen. Siten se poikkeaa muista tuomioistuinkäsittelylle vaihtoehtoisista menettelyistä (kuten Ranskan oikeusjärjestelmän *composition pénale* ja *transaction pénale*), jotka voivat johtaa syyttämättä jättämiseen, sillä nämä perustuvat syyttäjän ja rikosentekijän väliseen sopimukseen.

Sovittelu liittyy laajemmin *restoratiiviseen oikeuteen*, jonka johtoajatuksena on uhrin, yhteisön ja rikosentekijän välisen suhteen tervehdyttäminen korjaamalla aiheutettu aineellinen ja aineeton vahinko. Euroopan unioni on tukenut useiden restoratiivista oikeutta kehittävien kansalaisjärjestöjen toimintaa Grotius- ja Agis-ohjelmien välityksellä.

Belgia esitti kesäkuussa 2002 virallisen aloitteen neuvoston päätöksen tekemiseksi kansallisten yhteyspisteiden eurooppalaisen verkoston perustamisesta oikeudenmukaisen tilanteen palauttamiseen tähtäävää oikeutta (so. restoratiivista oikeutta) varten.¹⁸⁸ Verkoston tehtävänä olisi edistää restoratiivisen oikeuden eri muotojen kehittämistä jäsenvaltioissa ja EU:n laajuisesti. Aloitetta ei ole toistaiseksi käsitelty neuvostossa.

Nykyisen EU:n lainsäädännön osalta uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 annetun neuvoston puitepäättöksen¹⁸⁹ 10 artiklassa säädetään, että kunkin jäsenvaltion on pyrittävä edistämään rikosasioiden sovittelua sellaisten rikosten osalta, joita jäsenvaltio pitää tällaiseen soveltuvina. Lisäksi jäsenvaltioiden on varmistettava, että uhrin ja rikosentekijän välillä rikosasioiden sovittelun aikana tehdyt sopimukset voidaan ottaa huomioon. Määräaika tämän säännöksen täytäntöönpanolle on kuitenkin vasta 22. maaliskuuta 2006 (ks. puitepäättöksen 17 artikla).

Rikosasioiden sovittelusta on jo annettu varsin yksityiskohtaiset säännökset Itävallassa, Luxemburgissa, Ranskassa, Ruotsissa, Saksassa, Suomessa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Alankomaissa, Espanjassa, Irlannissa, Portugalissa ja Tanskassa on toteutettu sitä koskevia kokeiluhankkeita.

Useissa jäsenvaltioissa on annettu erityissäännöksiä sovittelusta nuorisorikollisuuden yhteydessä, monissa tapauksissa jo ennen kuin on säädetty aikuisten tekemien rikosten sovittelusta.

Sovittelu voi käynnistyä menettelyn eri vaiheissa: joko syyteharkintavaiheessa tuomioistuinkäsittelyn välttämiseksi (Belgia¹⁹⁰, Itävalta¹⁹¹, Ranska¹⁹² ja Saksa¹⁹³), sovittelusta voidaan määrätä osana tuomiota (esim. Saksa¹⁹⁴ ja Yhdistynyt kuningaskunta¹⁹⁵) tai siihen voidaan turvautua vasta tuomion täytäntöönpanovaiheessa (esim. Belgia¹⁹⁶).

¹⁸⁸ EYVL C 242, 8.10.2002, s. 20.

¹⁸⁹ EYVL L 82, 22.3.2001, s. 1.

¹⁹⁰ Rikosprosessilain 90a § ("Diversion").

¹⁹¹ Rikosprosessilain 216b § ja 24. joulukuuta 1994 annettu asetus.

¹⁹² Rikosprosessilain (StPO) 153 ja 153a §.

¹⁹³ *Composition pénalen* yhteydessä, rikosprosessilain 41 §:n 2 momentti.

¹⁹⁴ Rikoslain 46a §, rikosprosessilain 155a §.

¹⁹⁵ *Compensation order*, ks. tuomioita koskevan rikosprosessilain (*Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act*), 130–134 §.

¹⁹⁶ Jokaisessa vankilassa on restoratiiviseen oikeuteen perehtynyt oikeusneuvoja (*consultant en justice réparatrice*).

Saksassa rikosasioiden sovittelu otettiin käyttöön vuonna 1994 rikoslain 46a §:ssä kolmantena rikosoikeudellisena menettelynä tavanomaisten seuraamusten (vapausrangaistus ja sakko) sekä kouluttamis- ja turvaamistoimenpiteiden rinnalla. Tämän säännöksen mukaisesti tuomioistuimien voi lieventää rangaistusta (rikoslain 49 §:ssä olevan taulukon mukaisesti) tai jopa luopua rangaistuksesta kokonaan, jos tuomio on enintään vuosi vankeutta tai 360 päiväsakkoa. Edellytyksenä on, että rikoksentekijä a) on suostunut sovitteluun (*Täter-Opfer-Ausgleich*) ja korvannut aiheuttamansa vahingon kokonaan tai suurimmaksi osaksi tai on ainakin vakavasti yrittänyt korvata sen, tai b) on korvannut aiheuttamansa vahingon kokonaan tai suurimmaksi osaksi, ja tämä on vaatinut tekijältä huomattavaa henkilökohtaista panosta. Molemmissa tapauksissa korvaaminen merkitsee muutakin kuin pelkän rahallisen korvauksen maksamista ja edellyttää rikoksentekijän aktiivista osallistumista.

Itävallan lainsäädännössä erotetaan kaksi sovittelumenettelyä. Se, kumpaa sovelletaan, riippuu rikoksen vakavuudesta:

a. Jos rikoksesta voidaan periaatteessa tuomita sakko tai enintään kolme vuotta vankeutta, rangaistusta ei pidä määrätä, jos¹⁹⁷ a) rikkomus on hyvin lievä, b) teolla ei ole ollut kielteisiä vaikutuksia tai sen vaikutukset ovat vain vähäisiä, tai tekijä on korvannut tai muuten korjannut tekonsa aiheuttaman vahingon tai on ainakin vakavasti yrittänyt niin tehdä, ja c) rangaistus ei ole tarpeen sen varmistamiseksi, ettei tekijä tee uusia rikoksia.¹⁹⁸

b. Jos rikoksesta voidaan tuomita enintään viisi vuotta vankeutta ja teko ei ollut törkeä eikä kuolemaan johtava, syytteen nostamisesta on luovuttava, jos tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelun ("aussergerichtlicher Tatausgleich"), sakon, yhdyskuntapalvelun tai koeajan ja siihen liittyvien velvoitteiden lisäksi ei tarvita muuta rangaistusta sen varmistamiseksi, ettei tekijä tee uusia rikoksia.¹⁹⁹ Itävallan rikosprosessilain 90g §:n mukaisesti sovitteluun turvautuminen edellyttää, että tekijä on myöntänyt rikoksensa, suostuu pohtimaan sen syitä, korvaa tai muuten korjaa tekonsa kielteiset seuraukset ja antaa tarvittaessa sitoumuksia, jotka osoittavat, että hän on valmis luopumaan rikoksen tekemiseen johtaneesta käyttäytymisestä. Sovittelu edellyttää uhrin suostumusta, paitsi jos tämä kieltäytyy sovittelusta riittämättömin perustein. Rikoksen uhrin ja tekijän tapaaminen on menettelyn olennainen osa. Tapaamisen järjestää riippumaton sovittelija. Sen tulokset vahvistetaan kirjallisella sopimuksella. Sovittelija antaa sopimuksen tiedoksi syyttäjälle ja valvoo sen noudattamista. Jos tekijä täyttää sopimuksen ehdot, syytettä ei nosteta. Muussa tapauksessa asia ratkaistaan normaaliin tapaan tuomioistuimessa.

Belgian rikoslain 216b §:n mukaisesti syyttäjä voi haastaa rikoksentekijän kuulemiseen ja antaa tälle mahdollisuuden korvata rikoksen aiheuttama vahinko sekä esittää syyttäjälle vahingonkorvauksen suorittamista koskevat todisteet. Edellytyksenä on se, että rikoksen luonne ei edellytä yli kahden vuoden päävankeusrangaistusta. Rikoksentekijää ja uhria voi sovittelussa avustaa asianajaja. Sovittelun eri vaiheissa, varsinkin sen varsinaisessa toimeenpanovaiheessa, syyttäjää (*procureur du Roi*) avustaa oikeusministeriön *maisons de justice* -yksikkö. Tämän yksikön virkailijat ovat sovittelun asiantuntijoita, jotka toimivat tiiviissä yhteistyössä syyttäjän kanssa. Syyttäjä myös valvoo heidän toimintaansa. Sovittelumenettelyn yksityiskohdista säädetään asetuksessa²⁰⁰.

¹⁹⁷ "...so ist die Tat nicht strafbar, wenn ..."

¹⁹⁸ Rikoslain 42 §.

¹⁹⁹ Rikosprosessilain 90a § ("Diversion").

²⁰⁰ 24. lokakuuta 1994 annettu asetus rikosasioiden sovittelumenettelyn täytäntöönpanotoimenpiteistä.

Täytäntöönpanotoimenpiteiden toteuttamista varten laaditaan kirjalliset ohjeet. Kun rikoksentehtäjä on täyttänyt kaikki ehdot, syyte raukeaa.

Ranskan rikosprosessilain 41-1 §:n 5 momentin mukaan syyttäjä voi vähäisten rikkomusten (*délits* ja *contraventions*) yhteydessä ja uhrin ja tekijän suostumuksella yrittää sovittelua ennen kuin päättää syytteen nostamisesta, jos hän katsoo, että näin voidaan korvata uhrille aiheutettu vahinko, korjata teosta johtuva haitta sekä auttaa tekijää palaamaan yhteiskuntaan.

Sovitteluun voidaan ryhtyä ainoastaan syyttäjän määräyksestä, ei osapuolten omasta aloitteesta. Sovittelu keskeyttää vanhentumisajan kulumisen. Syyttäjä ottaa sovittelun toteuttamista varten yhteyttä sovittelutoimistoon tai yksityiseen sovittelijaan.²⁰¹ Sovittelijoiden nimitys- ja valtuutusmenettelystä säädetään rikosprosessilain R15-33-30 §:ssä. Sovittelu on vapaaehtoista kaikille osapuolille. Asianomistajalla ja epäillyllä on oikeus hankkia itselleen omalla kustannuksellaan asianajaja avustamaan sovittelussa. Syyttäjä päättää, minkälaisen rikosten käsittelyssä voidaan käyttää sovittelua. Näitä ovat muun muassa lievä väkivalta, varkaus, vähäiset petokset, elatusapumaksujen laiminlyönti, lapsen tapaamisoikeuden toteutumisen estäminen, ilkivalta, uhkaukset, kunnianloukkaus, liikennepako ja huumausaineiden käyttö. Sovittelu on osapuolille ilmaista. Sovittelun tuloksena sovittu vahingonkorvaus voi olla joko taloudellinen, aineellinen tai symbolinen.

Sovittelu etenee yleensä siten, että syyttäjä ottaa ensin yhteyttä sovittelutoimistoon tai sovittelijaan. Tämä

- lähettää osapuolille kirjallisen tapaamiskutsun,
- ottaa osapuolet vastaan erikseen tai yhdessä, selittää heille sovittelun tavoitteet ja hankkii heidän periaatteellisen suostumuksensa osallistua sovitteluun (jollei syyttäjä ole sitä jo tehnyt),
- järjestää sovittelutapaamisen, johon kaikki osapuolet osallistuvat. Tavoitteena on muodostaa tai palauttaa yhteys ja vuoropuhelu osapuolten välille ja löytää ratkaisu konfliktiin,
- laatii kirjallisen esityksen tapaamisessa mahdollisesti sovituista asioista,
- ilmoittaa syyttäjälle kirjallisesti sovittelun tuloksista, tarvittaessa seurattuaan ensin asian kehittymistä syyttäjän määräämän ajan.

Syyttäjä tarkistaa, että asian käsittelyn lopettamisen edellytykset (haitan korjaaminen, vahingonkorvaus) täyttyvät. Hän päättää syyttämättä jättämisestä tai syytteen nostamisesta toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Jos hän päättää olla nostamatta syytettä, asiasta ilmoitetaan asianomistajalle.

²⁰¹ Sovittelu käydään yhä useammin niin sanotuissa oikeuspalvelutaloissa (*Maisons de Justice et du Droit*), jotka perustettiin vuonna 1990. Nämä palvelupisteet toimivat yleisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentin ja syyttäjän valvonnassa.

3. RIKOSASIAN SOVINTORATKAISU²⁰²

Rikosasian sovintoratkaisulla tarkoitetaan menettelyä, jolla rikosoikeudelliset riidat voidaan ratkaista viranomaisten ja syytetyn välillä ilman varsinaista tuomioistuinkäsittelyä. Tässä menettelyssä ei käydä neuvotteluja rangaistuksesta rikoksenteikijän ja syyttäjän välillä. Seuraamuksen määräämisestä vastaava viranomainen tekee syytetylle ota tai jätä -tarjouksen. Olisi väärin kutsua sovintoratkaisua syytetyn ja syyttäjän välillä neuvotelluksi sopimukseksi, sillä sovintoratkaisun yhteydessä määrätään rangaistus, joka täyttää kaikki rikosseuraamuksen tunnusmerkit, vaikka se onkin lievä ja rikoksenteikijän hyväksymä.

Monissa jäsenvaltioissa on käytössä sovintoratkaisu tai vastaava menettely, jossa rikoksenteikijä maksaa valtiolle tietyn rahasumman tai täyttää muut hänelle asetetut ehdot, minkä jälkeen syyttäjä luopuu syytteen nostamisesta saatuaan siihen tuomioistuimen valtuutuksen, tai joissakin oikeusjärjestelmissä ilman minkäänlaista tuomioistuimen päätöstä.

Tällaista lainkäyttömenettelyä ei kuitenkaan sovelleta rikosoikeudessa kaikkiin lainvastaisiin tekoihin. Menettely on osa oikeudenkäyttöä, jolla pyritään ehkäisemään sellaisia toimintatapoja, joiden yhteiskunnallinen moitittavuus on vähäinen ja joiden torjunta ei vaadi valtion oikeuskoneiston käynnistämistä koko tehollaan, eikä näin ollen myöskään rikosoikeudenkäynnin takeiden täydellistä soveltamista tuomioistuinkäsittelyä käyttämällä.

Sovintoratkaisu antaa syytetylle tilaisuuden tunnustaa syyllisyytensä suoraan tai epäsuorasti ja sovittaa rikoksen suorittamalla velvoitteita, joista hän on sopinut syyttäjän kanssa laissa asetetuissa rajoissa. Nämä velvoitteet eivät missään tapauksessa ole yhtä raskaat kuin tavanomainen rikossyyte, jonka kohteeksi hän joutuu, jos sovintoratkaisuun ei päästä. Vastineeksi yhteiskunta luopuu syytetoimista lopullisesti.

Saksan lain²⁰³ mukaan syyttäjä voi päättää syyttämättä jättämisestä, jos rikoksenteikijä hyväksyy hänelle asetetut velvoitteet ja täyttää ne. Vaikka tähän vaaditaan yleensä toimivaltaisen tuomioistuimen hyväksyntä, sitä ei välttämättä tarvita, jos kyse on rikkomuksesta, josta määrättävä rangaistus ei ylitä rikoslaisissa säädettyä vähimmäisrangaistusta ja jos aiheutettu vahinko on vähäinen. Sovintoratkaisun yhteydessä syyttäjä asettaa määräajan sovittujen velvoitteiden täyttämistä varten. Kun velvoitteet on täytetty, rikoksenteikijän vastuu katsotaan lopullisesti päättyneeksi eikä oikeudenvastaisesta teosta voida enää nostaa syytettä rikkomuksena.²⁰⁴

Itävallassa²⁰⁵ on käytössä nimellä *Diversion* tunnettu menettely, jossa syyttäjä (tai tutkintatuomari) voi päättää syyttämättä jättämisestä, jos rikoksenteikijä maksaa sakon, suorittaa yhdyskuntapalvelua, suostuu rikossovitteluun (*aussergerichtlicher Tatausgleich*) tai jos hänet määrätään koeajalle. Kun rikoksenteikijä on täyttänyt hänelle asetetut velvoitteet, rangaistusmenettely raukeaa lopullisesti.²⁰⁶

²⁰² Belgiaa ja Ranskaa koskevia tietoja lukuun ottamatta tämä luku perustuu pääosin julkisasiamies Ruiz-Jarabo Colomerin 19. syyskuuta 2002 esittämään ratkaisuehdotukseen yhdistetyissä asioissa C-187/01 ja C-385/01.

²⁰³ Rikosprosessilain 153a §. Ks. myös asia C-385/01, Brügge, tuomio 11.2.2003.

²⁰⁴ Rikoslain 153a §:n 1 momentti. Saksan rikoslaisissa erotetaan toisistaan rikkomus (*Vergehen*) ja rikos (*Verbrechen*). Rikokseksi katsotaan teko, josta voidaan tuomita vuosi vankeutta tai sitä pitempi vapausrangaistus. Jos tuomittava rangaistus on vähäisempi, teko katsotaan rikkomukseksi.

²⁰⁵ Rikosprosessilain 90a–90m §.

²⁰⁶ Rikosprosessilain 90c §:n 5 momentti, 90d §:n 5 momentti, 90f §:n 4 momentti ja 90g §:n 1 momentti.

Belgian rikosprosessilain 216a ja 216b §:ssä säädetään kahdesta erilaisesta syyttäjän toimivaltaan kuuluvasta rikosoikeudellisesta menettelystä, sovintoratkaisusta ja sovittelusta (*transaction pénale* ja *médiation pénale*, ks. ed. kohta). Niiden perusteella syyttäjä voi luopua syytetoimista lopullisesti, jos syytetty täyttää tietyt ehdot. Jos teosta määrättävä seuraamus on joko sakko tai enintään viisi vuotta vankeutta, syyttäjä voi rikosprosessilain 216a §:n mukaan vaatia pelkkää sakkorangaistusta tai sakkoa ja menettämisseuraamusta. Toisille aiheutettu vahinko on korjattava kokonaan ennen kuin sovintoratkaisuehdotus voidaan tehdä. Sovintoratkaisua voidaan kuitenkin ehdottaa myös silloin, kun tekijä on kirjallisesti myöntänyt siviilioikeudellisen vastuunsa vahingon aiheuttaneeseen tekoon ja esittänyt todisteet vahingon sen osan korvaamisesta, jota hän ei kiistä. Uhri voi tästä huolimatta viedä asian tuomioistuimeen. Tällöin sovintoratkaisun hyväksyminen merkitsee kiistatonta syyllisyysolettamaa (216a §:n 4 momentti).

Ranskan rikosprosessilain 41-2 §:n mukaan syyttäjä voi ehdottaa sovintoratkaisua (*composition pénale*) niin kauan kuin oikeudenkäynti ei ole alkanut, jos rikoksentekijä on täysi-ikäinen ja myöntää syyllisyytensä yhteen tai useampaan tekoon, joista enimmäisrangaistus on kolme vuotta vankeutta. Ratkaisu edellyttää yhtä tai useampia seuraavista toimenpiteistä: 1) tekijä maksaa valtionkassaan erityisen sakon (*amende de composition*), jonka suuruus on enintään 3 750 euroa ja enintään puolet sakkorangaistuksen kokonaismäärästä, 2) tekijä luovuttaa valtiolle rikoksentekovälineet ja rikoksesta saadun hyödyn, tekijä luovuttaa yleisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon ajokorttinsa enintään kuuden kuukauden ajaksi tai metsästyslupansa enintään neljän kuukauden ajaksi, 4) tekijä suorittaa enintään kuuden kuukauden ajanjaksolla enintään 60 tuntia yhdyskuntapalvelua, 5) tekijä osallistuu enintään kolmen kuukauden ajan enintään 18 kuukauden ajanjaksolla työharjoitteluun tai koulutukseen terveys- tai sosiaalialan laitoksessa tai muussa ammatillisessa laitoksessa.

Jos uhri on tiedossa, syyttäjän on ehdotettava tekijälle hänen tekonsa aiheuttaman vahingon korvaamista enintään kuuden kuukauden kuluessa, ellei tekijä voi osoittaa jo korvanneensa aiheuttamansa vahingon. Syyttäjä ilmoittaa uhrille tästä ehdotuksesta. Sovintoratkaisuesitys voidaan laatia sovittelutoimistossa (*maison de justice et du droit*). Sovintoratkaisua ehdotettaessa osapuolille tiedotetaan, että heillä on oikeus neuvotella asianajajan kanssa ennen syyttäjän ehdotuksen hyväksymistä. Ehdotuksen hyväksymisestä laaditaan muistio, josta annetaan kopio hyväksyjälle.

Jos tekijä suostuu ehdotettuihin toimenpiteisiin, syyttäjä toimittaa sovintoratkaisun tuomioistuimen puheenjohtajalle vahvistettavaksi. Syyttäjä ilmoittaa tästä rikoksentekijälle ja tarvittaessa uhrille. Tuomioistuimen puheenjohtaja voi kuulla asiassa tekijää ja uhria, joita avustaa tarvittaessa asianajaja. Jos tuomioistuimen puheenjohtaja vahvistaa ratkaisun, sovitut toimenpiteet pannaan täytäntöön. Jos rikoksentekijä ei hyväksy ratkaisua tai hyväksymisestään huolimatta jättää toteuttamatta osan sovituista toimenpiteistä, asian käsittelyä jatketaan oikeudessa mahdollisen tuomion antamiseen asti. Vanhentumisajan kuluminen keskeytyy siitä päivästä, jolloin syyttäjä ehdottaa sovintoratkaisua, siihen päivään, jolloin sovintoratkaisun täytäntöönpanemiselle asetettu määräaika päättyy. Jos sovintoratkaisun ehdot täytetään, syyte raukeaa.

Tanskan²⁰⁷ laissa säädetään, että jos teosta määrättävä rangaistus on sakko, syyttäjä voi ehdottaa syytteen nostamatta jättämistä sillä ehdolla, että syytetty myöntää syyllisyytensä ja sitoutuu maksamaan sakon määräajan kuluessa. Jos ehdotusta ei peruuteta kahden kuukauden kuluessa, päätös syyttämättä jättämisestä saa lainvoiman.

²⁰⁷ Rikosprosessilain 924 §.

Espanjan²⁰⁸ lain mukaan syytetty voi hyväksyä syyttäjän ehdottaman rangaistuksen, minkä jälkeen tuomari tai tuomioistuimien tekee yhteisesti sovittuun ratkaisuun perustuvan päätöksen.

Vaikka **Suomen**²⁰⁹ laissa ei tunneta varsinaista sovintoratkaisua, siinä säädetään samankaltaisista toimenpiteistä. Kysymys on rikkomuksiin sovellettavasta yksinkertaistetusta menettelystä, jossa syyttäjä voi määrätä sakkorangaistuksen ilman tuomioistuinkäsittelyä. Syyttäjän antama rangaistusmääräys on lainvoimainen päätös.

Irlannissa²¹⁰ on käytössä erilaisia toimenpiteitä, joiden avulla voidaan välttää tuomioistuinkäsittely. Yksi näistä on sakko, jonka maksaminen johtaa menettelyn päättymiseen.

Vaikka **Italian** laissa ei tunneta sen enempää varsinaista sovintoratkaisua kuin rikossovitteluakaan (paitsi alaikäisten tekemien rikosten osalta), maassa on käytössä omintakeinen *patteggiamento*-menettely²¹¹. Tämän erityismenettelyn soveltamisedellytyksenä on sovintoratkaisun kaltainen yhteisymmärrys sekä menettelystä että rangaistuksesta, joka voi olla enintään kaksi vuotta vankeutta. Menettely voidaan käynnistää joko syyttäjän tai syytetyn aloitteesta. Molemmissa tapauksissa tuomarin on hyväksyttävä ratkaisu.

Luxemburgissa 6. toukokuuta 1999 annetulla lailla lisättiin rikosprosessilain 24 §:ään uusi 5 momentti, jonka mukaan syyttäjä voi ennen syytteen nostamista käynnistää sovittelun, jonka tarkoituksena on päättää joko syytteen ajamisen jatkamisesta tai syytetoimien raukeamisesta.

Myös **Alankomaissa** tunnetaan sovintoratkaisumalli (*transactie*)²¹², josta säädetään rikoslain 74 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä. 74 §:n 1 momentissa säädetään nimenomaisesti, että kun syytetty on täyttänyt syyttäjän asettamat ehdot, syyte raukeaa.

Portugalissa²¹³ syyttäjä voi väliaikaisesti keskeyttää syytteen ajamisen määräämällä syytetylle määräaikana suoritettavia velvoitteita. Keskeytyksen edellytyksenä on syytetyn ja tarvittaessa asianomistajan suostumus sekä tutkintatuomarin hyväksyntä. Kun syytetty on täyttänyt sovitut velvoitteet, rikosprosessi päättyy eikä sitä voida aloittaa uudelleen.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa tunnetaan Englannin laissa sovintoratkaisun kaltainen menettely, jota sovelletaan liikenne rikkomuksiin. Tämä *fixed penalty notice* -järjestely mahdollistaa luopumisen syytteen nostamisesta sakon maksamista tai ajokorttiin merkittäviä ”rangaistuspisteitä” vastaan.²¹⁴ Korkeimman oikeuden tuomari Lord Justice Auld on suosittanut menettelyn soveltamisalan laajentamista.²¹⁵ Maan hallitus julkaisi hänen ehdotuksiinsa perustuvan valkoisen kirjan heinäkuussa 2002. Skotlannin lain mukaan²¹⁶ syyttäjä voi tehdä syytetylle ”ehdollisen tarjouksen” (*conditional offer*), kun rikos on luonteeltaan sellainen, joka voidaan käsitellä piirioikeudessa (*District Court*). Jos syytetty hyväksyy tarjouksen ja maksaa sen mukaisesti määrättävän sakon, syyte raukeaa.²¹⁷

²⁰⁸ Rikosprosessilain (*Ley de Enjuiciamiento Criminal*) 655 §, 791 §:n 3 momentti ja 793 §:n 3 momentti.

²⁰⁹ Laki rangaistusmääräysmenettelystä 26.7.1993/692.

²¹⁰ Tieliikennelait (*Road Traffic Acts*), 1961-1995, Laki roskaamisesta (*Litter Pollution Act*), 1997, s. 28.

²¹¹ Siviiliprosessilain 444–448 §.

²¹² Ks. myös asia C-385/01, Brügge, tuomio 11.2.2003.

²¹³ Ks. rikosprosessilain 281 § ja 282 §:n 3 momentti sekä 392–398 §:ssä säädetty erityinen yksinkertaistettu menettely (*processo sumarissimo*).

²¹⁴ Vuoden 1988 liikenne rikkomuslain (*Road Traffic Offenders Act*) 52 §:n 1 momentti.

²¹⁵ *A Review of the Criminal Courts of England and Wales*.

²¹⁶ Vuoden 1995 rikosprosessilain (*Criminal Procedure (Scotland) Act*) 302 §.

²¹⁷ Em. lain 302 §:n 6 momentti.

Ruotsissa²¹⁸ on käytössä tuomioistuimen ulkopuolinen rikosoikeudellinen menettely (*strafföreläggande*), jota sovelletaan rattijuoppouden ja näpistelyn kaltaisiin rikkomuksiin. Jos syytetty hyväksyy syyttäjän ehdottaman rangaistuksen (mahdollisten uhrien annettua suostumuksensa), rangaistus määräys saa lainvoiman.

²¹⁸ Vuoden 1942 oikeudenkäyntikaaren (*Rättegångsbalk*) 48 luvun 4 §.

LIITE III

Rikosoikeudellisia rangaistuksia koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön kartoitus ja vertailu

Vapausrangaistusten osalta rangaistusten soveltamis- ja täytäntöönpanojärjestelmissä olisi tasapainotettava toisaalta lainvalvontaviranomaisten vaatimus, että annetut tuomiot on myös pantava täytäntöön, ja toisaalta tuomittujen ja koko yhteiskunnan etu, jonka mukaan täytäntöönpanon olisi tapahduttava olosuhteissa, jotka edistävät paluuta yhteiskuntaan parhaalla mahdollisella tavalla.

Osittaisen vapauden, elektronisen valvonnan ja tuomion täytäntöönpanon jaksottamisen (viikonlopun arestirangaistuksen) osalta on syytä todeta, että näistä toimenpiteistä voi päättää joissakin valtioissa joko tuomioistuin ennen rangaistuksen täytäntöönpanoa tai täytäntöönpanosta vastaava viranomainen täytäntöönpanon aikana. Näitä toimenpiteitä käsitellään yksityiskohtaisesti **liitteessä I**.

1. RANGAISTUSTUOMION TÄYTÄNTÖÖNPANON KESKEYTTÄMINEN

Rangaistustuomion täytäntöönpanon keskeyttäminen – jota ei pidä sekoittaa tuomiossa määrättyyn ehdolliseen rangaistukseen – on mahdollista vasta kun täytäntöönpano on jo alkanut. Tällainen mahdollisuus on vain muutamassa jäsenvaltiossa, muun muassa Ranskassa ja Italiassa.

Ranskan rikosprosessilain 720 §:n 1 momentin mukaan tuomitun vankeusrangaistuksen täytäntöönpano voidaan keskeyttää enintään kolmen vuoden ajaksi lääketieteellisestä, ammatillisesta, sosiaalisesta tai perhe-elämään liittyvästä vakavasta syystä, jos rangaistuksesta on jäljellä enintään vuosi. Jos täytäntöönpano keskeytetään alle kolmen kuukauden ajaksi, asiasta päättää rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaava tuomari, muussa tapauksessa päätöksen tekee rikostuomioistuin.

Italian rikoslaissa säädetään keskeyttämisestä kahdessa eri säännöksessä sen mukaan, onko keskeyttäminen pakollista (146 §) vai harkinnanvaraista (147 §). Päätöksen voi tehdä ainoastaan *Tribunale di Sorveglianza*. Lakisääteisen keskeyttämisen syitä voivat olla äidin oikeuksien suojeleminen, AIDS-potilaan terveyden suojeleminen ja ihmisarvon kunnioittaminen sekä vankien terveyden suojeleminen. Koska kotiarestirangaistuksen ehdot muistuttavat rangaistuksen keskeyttämisen ehtoja hyvin läheisesti, näiden kahden toimenpiteen soveltamisala on varsin yhtenevä.

2. OSITTAINEN VAPAAUS

Tätä toimenpidettä kuvaillaan yksityiskohtaisesti liitteen I kohdassa 3. Siitä voi päättää joko tuomioistuin tuomion antamisen yhteydessä tai rangaistuksen täytäntöönpanosta vastaava viranomainen täytäntöönpanon aikana²¹⁹.

²¹⁹ Näin tapahtuu Ranskassa.

3. VAPAUTTAMINEN ENNEN MÄÄRÄAIKAA

Kaikkien jäsenvaltioiden lainsäädännössä on säännöksiä, jotka mahdollistavat tuomitun vapauttamisen ennen kuin hän on suorittanut koko rangaistuksensa.²²⁰ Menettelyn luonne ja nimitys vaihtelevat kuitenkin jäsenvaltiosta toiseen.²²¹ Monissa jäsenvaltioissa sitä kutsutaan ”ehdonalaiseksi vapauttamiseksi”, mikä korostaa toimenpiteen keskeistä ominaisuutta (vapauttaminen edellyttää vapautetun nuhteetonta käytöstä koeajalla). Joissakin jäsenvaltioissa (Alankomaat, Yhdistynyt kuningaskunta) tuomittu voidaan kuitenkin vapauttaa ilman ehtoja.

Ennen määräaikaan tapahtuva vapauttaminen edellyttää kaikkien jäsenvaltioiden rikosoikeusjärjestelmissä, että säädetty vähimmäisosaa rangaistuksesta on suoritettu. Tämä osa ilmaistaan joko prosenttiosuutena koko rangaistuksesta tai absoluuttisena lukuna (x kuukautta tai vuotta). Elinkautiseen vankeustuomioon sovelletaan erityissääntöjä.

Jotta määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voisi vapautua ennen määräaikaan, hänen on suoritettava rangaistuksestaan vähintään yhdestä kolmasosasta (Belgia) kolmeen neljäsosaan (Espanja) ja enintään (sovelletaan erityisesti rikoksenuusijoihin) kahdesta kolmasosasta viiteen kuudesosaan (Portugali).²²² Useimmissa jäsenvaltioissa edellytetään kuitenkin, että vähintään puolet ja enintään (erityisesti rikoksenuusijoilta) kaksi kolmasosaa rangaistuksesta on suoritettu.

Ajallisesti vähimmäismäärä voi olla kuukausi (Ruotsi), kaksi kuukautta (Saksa), kolme kuukautta (Belgia) tai kuusi kuukautta (Alankomaat, Belgia, Portugali, Saksa).

Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun on vietettävä vankilassa vähintään 10:stä (Belgia) 26:een vuoteen (Italia) ennen kuin hänet voidaan vapauttaa. Useimmissa jäsenvaltioissa vähimmäismäärä on 15 vuotta.

Joissakin jäsenvaltioissa tuomittua ei voida vapauttaa ennen määräaikaan, jos rangaistuksen kesto on lyhyt. Raja-arvo voi olla kaksi vuotta (Saksa²²³) tai neljä vuotta (Ranska). Toisissa jäsenvaltioissa (esim. Portugalissa) vähimmäisaika riippuu rangaistuksen kestosta. Alle viiden vuoden vankeusrangaistuksista vähimmäisaika on puolet ja sitä pitemmistä vankeusrangaistuksista kaksi kolmasosaa.

Eri jäsenvaltioissa asetetaan hyvin suuri määrä erilaisia ehtoja, jotka on täytettävä, jotta tuomittu pääsisi vapauteen ennen määräaikaan. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä:

²²⁰ Toimenpide poikkeaa ehdollisesta rangaistuksesta, koska vapauttaminen ennen määräaikaan on mahdollista vain silloin, kun osa rangaistuksesta on jo suoritettu, kun taas ehdollinen rangaistus voidaan määrätä vain tuomiota annettaessa.

²²¹ Saksassa menettelystä käytetään nimitystä *Aussetzung des Strafrestes* (jäljelläolevan rangaistuksen keskeyttäminen), rikosprosessilain 57 §. Belgian oikeuskäytännössä erotetaan ehdonalainen vapauttaminen (*libération conditionnelle*) ja vapauttaminen ”toistaiseksi” (*libération provisoire*). Jälkimmäisestä ei ole erillistä mainintaa laissa, vaan siitä määrätään ministeriön yleiskirjeillä. Ehdonalaiseen vapauttamiseen verrattuna toistaiseksi vapauttamisen ehdot ovat joustavammat. Niinpä kaikki tuomitut (myös rikoksenuusijat), joiden rangaistusten yhteismäärä on enintään kolme vuotta, voidaan vapauttaa, kun he ovat suorittaneet kolmasosan rangaistuksestaan.

²²² Tässä erikoistapauksessa vapauttamisen ainoana edellytyksenä on, että kyseinen aika on kulunut, Portugalin rikoslain 61 §:n 5 momentti.

²²³ Sovelletaan vain, jos tuomittu haluaa hyödyntää tätä mahdollisuutta suoritettuaan puolet rangaistuksestaan.

- tuomittu suostuu vapauttamiseen (Belgia, Kreikka, Luxemburg, Portugali, Ranska ja Saksa)
- tuomittu on ”vakavasti pyrkinyt palaamaan yhteiskuntaan” (Ranska)
- tuomittu on ennen vapauttamistaan ollut ”rangaistuksen lievennetyssä täytäntöönpanovaiheessa” (Espanja, Ranska), esim. osittaisessa vapaudessa tai vankilan ulkopuolelle sijoitettuna, ja hän on täyttänyt tähän liittyvät ehdot.
- tuomittu on kokonaan tai osittain lopettanut vankeinhoitolaitoksen ylläpitämän henkilökohtaisen tilinsä (Ranska)
- tuomittu on liittynyt armeijaan tai puolustusvoimien yksikköön
- jos tuomittu on ulkomaalainen, hänet karkotetaan maasta (Ranska)
- ehdonalainen vapauttaminen ei ole mahdollista ennen kuin rangaistuksen määräosa on suoritettu
- uhreille aiheutunut vahinko on korvattu kokonaisuudessaan²²⁴
- lievempiä ehtoja sovelletaan, jos tuomittu on täyttänyt 70 vuotta tai on vakavasti sairas (Espanja, Kreikka) tai jos hän on alle 10-vuotiaan lapsen huoltaja ja lapsi asuu hänen luonaan (Ranska)
- tuomitun vapauttamisesta ei ole vaaraa yhteiskunnalle (Belgia, Saksa); tämän ehdon arvioinnissa otetaan huomioon seuraavat seikat: tuomitun edellytykset palata yhteiskuntaan (Belgia), persoonallisuus (Belgia, Saksa), käyttäytyminen rangaistusaikana (Belgia, Espanja, Italia, Kreikka, Suomi), rikoksenuusimisen riski (Belgia, Saksa), suhtautuminen uhreihin (Belgia) ja rikoksen vakavuus (Saksa).

Useimmissa jäsenvaltioissa vapauttaminen on ehdonalaista eli siihen liittyy koeaika, jonka aikana tehty rikos johtaa vapauttamispäätöksen kumoamiseen. Kahdessa jäsenvaltiossa (Alankomaat ja Yhdistynyt kuningaskunta) vapauttaminen on kuitenkin mahdollista ilman koeaikaa.

Useimmissa jäsenvaltioissa (mm. Belgia, Espanja, Kreikka²²⁵, Ruotsi, Saksa ja Suomi) koeaika määrätään vapauttamishetkellä jäljellä olevan rangaistusajan perusteella. Koeajan kesto on vähimmillään yksi vuosi (Ruotsi); Belgiassa se on kaksi vuotta (viisi vuotta pitkien, yli viiden vuoden rangaistusten osalta) ja enimmillään kolme vuotta (Suomi) tai jopa kymmenen vuotta (Belgia). Italiassa, Portugalissa ja Saksassa elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun koeaika on viisi vuotta.

Ennen määräaikaa tapahtuvaan vapauttamiseen liittyy yleensä erilaisia kieltoja ja velvoitteita. Kielto voi koskea tiettyjen ammattien harjoittamista (Portugali, Ranska), tietyissä paikoissa oleskelua (Kreikka, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa) tai asumista (Kreikka, Portugali, Ranska), tiettyjen henkilöiden tapaamista (Kreikka, Portugali, Ranska, Saksa), tiettyjen

²²⁴ Belgian lain mukaan uhria voidaan pyynnöstä kuulla tuomitulle asetettavista ehdoista.

²²⁵ Vain jos vankeusaikaa on jäljellä vähemmän kuin kolme vuotta. Muussa tapauksessa koeajan kesto on kolme vuotta.

järjestöjen toimintaan tai kokouksiin osallistumista (Portugali), tiettyjen esineiden hallussapitoa (Portugali, Saksa), tiettyjen ajoneuvojen kuljettamista (Ranska) tai aseiden hallussapitoa (Ranska). Vastaavasti velvoite voi koskea tiettyssä paikassa asumista (Kreikka, Ranska, Ruotsi), ilmoittautumista viranomaisille määräajoin (Portugali, Saksa), kouluttautumista (Ranska, Ruotsi), lääketieteellistä hoitoa (Kreikka, Ruotsi; Portugalissa tämä velvoite edellyttää tuomitun suostumusta), yhdyskuntapalvelua (Kreikka), kulujen korvaamista (Portugali, Ranska) tai vahingon korvaamista (Portugali, Ranska, Ruotsi), aiheutetun vahingon korjaamista (Saksa), vilpittömän katumuksen osoittamista uhria kohtaan (Portugali), rahasumman maksamista yleishyödylliselle järjestölle (Portugali, Saksa) tai valtionkassaan (Saksa), yhteiskuntaan paluuta koskevan suunnitelman esittämistä (Belgia, Portugali), elatusavun maksamista (Kreikka, Ranska, Saksa) tai sosiaaliviranomaisten valvontaan asettumista (Belgia).

Jos tuomittu rikkoo vapauttamisen ehtoja, vapauttaminen voidaan keskeyttää (Belgia) tai kumota (Belgia, Ranska, Saksa) tai sen ehtoja voidaan muuttaa (Belgia, Saksa). Useiden maiden lainsäädännössä säädetään ehtojen rikkomista koskevasta porrastetusta rangaistuksesta, joka voi olla lievimmillään varoitus ja ankarimmillaan 15 päivää ehdotonta vankeutta rikkomusta kohden (Ruotsi).

Jäsenvaltioiden lainsäädännössä on ratkaistu hyvin eri tavoin mm. seuraavat kysymykset: menettelyyn osallistuvien tahojen (tuomioistuimet, oikeusministeriö ja vankeinhoidon alue- tai paikallishallinto) toimivaltuudet, toimivaltaisten viranomaisten harkintavalta (erityisesti kysymys siitä, onko vapautus harkinnanvarainen vai pakollinen), menettelysäännökset, mahdollisuus hakea muutosta vapauttamispäätökseen, valvontajärjestelyt.

4. RANGAISTUKSEN LIEVENTÄMINEN

Joissakin jäsenvaltioissa (mm. Kreikka ja Ranska) rangaistusta on mahdollista lieventää tai lyhentää täytäntöönpanovaiheen aikana.

Ranskassa tähän on useita eri mahdollisuuksia: tavanomainen rangaistusajan lyhennys (seitsemän päivää vankeuskuukautta ja kolme kuukautta vankeusvuotta kohti; myönnetään lähes automaattisesti hyvästä käytöksestä) sekä lisälyhennys (neljä päivää vankeuskuukautta ja kaksi kuukautta vankeusvuotta kohti; myönnetään, jos tuomittu osoittaa pyrkivänsä vakavasti palaamaan yhteiskuntaan esimerkiksi suorittamalla koulu-, korkeakoulu- tai ammattitutkinnon). Lisälyhennys voidaan myöntää myös rikoksenuusijoille (kaksi päivää vankeuskuukautta ja kuukausi vankeusvuotta kohti). Kreikassa on käytössä järjestelmä, jonka mukaan jokaisen työpäivän lasketaan vastaavan työn luonteen mukaan 2 ½, 2, 1 ¾ tai 1 ½ vankeuspäivää.

Sekä Kreikassa että Ranskassa rangaistusajan lyhennys voidaan yhdistää ehdonalaiseen vapauttamiseen, ja näin voidaan lyhentää määräaikaa, josta alkaen tuomittu voi anoa ehdonalaista vapauttamista.

5. ARMAHDUS JA YLEINEN ARMAHDUS

Yleinen armahdus (amnestia) on toimenpide, jolla tiettyjen tekojen määrittelemisen rikollisiksi kumotaan takautuvasti. Siten rangaistuksen täytäntöönpano käy oikeudellisesti mahdottomaksi ja jo käynnissä oleva täytäntöönpano päättyy välittömästi. Henkilökohtainen armahdus on yksittäinen toimenpide, jonka ansiosta syylliseksi todettu ja lainvoimaisesti tuomittu henkilö välttyy suorittamasta rangaistustaan tai sen osaa. Yleistä ja henkilökohtaista armahdusta koskevat jäsenvaltioiden lainsäädännöt poikkeavat toisistaan huomattavasti, ja viranomaisilla on yleensä laaja harkintavalta armahduksen myöntämisessä.

LIITE IV

Yhteenvedo kysymyksistä

1. kysymys (ks. kohta 4.1.): Missä määrin rikosoikeudellisten seuraamusjärjestelmien eroavuudet vaikeuttavat vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvan alueen toteuttamista esimerkiksi siten, että

(1) rikolliset siirtyvät toiseen valtioon, jossa toimintaa ei ole säädetty rangaistavaksi tai jossa siitä rangaistaan lievemmin?

(2) siitä aiheutuu esteitä henkilöiden vapaalle liikkuvuudelle?

2. kysymys (ks. kohta 4.1.1.1): Miten voitaisiin välttää jäsenvaltioiden väliset suuret erot syytetoimien aloittamisessa ainakin sellaisten rikosten osalta, jotka on määritelty yhdenmukaisesti unionin tasolla?

3. kysymys (ks. kohta 4.1.1.2): Olisiko mahdollista kehittää yhteisön tasolla ”tuomion antamista koskevia suuntaviivoja” eli rangaistusten määräämistä koskevia peruseriaatteita tuomioistuinten harkintavaltaa rajoittamatta?

4. kysymys (ks. kohta 4.1.1.2): Olisiko aiheellista laatia etukäteen tapaustutkimuksia tuomion antamista koskevista jäsenvaltioiden tuomioistuinten käytänteistä?

5. kysymys (ks. kohta 4.1.1.2): Olisiko hyödyllistä ottaa käyttöön rangaistuksen määräämistä koskeva tietojärjestelmä tuomioistuimia varten?

6. kysymys (ks. kohta 4.1.1.5): Riittääkö, että toisessa jäsenvaltiossa annettu lainvoimainen rikosoikeudellinen päätös tunnustetaan (ja/tai rinnastetaan kansalliseen päätökseen), jotta kansallinen tuomioistuin voi ottaa sen huomioon rikoksenuusimisen toteamiseksi?

7. kysymys (ks. kohta 4.1.1.5): Olisiko aiheellista lähentää lainsäädäntöjä etukäteen esimerkiksi seuraavilla aloilla?

- sellaisten rikosten määrittäminen, jotka otettaisiin järjestelmällisesti huomioon rikoksenuusimisen toteamista varten (rikoksenuusimista koskevan erityisen yhteisön määritelmän käyttöönotto);

- sellaisten lainvoimaisten rikosoikeudellisten päätöstyyppeiden määrittäminen, jotka voitaisiin ottaa huomioon rikoksenuusimisen toteamista varten (pätöstyyppi, sen antanut viranomainen sekä rangaistuksen luonne ja kesto);

- aika, jonka kuluessa lainvoimaiset rikosoikeudelliset päätökset olisi otettava huomioon toisessa jäsenvaltiossa rikoksenuusimisen toteamista varten, ja edellytykset, joiden täytyessä tuomion vaikutuksia ei otettaisi huomioon rikoksenuusimisen toteamista varten.

8. kysymys: (ks. kohta 4.1.2) Olisiko vähennettävä vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskevien kansallisten järjestelmien eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää ulkomaalaisten rikollisten syrjinnän riski tällaisten seuraamusten täytäntöönpanon yhteydessä?

9. kysymys (ks. kohta 4.1.2): Sisältyykö eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan puitepäättöksen 2 artiklan 2 kohdassa ja/tai vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin tehdyssä neuvoston puitepäättösehdotuksessa esitettyyn rikosluetteloon rikostyyppejä, joiden osalta olisi yhdenmukaistettava ensisijaisesti seuraamusten taso (ja syytetoimien määrittely)?

10. kysymys (ks. kohta 4.1.3): Olisiko rikosoikeudellisia sakkoja koskevia järjestelmiä lähennettävä (esimerkiksi talousrikollisuuden alalla, oikeushenkilöiden tekemät rikokset mukaan luettuina)?

11. kysymys (ks. kohta 4.1.6): Olisiko aiheellista vähentää oikeushenkilöiden rikosoikeudellista tai hallinnollista vastuuta koskevien kansallisten järjestelmien eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää talous- ja finanssirikollisuuden siirtyminen maasta toiseen?

12. kysymys (ks. kohta 2.1.9 ja 4.1.6): Olisiko suotavaa laajentaa oikeushenkilöitä koskevia seuraamusmahdollisuuksia, joista säädetään useissa voimassa olevissa puitepäättöksissä?

13. kysymys (ks. kohta 4.1.7): Olisiko vähennettävä vaihtoehtoisia rangaistuksia koskevien kansallisten järjestelmien välisiä eroavuuksia erityisesti siksi, että voitaisiin välttää niiden soveltaminen ainoastaan täytäntöönpanovaltion asukkaisiin?

14. kysymys (ks. kohta 4.1.7): Millaisin järjestelyin voitaisiin vähentää niitä oikeudellisia ja käytännön vaikeuksia, jotka saattavat estää vaihtoehtoisten rangaistusten vastavuoroisen tunnustamisen ja täytäntöönpanon toisessa jäsenvaltiossa?

15. kysymys (ks. kohta 4.1.7): Olisiko säädettävä tiettyjen, rikosasioiden sovittelua koskevien edellytysten ja soveltamissääntöjen lähentämisestä Euroopan unionin tasolla ja laajemmin kuin uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 15 päivänä maaliskuuta 2001 tehdyn neuvoston puitepäättöksen 10 artiklassa, jotta voitaisiin helpottaa sovittelua koskevien menettelyjen tuloksena toteutettujen toimenpiteiden ja järjestelyjen tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa? Olisiko tällaisissa vähimmäissäännöissä säädettävä:

- mihin rikostyyppeihin sääntöjä sovelletaan?
- rikosasioiden sovittelua koskevasta menettelystä?
- välittäjien asemasta ja niiden riippumattomuudesta oikeuslaitoksen elimiin nähden?
- sovittelijoiden koulutuksesta ja pätevyysvaatimuksista?

16. kysymys (ks. kohta 4.1.7): Olisiko unionin tasolla säädettävä toimenpiteistä, joiden avulla vaihtoehtoisten menettelyjen ja seuraamusten yhteydessä voitaisiin ottaa huomioon uhrin edut ja erityisesti niiden uhrien edut, jotka eivät asu siinä jäsenvaltiossa, jossa päätös seuraamuksista tehdään? Jos katsotte, että tällaisista toimenpiteistä olisi säädettävä, millaisia niiden pitäisi olla?

17. kysymys (ks. kohta 4.1.8): Olisiko unionin tasolla säädettävä eräiden ennen määräaikaa tapahtuvan vapauttamisen soveltamis- ja täytäntöönpanoedellytysten lähentämisestä, jotta

voitaisiin helpottaa vankeusrangaistusten tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa? Olisiko tällaisissa vähimmäissäännöissä säädettävä:

- elinkautisten vankeusrangaistusten osalta mahdollisuudesta tarkastella niitä määräajoin uudelleen mahdollista ennen määräaikaa tapahtuvaa vapauttamista silmällä pitäen?

- määräaikaisten vankeusrangaistusten osalta määräosasta, joka olisi suoritettava ennen kuin tuomittu voitaisiin vapauttaa ennen määräaikaa? Jos vastaus on kyllä, miten pitkä tämän määräosan pitäisi olla? Voitaishiinko lainsäädäntöjä lähentää siten, että kun kyseessä on määräaikainen vankeusrangaistus, tuomittu voitaisiin vapauttaa kun rangaistuksesta on kärsitty puolet, tai jos on kyse rikoksenuusimisesta, kaksi kolmasosaa?

- edellytyksistä, joiden täytyessä tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaikaa tai joiden perusteella tällainen vapauttaminen voidaan evätä?

- vapauttamismenettelyistä? Olisiko säädettävä tätä koskevat menettelysäännöt?

- valvontasäännöistä ja koeajan kestosta?

- seuraamuksista, jotka määrätään, jos ennen määräaikaa tapahtuvalle vapauttamiselle asetettuja ehtoja ei noudateta?

- tuomittuja koskevista menettelyllisistä takeista?

- uhrien eduista? Olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä, että tuomittu voidaan vapauttaa ennen määräaikaa vain jos hän on suorittanut tai on todella yrittänyt suorittaa uhrille tai uhreille vahingonkorvauksen, tai että vapauttaminen voidaan peruuttaa, jos tämä edellytys ei täyty?

18. kysymys (kohta 4.2.1.1): Millaisten henkilöiden olisi saatava mahdollisuus suorittaa tuomionsa toisessa jäsenvaltiossa: täytäntöönpanovaltion kansalaisten, siellä vakinaisesti asuvien henkilöiden, vai niiden henkilöiden, jotka oleskelevat jo täytäntöönpanovaltiossa siksi, että he kärsivät tai että heidän on määrä kärsiä siellä vapausrangaistus? Olisiko otettava huomioon joitakin erityisolosuhteita, joiden perusteella myös alaikäiset ja mielenterveysongelmista kärsivät henkilöt voisivat saada tämän mahdollisuuden?

19. kysymys (ks. kohta 4.2.1.2): Onko rikosasioiden sovittelun ja sovintoratkaisun tuloksena syntyneiden sopimusten tehokkuutta jäsenvaltioissa tarpeen parantaa? Miten voidaan parhaiten järjestää tällaisten sopimusten tunnustaminen ja täytäntöönpano toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa? Pitäisikö hyväksyä erityiset säännöt tällaisten sopimusten täytäntöönpanokelpoisuudesta? Jos vastaus on kyllä, millaisista takeista olisi säädettävä?

20. kysymys (ks. kohta 4.2.2.1): Pitäisikö vain tuomiovaltion voida pyytää täytäntöönpanon siirtoa, vai olisiko myös täytäntöönpanovaltiolla oltava tämä mahdollisuus?

21. kysymys (ks. kohta 4.2.2.2): Millä perusteilla täytäntöönpanovaltion pitäisi voida oikeutetusti kieltäytyä tunnustamasta ja panemasta täytäntöön alueellaan toisessa jäsenvaltiossa annettua rikosoikeudellista rangaistusta?

22. kysymys (ks. kohta 4.2.2.2): Jos kansallisen lainsäädännön mukaan on mahdollista määrätä samanaikaisesti sekä sakko- että vankeusrangaistus, onko hyväksyttävää, että

tuomiovaltio voi evätä täytäntöönpanon siirron kunnes tuomittu on maksanut sakon, kun otetaan huomioon vireillä oleva puitepäättös vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta taloudellisiin seuraamuksiin?

23. kysymys (ks. kohta 4.2.2.2): *Ennen määräaika tapahtuvaa vapauttamista koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön eroavuuksien takia saattaa käydä niin, että tuomittu on vapautettava välittömästi sen jälkeen kun hänet on siirretty täytäntöönpanovaltioon. Voisiko tämä seuraus olla oikeutettu syy, jonka perusteella asianomaiset valtiot voisivat kieltäytyä siirrosta?*

24. kysymys (ks. kohta 4.2.2.2): *Olisiko otettava käyttöön vähimmäisaika, joka tuomitun olisi suoritettava rangaistuksesta tuomiovaltiossa, jotta voitaisiin välttää se, että hänet vapautetaan välittömästi täytäntöönpanovaltioon siirron jälkeen tai että täytäntöönpanovaltio lyhentää merkittävästi täytäntöönpanotavan tuomion kestoja? Miten pitkä tämän määräajan pitäisi olla? Vai haittaisiko vähimmäisajan käyttöönotto joustavuutta ja estäisikö se tapauskohtaisten ratkaisujen toteuttamisen? Olisiko parempi vahvistaa ”tietty oikeuden toteutumisen kannalta sopiva ajanjakso”, kuten eurooppalaisten yleissopimusten toimivuutta rikosoikeuden alalla käsittelevä asiantuntijakomitea on esittänyt (ks. kohta 3.2.1.5.d)?*

25. kysymys (ks. kohta 4.2.2.3): *Silloin kun tuomiovaltion määräämän tuomion laatu ja kesto eivät ole yhteensopivia täytäntöönpanovaltion lainsäädännön kanssa, pitäisikö täytäntöönpanovaltiolla olla mahdollisuus mukauttaa tuomiovaltion määräämää rangaistusta sellaiseen rangaistukseen, joka täytäntöönpanovaltiossa määrätään samanlaisista rikoksista?*

26. kysymys (ks. kohta 4.2.2.3): *Olisiko säädettävä rangaistuksen mukauttamista (tai muuntamista tai korvaamista) koskevat säännöt Euroopan unionin tasolla vai voidaanko tämä jättää täytäntöönpanovaltion toimivaltaisen viranomaisen tehtäväksi?*

27. kysymys (ks. kohta 4.2.2.3): *Onko Freiburgissa toimivan, ulkomaisen ja kansainvälisen rikosoikeuden tutkimuslaitoksen Max Planck -instituutin ehdotus, jonka mukaan tuomio- ja täytäntöönpanovaltion rangaistuksista tai (vaihtoehtoisista) rangaistuksista tai toimenpiteistä laaditaan tietyn analyysi- ja arviointimenetelmän avulla ns. ”funktionaalinen vertailu”, hyvä ratkaisu? Mitkä ovat tämän lähestymistavan puutteet? Miten ne voitaisiin korjata?*

28. kysymys (ks. kohta 4.2.2.4): *Olisiko rikosoikeudellisen tuomion täytäntöönpanon siirtämisen edellytykseksi asetettava tuomitun pyyntö, suostumus vai ainoastaan se, että häntä kuullaan? Vaikuttaako vastaukseen se, onko tuomittu jo alkanut suorittaa rangaistustaan tuomiovaltion vankilassa?*

29. kysymys (ks. kohta 4.2.2.5): *Miten uhrien edut voidaan ottaa huomioon rangaistuksen täytäntöönpanon siirtämisen yhteydessä? Olisiko säädettävä, että uhrille on tiedotettava (tuomion tunnustamista ja täytäntöönpanon siirtämistä koskevasta pyynnöstä sekä menettelyn tuloksesta) tai että häntä on kuultava tai jopa että hänen on annettava suostumuksensa, ennen kuin täytäntöönpanon siirtäminen voisi toteutua?*

30. kysymys (ks. kohta 4.2.3): *Olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä määräaika rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista koskevan päätöksen tekemiselle ja*

erityisesti vankien siirtämistä koskevien pyyntöjen käsittelylle? Jos vastaus on kyllä, miten pitkä tämän määräajan pitäisi olla?

31. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Kun otetaan huomioon vangin siirtämistä koskevan pyynnön käsittelyyn liittyvät hallinnolliset rasitukset, olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä, että siirto voidaan myöntää ainoastaan sellaisille vangeille, jotka on tuomittu tietyn vähimmäisajan kestävään vankeusrangaistukseen tai joiden rangaistuksesta on vielä suorittamatta tietty vähimmäismäärä? Jos vastaus on kyllä, mikä olisi sopiva määräaika?

32. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Olisiko Euroopan unionin tasolla säädettävä määräaika rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamista ja erityisesti vankien siirtoa koskeviin tietopyyntöihin vastaamiselle?

33. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Kun otetaan huomioon jäsenvaltioiden oikeudelliset ja hallinnolliset rakenteet ja niiden väliset erot, millaisista yksinkertaisista ja tehokkaista rakenteista olisi säädettävä rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroista tunnustamista ja vankien siirtämistä varten?

34. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Olisiko Euroopan unionin tasolla otettava käyttöön yhtenäinen lomake rikosoikeudellisten seuraamusten tunnustamisen ja vankien siirron helpottamiseksi?

35. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Olisiko täytäntöönpanovaltion voitava pyytää tunnustamiensa rangaistusten täytäntöönpanosta aiheutuvien kulujen korvaamista?

36. kysymys (ks. kohta 4.2.3): Olisiko perustettava yhteyspisteiden verkosto, jonka tehtävänä olisi helpottaa rikosoikeudellisten seuraamusten vastavuoroista tunnustamista ja vankien siirtoa koskevan mahdollisen Euroopan unionin säädöksen käytännön soveltamista tai jopa osallistua sen arviointiin?

37. kysymys: (ks. kohta 4.2.4): Olisiko vapausrangaistuksen tai vaihtoehtoisen seuraamuksen tunnustamisen yhteydessä syytä poiketa säännöstä, jonka mukaan täytäntöönpanon tulisi määräytyä yksinomaan täytäntöönpanovaltion lain mukaan? 38. kysymys (ks. kohta 4.2.4): Jos ehdollisen rangaistuksen valvonnasta huolehtii täytäntöönpanovaltio, olisiko säädettävä, että tuomiovaltiolla on oltava mahdollisuus varmistua siitä, että tuomittu noudattaa ehdolliselle rangaistukselle asetettuja edellytyksiä? Millainen menettely tätä varten olisi otettava käyttöön?

39. kysymys (ks. kohta 4.2.4): Kumman valtion (tuomio- vai täytäntöönpanovaltion) olisi voitava käyttää oikeutta myöntää tuomitulle yleinen tai henkilökohtainen armahdus?